

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

‘Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου’

Κατεύθυνση: Ευρωπαϊκές πολιτικές, Σχεδιασμός και Ανάπτυξη του Χώρου

**ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ**

Διπλωματική εργασία της Χαρίκλειας Κοκιοπούλου

Αθήνα, Ιούλιος 2015

Ευχαριστίες

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκοπειού Πανεπιστημίου στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος της κατεύθυνσης Ευρωπαϊκές πολιτικές, Σχεδιασμός και Ανάπτυξη του Χώρου.

Θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω βαθύτατα και μέσα από την καρδιά μου, τον κύριο Απόστολο Παπαδόπουλο, γιατί πέρα από την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του κατάφερα να ολοκληρώσω επιτυχώς την προκείμενη εργασία, καθώς επίσης και για την τύχη που είχα να γνωρίσω σε προπτυχιακό αλλά και σε μεταπτυχιακό επίπεδο το εξαιρετικό ακαδημαϊκό του έργο. Αισθάνομαι βαθιά συγκίνηση και τιμή να έχω παρακολουθήσει τις διαλέξεις του και να έχω συνεργαστεί μαζί του. Οι πολύτιμες συμβουλές του και το άψογο κλίμα συνεργασίας που υπήρξε μεταξύ μας με έκανε να πιστεύω περισσότερο στον εαυτό μου και να δουλεύω κάθε μέρα όλο και πιο σκληρά για την επίτευξη του στόχου μου. Τον ευχαριστώ θερμά τόσο για τα εφόδια που μου προσέφερε όσο και για το ότι αποτέλεσε πρότυπο προς μίμηση για μένα.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Λιαρίκο , τον κ. Καραζούπη τον κ. Σπυριδάκη και τον κ. Τακτικό, που με υποδέχτηκαν με περίσσια προθυμία και με βοήθησαν ώστε να ξεδιπλώσω το δύσκολο κομμάτι της έρευνας. Τους ευχαριστώ πολύ.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω βαθύτατα τους γονείς μου Γιάννη, Χρύσα και την αδερφή μου Βάσια για την αμέριστη συμπαράσταση και ψυχολογική υποστήριξη που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Ένας υπέροχος κύκλος εκπαίδευσης ολοκληρώνεται και σας ευχαριστώ όλους που ήσασταν κομμάτι αυτού του αλησμόνητου ταξιδιού.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	7
Κεφάλαιο 1 ^ο : Εισαγωγή	8
1.1 Γενικά.....	8
1.2 Τι ορίζουμε ως ΜΚΟ: Δομή και ταυτότητα	9
1.3 Ορισμός των Περιβαλλοντικών ΜΚΟ.....	10
1.4 Ιστορική εξέλιξη των ΜΚΟ.....	11
1.5 Τα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ.....	12
1.6 Ο ρόλος των σύγχρονων ΜΚΟ.....	13
1.7 Στόχοι της εργασίας.....	15
Κεφάλαιο 2 ^ο : Δράση ΜΚΟ.....	16
2.1 Τρόπος λειτουργίας των ΜΚΟ	16
2.2 Κατηγορίες ΜΚΟ	18
2.3 Ποια θέματα θέτουν ως προτεραιότητα;.....	22
Κεφάλαιο 3 ^ο : Περιβαλλοντικές ΜΚΟ	25
3.1 Τι είναι οι ΠΜΚΟ στην Ελλάδα;.....	25
3.1.1 Ο ρόλος των ελληνικών ΠΜΚΟ.....	26
3.2 Η σχέση περιβαλλοντικού κινήματος και ΠΜΚΟ.....	29
3.3 Το θέμα και οι πηγές της χρηματοδότησης	30
3.3.1 Σύνδεση της χρηματοδότησης με τις δράσεις μίας ΜΚΟ	35
3.3.2 Όροι χρηματοδότησης	36
3.4 Το ζήτημα της λογοδοσίας.....	37
3.4.1 Βασικές παράμετροι.....	39
3.4.2 Εργαλεία και διαδικασίες.....	40
3.5 Μελέτη περίπτωσης: WWF και Greenpeace	41
Κεφάλαιο 4 ^ο : Σε ποια θέματα επηρεάζουν οι ΜΚΟ	57
4.1 Τοπικό ή εθνικό επίπεδο δράσης;	57
4.2 Επίδραση ΠΜΚΟ στην κοινή γνώμη	58
4.3 Αξιολόγηση της δράσης.....	58
4.4 Η συνεισφορά των ΜΚΟ στον αναπτυξιακό τομέα	59
Κεφάλαιο 5 ^ο : Περιβαλλοντικές ΜΚΟ και κοινωνία των πολιτών	61
5.1 Ορισμός: κοινωνία των πολιτών.....	62
5.2 Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών.....	64
5.3 Η σχέση της κοινωνίας των πολιτών με τις ΜΚΟ.....	65

5.4 Κοινωνία των πολιτών και ΠΜΚΟ στην Ελλάδα.....	71
5.5 Η έννοια της κοινωνικής οικονομίας.....	73
Κεφάλαιο 6 ^ο : Συμπεράσματα.....	75
Βιβλιογραφία	80

Λίστα εικόνων, σχημάτων και πινάκων

Πίνακας 1: Κατηγορίες ΜΚΟ, Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

Πίνακας 2: Κατηγορίες ενεργών ΜΚΟ, Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

Πίνακας 3: Γεωγραφική διασπορά των ενεργών ΜΚΟ, Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

Εικόνα 1: Χαρτογραφική αποτύπωση ΜΚΟ στην περιφέρεια Αθηνών
Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

Σχήμα 1: Πηγές χρηματοδότησης του WWF Ελλάς για το οικονομικό έτος 2014,
Πηγή: www.wwf.gr/finance

Σχήμα 2: Αξιοποίηση των πόρων του WWF Ελλάς για το οικονομικό έτος 2014
Πηγή: www.wwf.gr/finance

Σχήμα 3: Σχέση κράτους – αγοράς και κοινωνίας σε συνάρτηση με τον τρίτο τομέα και τις οργανώσεις του, Πηγή: Evers, 2004

Περίληψη

Η ευαισθητοποίηση των πολιτών αναφορικά με ανθρωπιστικά αλλά και περιβαλλοντικά θέματα αποτέλεσε τον πρωτεύοντα λόγο σύστασης Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ). Οι ΜΚΟ στοχεύουν ουσιαστικά στην προστασία του περιβάλλοντος, στην υγεία και την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, αλλά και στην προστασία της φύσης με σκοπό την αειφορία και κατά συνέπεια την επέκταση του μήκος αλλά και της ποιότητας ζωής όλων των γενεών. Το βλέμμα τους είναι στραμμένο στο μέλλον με βάση την αρχή της αειφορίας-βιωσιμότητας δηλαδή της επάρκειας και της διατηρησιμότητας των φυσικών στοιχείων, μέσα από τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν στο παρόν ώστε ο σύγχρονος κόσμος να είναι βιώσιμος.

Οι Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΠΜΚΟ) έχουν ένα πολύ ευρύ πεδίο δράσεων: εκπαίδευσης, ενημέρωσης, έρευνας, εθελοντισμού και ευαισθητοποίησης. Η πρόκληση για αυτές, ειδικά στις μέρες μας, είναι η εύρεση αποτελεσματικών, αξιόπιστων και οικονομικά εφικτών τρόπων ενημέρωσης, επιμόρφωσης και ανταλλαγής επικοινωνίας με τα μέλη τους (υπάρχοντα και δυνητικά).

Ωστόσο προκειμένου να υλοποιηθούν οι στόχοι που τίθενται κατά τη σύσταση μίας ΜΚΟ, είναι σημαντικό να υπάρξει και η ανάλογη οικονομική στήριξη, η οποία επιτυγχάνεται κυρίως μέσω χρηματοδοτήσεων. Πέρα από το οικονομικό σκέλος, οι ΜΚΟ είναι υποχρεωμένες να ακολουθούν άτυπους κανόνες διαφάνειας και να είναι σε θέση λογοδοσίας ανά πάσα στιγμή κριθεί απαραίτητο. Τέλος, σημαντική και ακλόνητη είναι η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ ΜΚΟ και της Κοινωνίας των Πολιτών, μίας ομάδας πίεσης στην πολιτική αρένα με συνεχώς αυξανόμενη ισχύ.

Στα πλαίσια εμβάνθυνσης της βιβλιογραφίας, υλοποιήθηκε και ποιοτική έρευνα μέσα από συνεντεύξεις σε αρμόδιους φορείς. Συνέντευξεις παραχωρήθηκαν από διοικητικό μέλος του WWF, ιδρυτικό μέλος της περιβαλλοντικής οργάνωσης «Έν δράση» του Αλμυρού, ιδρυτικό μέλος της ένωσης περαβαλλοντικής εκπαίδευσης της Κορινθίας αλλά και συντονιστή του Πανελλήνιου Παρατηρητηρίου οργανώσεων κοινωνίας των πολιτών και διευθυντή του Ινστιτούτου Μελετών Κοινωνικής Οικονομίας.

Abstract

The awareness of citizens on humanitarian and environmental issues was the major reason that Non Governmental Organizations (NGOs) were formed. NGOs aimed essentially to protect the environment, health and quality of life of people, but also to protect nature in order to sustainability and thus extend the length and quality of life of all generations. Their basic concern is towards the future based on the principle of sustainability ie the adequacy and sustainability of natural assets through measures so that modern world can be sustainable.

The Environmental NGOs have a very wide field of action: education, information, research, volunteering and general awareness. The basic challenge for them, especially nowadays, is to find efficient, reliable and financially feasible modalities of information, training and exchange of communication with their members (existing and potential).

However, NGOs in order to meet their goals, it's important to get an appropriate financial support, which is achieved mainly through funding. Beyond economics, NGOs are obliged to follow unwritten laws of transparency and be ready to prove their work at anytime. Finally, an important and truly strong relationship; is the one that NGOs develop with Civil Society, a pressure group in the political arena with increasing force.

Κεφάλαιο 1^ο : Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στοχεύει στο να φέρει τον άνθρωπο κοντά στη φύση, να διεγείρει τη συνείδησή του και να του αποκαλύψει τη σημαντικότητα της αρμονικής συμβίωσής του με το φυσικό περιβάλλον. Κατ' αυτό τον τρόπο το άτομο δύναται να ευαισθητοποιηθεί σχετικά με τα προβλήματα που προκύπτουν από την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος και κατ' επέκταση να δραστηριοποιηθεί στην προσπάθεια αντιμετώπισής τους. Προτεραιότητα φαίνεται να τίθενται ζητήματα σχετικά με το πώς μπορεί ν' αποφευχθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος εξ αιτίας του ανθρώπινου παράγοντα.

Το περιβαλλοντικό ζήτημα λοιπόν και το πώς καλούμαστε να το αντιμετωπίσουμε και να το διαχειριστούμε, έρχεται ως επακόλουθο του μοντέλου της δυτικής, κυρίως, κοινωνίας. Συνεπώς, η διαδικασία της ευαισθητοποίησης καλείται να υπερπηδήσει εδραιωμένες ατομικές και κοινωνικές συνήθειες και συμπεριφορές.

Επιπλέον, το κοινωνικό περιβάλλον, με τις αξίες και τους κανόνες που επιβάλλει, δυσχεραίνει την προσπάθεια του ατόμου να αλλάξει συνήθειες που συμβάλλουν στη βελτίωση του περιβαλλοντικού ζητήματος. Για να υπάρξει λοιπόν σαφής μετάβαση από την πρόθεση στην πράξη θα πρέπει να δοθούν στο άτομο ισχυρά ερεθίσματα και κίνητρα, ενώ η συνειδητοποίηση ότι σε αυτή τη διαδικασία κάποιος δεν είναι μόνος του, ενισχύει ιδιαίτερα την προσπάθειά του.

Για να αντιληφθεί κανείς τα παραπάνω θα μπορούσαμε να φέρουμε το παράδειγμα ενός πολίτη που βρίσκει ένα τραυματισμένο άγριο ζώο και υποθέτουμε ότι μπαίνει στη διαδικασία να διαχειριστεί και να βοηθήσει στην προκειμένη περίπτωση. Αν βρει γρήγορα ανταπόκριση από αρμόδιες αρχές (π.χ. δασαρχείο) και ιδιωτικούς φορείς (π.χ. ένα κέντρο περίθαλψης) που θα αναλάβουν το περιστατικό, θα ενθαρρυνθεί διαπιστώνοντας ότι υπάρχουν κι άλλοι άνθρωποι σε αυτή τη διαδικασία.

Το παραπάνω παράδειγμα λοιπόν, μας δείχνει πώς η περίθαλψη άγριων ζώων μπορεί να αποτελέσει έναυσμα ευαισθητοποίησης, ενώ η συστηματική ενασχόληση με το

αντικείμενο της περίθαλψης αποτελεί σημαντική βιωματική εμπειρία.

1.2 Τι ορίζουμε ως ΜΚΟ: Δομή και ταυτότητα

Οι ΜΚΟ αποτελούν ένα είδος «οργάνωσης δημοσίου συμφέροντος», με την έννοια ότι εν γένει οι στόχοι τους οποίους επιδιώκουν, στην περίπτωση που πραγματοποιηθούν, είναι δυνατό να βελτιώσουν όχι μόνο την κατάσταση των μελών που την απαρτίζουν, αλλά γενικότερα και την κατάσταση άλλων ατόμων ή οντοτήτων. Με άλλα λόγια, το όφελος της δράσης μίας ΜΚΟ δεν αφορά αποκλειστικά όσους εμπλέκονται, αλλά ενισχύει θετικά και το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιείται. (Μαύρου, 2011)

Πιο συγκεκριμένα, θα ήταν δυνατόν να ορίσουμε ως ΜΚΟ, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν εκτός των καθιερωμένων πολιτικών δομών και προωθούν είτε μη εμπορικά συμφέροντα είτε ασχολούνται με θέματα που υπάγονται στα πλαίσια του ενδιαφέροντός τους. Για την επίτευξη αυτών των στόχων χρησιμοποιούν μη βίαιες μορφές δράσης όπως εκδηλώσεις, καμπάνια, ενημέρωση, πολιτική πίεση αλλά και άμεση δράση. (Μαύρου, 2011)

Ο όρος Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) χρησιμοποιήθηκε, στη σύγχρονη ιστορία, για πρώτη φορά απ' τον ΟΗΕ το 1948 και αφορούσε σε επιλεγμένες διεθνείς οργανώσεις που ήταν απαλλαγμένες απ' τη φορολογία και διενεργούσαν, ως επί το πλείστον, ανθρωπιστικές αποστολές (π.χ., Διεθνής Ερυθρός Σταυρός). Χρονικά η δυναμική εμφάνισή τους συνέπεσε με τις προσπάθειες των ΗΠΑ να χειραγωγήσουν οικονομικά και πολιτικά την πληγωμένη απ' τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Ευρώπη. (Μαύρου, 2011)

1.3 Ορισμός των Περιβαλλοντικών ΜΚΟ

Οι περιβαλλοντικές ή οικολογικές οργανώσεις αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την ευαισθητοποίηση, την ενημέρωση και την ενεργοποίηση της κοινωνίας σε τοπική ή εθνική διάσταση σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον. (Μαύρου, 2011)

Οι ΜΚΟ που ασχολούνται με το περιβάλλον είναι σε πολλές περιπτώσεις εξειδικευμένες στα πεδία της δράσης τους, παρακολουθούν τα θεματικά πεδία της βιώσιμης ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος, διαθέτουν δυναμική αμεσότητας και ταυτόχρονα λειτουργούν σε πολλές περιπτώσεις με θεσμικό ρόλο στα όργανα της διαβούλευσης και παρακολουθήσεως σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Μέσα από αυτή την ιδιαιτερότητα τόσο της εξειδίκευσης όσο και της τοπικότητας της δικτύωσης των μη κυβερνητικών οργανώσεων, τους δίνεται η δυνατότητα να μπορούν να “κρίνουν” τι είναι απαραίτητο και τι όχι για την περιβαλλοντική προστασία. (Μαύρου, 2011)

Οι πρώτες ΠΜΚΟ εμφανίστηκαν όταν οι κάτοικοι του δυτικού κόσμου ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα περιβάλλοντος όπως η όξινη βροχή, η μόλυνση της ατμόσφαιρας και των νερών, η ρύπανση, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η τρύπα του όζοντος, η εξαφάνιση ειδών χλωρίδας και πανίδας. Εξαιτίας αυτών των προβλημάτων διαμόρφωσαν στις αρχές του 20ου αιώνα στις αστικοποιημένες κοινωνίες τα πρώτα οικολογικά κινήματα διατήρησης της φύσης και τροφοδότησαν αργότερα ανάλογες προσπάθειες. Οι οργανώσεις αυτές λειτούργησαν με βάση την εθελοντική εργασία ατόμων με ιδιαίτερες ευαισθησίες προς το περιβάλλον, επιστήμονες και κυρίως με τη συμμετοχή της νεολαίας. (Μαύρου, 2011)

Λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος των μεμονωμένων ατόμων που εθελοντικά υποστήριζαν τις ομάδες αυτές, οι κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών αναγνώρισαν την αξία ορισμένων και συνέβαλαν οικονομικά στις προσπάθειες τους. Πέρα από την εθελοντική προσπάθεια των ατόμων και τη βοήθεια των κυβερνήσεων η εξάπλωση των οργανώσεων και η απόκτηση περισσότερων δυνατοτήτων προήλθε από τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με επιχορηγήσεις προγραμμάτων. Έτσι οι διάφορες ΜΚΟ που δημιουργήθηκαν κατάφεραν να αποκτήσουν μια ανεξαρτησία κινήσεων και δράσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ορισμένες φορές, τη δημιουργία

δικτύων περιβαλλοντικών οργανώσεων με κοινούς σκοπούς, ορισμένα εκ των οποίων χρηματοδοτούνται από μεγάλα επιχορηγητικά προγράμματα.

1.4 Ιστορική εξέλιξη των ΜΚΟ

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο αριθμός των ΜΚΟ αυξάνεται, με γεωμετρική πρόοδο. Μεγάλη έξαρση παρατηρήθηκε, μετά το 1970, ιδίως στην Λατινική Αμερική και την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Στην Ευρώπη, η ίδρυση της ΔΑΣΕ (Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη) υπήρξε καταλυτική, για την αναγνώριση της νομιμότητας της δράσης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Η Χάρτα της Πράγας, που συντάχθηκε, με πρωτοβουλία πολιτών και συνδέθηκε, με την ίδρυση Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης, αποτέλεσε σημαντικό βήμα, για την εμπέδωση των ατομικών ελευθεριών. (Ανθόπουλος, 2003)

Τη δεκαετία του '90 οι ΜΚΟ ωρίμασαν, πολλαπλασιάστηκαν, δικτυώθηκαν διεθνώς, απέκτησαν πολιτική ισχύ και άρχισαν να προβάλλουν τις απόψεις τους και να ασκούν κριτική στο «δημόσιο χώρο». Ενώ το χαρακτηριστικό των προηγούμενων γενιών ΜΚΟ, ήταν το προσπέρασμα του «αντί». Τη θέση του πήρε η «παράλληλη με το κράτος και τα κόμματα ανάληψη δημόσιας ευθύνης». Σύντομα, διεθνείς αναλυτές άρχισαν να τις αποκαλούν «κυβερνητικές», καθώς οι πραγματικοί στόχοι τους είχαν γίνει έκδηλοι και στους λιγότερο καχύποπτους.

Αναλυτικότερα, οι ΜΚΟ εμφανίζονται τη δεκαετία του 1980. Εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκαν πολλά κοινωνικά κινήματα για την βελτίωση της ποιότητας της ζωής των ανθρώπων. Τα κινήματα εκείνης της περιόδου ήταν κυρίως ουμανιστικά και οικολογικά, ενώ είχαν έντονο το στοιχείο της διαφοροποιημένης στάσης απέναντι στη στάση που διατηρούσαν τα κράτη και τα κόμματα της εποχής. Οι ΜΚΟ της δεκαετίας του '80 αποτελούσαν τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις της πρώτης γενιάς (Ισταμε, 2006).

Ακολούθησαν οι ΜΚΟ της δεκαετίας του '90, οι οποίες απέκτησαν καλύτερη οργάνωση, διεθνή δικτύωση, αυξημένη ισχύ και άρχισαν να ασκούν κριτική στο δημόσιο χώρο. Κύριο χαρακτηριστικό των ΜΚΟ της δεύτερης γενιάς αποτέλεσε η ανάληψη δημόσιας ευθύνης απέναντι σε κοινά συμφέροντα των πολιτών. Άρχισαν

δηλαδή, να εκπροσωπούνται τα κοινά συμφέροντα όλων των πολιτών και να αναλαμβάνονται δράσεις για την ικανοποίηση αυτών από τις ΜΚΟ της δεκαετίας του '90.

Η τρίτη γενιά των ΜΚΟ είναι η γενιά των ΜΚΟ του 21^{ου} αιώνα. Οι ΜΚΟ δεν περιορίζονται μόνο στην εκπροσώπηση των κοινών συμφερόντων των πολιτών, αλλά προωθούν επίσης, τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και μάχονται για μια νέα διαμόρφωση του δημόσιου χώρου μέσα στον οποίο θα ασκείται η δημόσια εξουσία από περισσότερους δρώντες. Ο στόχος των ΜΚΟ του 21^{ου} αιώνα φαίνεται να είναι η προώθηση νέων μορφών διαβούλευσης και συμμετοχικής δημοκρατίας. Επιπρόσθετα οι ΜΚΟ του 21^{ου} αιώνα ισχυροποιούνται εξαιτίας της αυτονομίας που απολαμβάνουν στη χάραξη των πολιτικών τους, εξαιτίας της ανεξαρτησίας στη λειτουργία τους από την κεντρική διοίκηση αλλά και λόγω της προώθησης νέων μοντέλων συμμετοχικής διακυβέρνησης. (Ανθόπουλος, 2003)

Γίνεται αντιληπτό μέσα από την ιστορική εξέλιξη των ΜΚΟ, ότι επιτυγχάνουν συνεχώς να προσαρμόζονται στις εξελίξεις της διεθνούς κοινωνικό-οικονομικό-πολιτικής σκηνής και να ανταποκρίνονται άμεσα στις απαιτήσεις των πολιτών για αποτελεσματική διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους στη σύγχρονη πραγματικότητα.

1.5 Τα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ

Ένας φορέας για ν' αποτελεί ΜΚΟ οφείλει να είναι κρατικά ανεξάρτητη οργάνωση (μη κυβερνητική). Να μην επεμβαίνει δηλαδή το κράτος κατά τη σύσταση της ή κατά την λειτουργία της. Επίσης δεν πρέπει να είναι κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Να μην αποσκοπεί δηλαδή στη δημιουργία κέρδους για ιδιωτική χρήση και όφελος αλλά να έχει στα σχέδιά της και σαν στόχο της να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο.

Επιπρόσθετα η σύσταση, η οργάνωση και η λειτουργία να είναι με ιδιωτική πρωτοβουλία ,για να εξασφαλισθεί η αποχή από κάθε είδους πολιτικές εξαρτήσεις. Ακόμα οφείλει να είναι εθελοντικού χαρακτήρα, να υπάρχει δηλαδή η δυνατότητα οποιουδήποτε το θελήσει να συμμετέχει εθελοντικά. Μία ΜΚΟ πρέπει να λειτουργεί βάσει καταστατικού χάρτη, ο οποίος θα καθορίζει με σαφήνεια τον τρόπο λειτουργίας και τη διοικητική δομή της. Ακόμα θα πρέπει να εξασφαλίζει, να διαφυλάττει και να

προωθεί την αυτονομία της λειτουργίας και της χρηματοδότησης της. Τέλος χρειάζεται να εξασφαλίζει, να διαφυλάττει και να προωθεί τις δημοκρατικές αξίες. Τα παραπάνω αναλυτικά χαρακτηριστικά πρέπει να υπάρχουν καθόλη τη διάρκεια της ύπαρξης ενός φορέα που επιθυμεί να κατατάσσεται στις ΜΚΟ. (Καλαντζής, 2002)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το βασικότερο χαρακτηριστικό των ΜΚΟ είναι ότι δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα. Οι πόροι τους προέρχονται από χρηματοδοτήσεις από ιδιώτες, επιχειρήσεις, το κράτος ή την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Τα χρήματα αυτά διοχετεύονται σε δραστηριότητες που δε θα έπαιρναν χρήματα από του ίδιους τους χρηματοδότες. Επίσης αναφορικά με τις περιβαλλοντικές ΜΚΟ, ενώ δρουν πολιτικά δεν έχουν ως επί το πλείστον ένα κομματικό πολιτικό χαρακτήρα, και κατά συνέπεια, δεν ελέγχονται από κάποια πολιτική ή οικονομική ομάδα.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω οι ΜΚΟ δραστηριοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο ανταποκρινόμενες σε καίριες ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες αναζητούνται και δοκιμάζονται λύσεις που θα αποτελέσουν τις βάσεις για την ευημερία της αυριανής κοινωνίας. (Καλαντζής, 2002)

1.6 Ο ρόλος των σύγχρονων ΜΚΟ

Σύμφωνα με τους παραπάνω ορισμούς, οι ΜΚΟ είναι ενώσεις (ομάδες ή κινήματα), οι οποίες δεν έχουν κερδοσκοπικό σκοπό και ιδρύονται, από ιδιώτες, που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν, σε εθνικό, διεθνές ή διακρατικό επίπεδο. Πρόκειται για νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού δικαίου, που ξεχωρίζουν από τη συμμετοχή, σε αυτές, μελών, που συμμερίζονται ίδιους προβληματισμούς, σε μία βάση καθαρά εθελοντική, χωρίς να έχουν σκοπό τον προσπορισμό κέρδους, σε αντίθεση με τις διακρατικές ή πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Σχετικά με το ελληνικό νομικό πλαίσιο, η κατάσταση εξακολουθεί να μην είναι συγκεκριμένη, λόγω της πληθώρας των νόμων που εμπίπτουν στις δραστηριότητες των ΜΚΟ.

Ο ρόλος των ΜΚΟ είναι πολυσήμαντος και πολυδιάστατος, ενώ σχετίζεται άμεσα με το ρόλο της Κοινωνίας των Πολιτών, την οποία εκπροσωπούν. Πιο συγκεκριμένα, ο

ρόλος των ΜΚΟ είναι η εκπροσώπηση των συμφερόντων των πολιτών, η ενημέρωση και η οργανωμένη κινητοποίηση τους, η αντιπροσώπευση των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (συμμετοχική δημοκρατία) και η αποτελεσματικότερη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Οι ΜΚΟ δεν υποκαθιστούν την κρατική λειτουργία, ωστόσο παρέχουν χρήσιμες υπηρεσίες και γνώσεις σε τομείς όπου η κρατική λειτουργία είτε υστερεί είτε δεν επαρκεί. Ο ρόλος των ΜΚΟ διαμορφώνεται σε άμεσα ενημερωτικό και οργανωτικό για τους πολίτες, μέσα από όλες τις ενημερωτικές και οργανωτικές δράσεις που αναπτύσσουν οι συγκεκριμένες οργανώσεις και έμμεσα γνωμοδοτικό για τους κρατικούς φορείς, καθώς οι ίδιες οργανώσεις δύνανται να ενημερώνουν το κράτος και να γνωμοδοτούν σχετικά με σύγχρονες λύσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Τέλος οι ΜΚΟ μπορούν να αναπτύσσουν πρόσθετους επιμέρους ρόλους ανάλογα με το καθεστωτικό στόχο τον οποίο υπηρετούν και τις ανάλογες δράσεις που αναπτύσσουν. Για παράδειγμα, εάν μια ΜΚΟ έχει ως καθεστωτικό της στόχο την επίτευξη αποτελεσματικής περιβαλλοντικής προστασίας τότε ο ρόλος της αποκτά μια πράσινη οικολογική διάσταση.

1.7 Στόχοι της εργασίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσει τον τρόπο λειτουργίας και τη δομή μίας ΜΚΟ. Να επικεντρωθεί και ν'αναλύσει τα χαρακτηριστικά και τις διαφορές μίας περιβαλλοντικής ΜΚΟ και πιο συγκεκριμένα να παρουσιαστεί η επίδραση που μπορούν να έχουν στην κοινωνία των πολιτών.

Εξετάζεται λοιπόν ο τρόπος δράσης των περιβαλλοντικών ΜΚΟ σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο και δίνεται μία μικρή έμφαση στον όρο «πράσινος». Μολονότι ο όρος «πράσινος» μπορεί να θεωρηθεί γενικός και αόριστος, σύμφωνα με την Θ. Λαζαρέτου (Λαζαρέτου, 2002) που υποστηρίζει ότι «Πράσινος, είναι αυτός που στις δράσεις του και στις επεμβάσεις του λαμβάνει υπόψη την επάρκεια των φυσικών στοιχείων επίσης την ανάγκη της διατηρησιμότητας στο χρόνο των βασικών συστατικών των φυσικών στοιχείων καθώς και τις άμεσες και μακροπρόθεσμες ανάγκες ενός τόπου».

Επιμέρους στόχοι της εργασίας είναι η ιστορική ανασκόπηση της δημιουργίας των περιβαλλοντικών κινημάτων και των ρόλων τους. Τέλος η ανάδειξη του καταλυτικού ρόλου της κοινωνίας των πολιτών καθώς επίσης και η συσχέτιση των περιβαλλοντικών ΜΚΟ μαζί της. Για την επίτευξη των στόχων πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Κεφάλαιο 2^ο : Δράση ΜΚΟ

2.1 Τρόπος λειτουργίας των ΜΚΟ

Οι ΜΚΟ¹ αποτελούν φορείς της κοινωνικής οικονομίας και μορφές εκπροσώπησης της κοινωνίας των πολιτών. Τα χαρακτηριστικά, ο ρόλος, οι δράσεις, οι τρόποι χρηματοδότησης και ο τρόπος λειτουργίας των ΜΚΟ, βρίσκονται σε συμφωνία με τα χαρακτηριστικά των φορέων κοινωνικής οικονομίας και ανταποκρίνονται στο σύγχρονο ρόλο που διαδραματίζει η κοινωνία των πολιτών.

Αρχικά, οι ΜΚΟ (Non Governmental Organizations –NGOs) ως φορείς Κοινωνικής Οικονομίας διαθέτουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δηλαδή η δράση τους είναι ανεξάρτητη από τον κρατικό τομέα, η λειτουργία τους χαρακτηρίζεται από την απουσία του κερδοσκοπικού κινήτρου, διαθέτουν ανεξάρτητη δημοκρατική διοίκηση, η λήψη των αποφάσεων γίνεται με δημοκρατικό τρόπο, η συμμετοχή εθελοντών είναι ελεύθερη, ενώ ο στόχος τους είναι η εξύψωση ανθρωπιστικών και δημοκρατικών αρχών, καθώς και η εξυπηρέτηση κοινωνικών σκοπών ανεξαρτήτως οικονομικών κινήτρων. Επιπρόσθετα, οι ΜΚΟ εκπροσωπούν τα αιτήματα και τις επιθυμίες των πολιτών.

¹ . Ο όρος «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις» είναι διαδεδομένος στην ελληνική βιβλιογραφία ως μετάφραση του όρου *Non Governmental Organizations -NGOs*. Σύμφωνα με τον Χαράλαμπο Ανθόπουλο η μετάφραση είναι ατυχής καθώς οι οργανώσεις αυτές δεν είναι μόνο ανεξάρτητες από την κυβέρνηση , δηλαδή τον Πρωθυπουργό και τους Υπουργούς, αλλά και από τα πολιτικά κόμματα και τη διοίκηση. Συνεπώς η καλύτερη απόδοση του όρου θα ήταν *Μη Κρατικές Οργανώσεις*. Ανθόπουλος Χ.(2002), *Πολιτικά Κόμματα και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Κοινωνία των Πολιτών*.

Σύμφωνα με τον Ανθόπουλο (2002) ο όρος “non governmental organizations”² τον ποίο και μεταφράζουμε ως «μη κυβερνητικές οργανώσεις», κατάγεται από το διεθνές δίκαιο. Για την ακρίβεια πρωτοεμφανίστηκε στο άρθρο 71 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών το 1945, το οποίο προβλέπει την αναγνώριση «συμβουλευτικού καθεστώτος» σε διεθνείς και εθνικές ΜΚΟ.

Πολύ αργότερα ο όρος έκανε την εμφάνισή του και στην ελληνική νομοθεσία: στο Ν.2731/1999 για την αναπτυξιακή βοήθεια (άρθρα 10 έως 17) και το Ν.2646/1998 για την ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας (άρθρο 12).

Αν και υπάρχουν πολλοί, αλληλοσυμπληρούμενοι μεταξύ τους, ορισμοί για τις ΜΚΟ, οι περισσότεροι συμφωνούν ότι ως ΜΚΟ μπορεί να χαρακτηριστεί οποιαδήποτε οργάνωση που ο έλεγχός της είναι έξω από το κράτος, την αγορά και τους μηχανισμούς τους.

Κρίνεται αναγκαίο να παρουσιαστεί μία πληρέστερη παρουσίαση της έννοιας των ΜΚΟ βάση της βιβλιογραφίας ώστε να γίνει ακόμα πιο κατανοητή η δομή τους και ο τρόπος λειτουργίας τους. Σύμφωνα λοιπόν με τον Wahl Peter «οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αποτελούν ενώσεις εθελοντικές ανεξάρτητες από το κράτος και τα πολιτικά κόμματα, αγαθοεργείς, μη κερδοσκοπικές, που αποδέχονται ως μέλη τους άτομα ανεξάρτητα από φυλή, θρησκεία και φύλο» (Wahl, 1997)

Στον παραπάνω ορισμό μπορούν να προστεθούν η διοικητική ανεξαρτησία, ο δημοκρατικός τρόπος λειτουργίας τους, η καταστατική κατοχύρωση τους και η ιδιωτική πρωτοβουλία ίδρυσης και οργάνωσης τους.

Ο Gerard Clark (1998) ορίζει τις ΜΚΟ ως μη κερδοσκοπικές οργανώσεις ιδιωτικής πρωτοβουλίας με διακριτό νομικό χαρακτήρα και στόχο το δημόσιο συμφέρον. Σύμφωνα με τον Stromquist (2002), οι ΜΚΟ είναι οι μη κρατικές, εθελοντικές

² Ο όρος *Non Governmental Organisations –NGOs* πρωτοεμφανίστηκε το 1945 στο άρθρο 17 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο προέβλεπε την αναγνώριση συμβουλευτικού καθεστώτος σε διεθνείς και εθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Otto,D (1996),*civil society, Human Rights Quarterly*, vol.18, no 1.

οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που αναλαμβάνουν δράσεις στους τομείς της παροχής υπηρεσιών σε αδύναμες κοινωνικές ομάδες ή άτομα, της ανάπτυξης προγραμμάτων ενίσχυσης των τοπικών κοινοτήτων και της διαμεσολάβησης για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε συνεργασία με το κράτος ή και άλλους φορείς.

Σύμφωνα με έναν άλλον ορισμό του Παντελή Σκλία, «οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αποτελούν ένα ιδιωτικό, μη κερδοσκοπικό ίδρυμα ή οργάνωση, που διαθέτει μια σχετική τουλάχιστον αυτονομία από κρατικούς ή παρακρατικούς οργανισμούς και διακυβερνητικούς οργανισμούς. Αποτελούν επίσης ένα δομημένο οργανισμό, ο οποίος εκφράζει συγκεκριμένα συμφέροντα ή ενδιαφέροντα ή και ανησυχίες μιας ομάδας ανθρώπων, αποδεικνύοντας την αδιάκοπη πολιτική συμμετοχή σε εθνικό ή και σε διεθνές επίπεδο, στοχεύοντας στην ικανοποίηση των προαναφερθέντων ενδιαφερόντων και ανησυχιών.» (Σκλίας, 1999)

Οι παραπάνω ορισμοί διαθέτουν πολλά κοινά στοιχεία. Βάση λοιπόν των παραπάνω μπορεί να οριστεί ο τρόπος λειτουργίας των ΜΚΟ ως μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που λειτουργούν εκτός των καθιερωμένων πολιτικών δομών και προωθούν τα μη εμπορικά συμφέροντα (ή θέματα του ενδιαφέροντος τους) με μη βίαιες μορφές δράσης (εκδηλώσεις, καμπάνιες, ενημέρωση, πολιτική πίεση, άμεση δράση).

2.2 Κατηγορίες ΜΚΟ

Αναφορικά με τις κατηγορίες των ΜΚΟ, παραθέτεται μία έρευνα η οποία κατέγραψε συνολικά 263 ΜΚΟ, από τις οποίες οι 201 είναι ενεργές, έχουν αναλάβει δηλαδή μέσα στα δύο τελευταία έτη κάποια δράση. Καταγράφηκαν αρκετές ΜΚΟ, οι οποίες είτε παρέμεναν ανενεργές προσωρινά και βρίσκονταν υπό αναδιάρθρωση, είτε άλλες που ενδεχομένως βρίσκονταν στα πρόθυρα διάλυσης. Όλες τις οργανώσεις που εντοπίστηκαν διαχωρίστηκαν σε 12 κατηγορίες ανάλογα με τη θεματολογία των δράσεών τους, ώστε να αναδειχτούν τα πεδία που υπάρχει μεγαλύτερη συγκέντρωση.

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται το σύνολο των οργανώσεων, ενώ στον Πίνακα 2 περιέχονται μόνο οι ενεργές ΜΚΟ διαχωρισμένες σε κατηγορίες. Όπως φαίνεται και στη συνέχεια, τα μεγαλύτερα ποσοστά καταλαμβάνουν οι ΜΚΟ που ασχολούνται με το περιβάλλον και την αειφορία, την υγεία και την πρόνοια, τη νεολαία και την

παιδική προστασία. Σε γενικές γραμμές, τα στοιχεία δείχνουν ότι οι ΜΚΟ αποτελούν ένα σαφώς μικρότερο τμήμα του 'τρίτου τομέα', ανεξάρτητα από την όποια διαχειριστική επάρκεια ή γενικότερη ικανότητα που ορισμένες έχουν στην ανάληψη δράσεων. Αυτό ισχύει και σε άλλες χώρες και δεν αποτελεί εγχώρια ιδιαιτερότητα.

Πίνακας 1
Κατηγορίες ΜΚΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΦΟΡΕΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΜΚΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ-ΑΕΙΦΟΡΙΑ	46	17,5%
ΥΓΕΙΑ-ΠΡΟΝΟΙΑ	43	16,3%
ΝΕΟΛΑΙΑ-ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	35	13,3%
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ	23	8,7%
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	22	8,4%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ	22	8,4%
ΕΡΕΥΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	18	6,8%
ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	17	6,5%
ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ-ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ-ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	11	4,2%
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΡΑΣΗ	10	3,8%
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ-ΤΕΧΝΕΣ	10	3,8%
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ	6	2,3%
ΣΥΝΟΛΟ	263	100,0%

Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

Πίνακας 2

Κατηγορίες ενεργών ΜΚΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΦΟΡΕΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΝΕΡΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ-ΑΕΙΦΟΡΙΑ	38	18,9%
ΥΓΕΙΑ-ΠΡΟΝΟΙΑ	34	16,9%
ΝΕΟΛΑΙΑ-ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	31	15,4%
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	16	8,0%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ	14	7,0%
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ	13	6,5%
ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ	13	6,5%
ΕΡΕΥΝΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	12	6,0%
ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ-ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ-ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	11	5,5%
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ-ΤΕΧΝΕΣ	8	4,0%
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΡΑΣΗ	6	3,0%
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ	5	2,5%
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,0%

Πηγή: Αφουξενίδης Α., 2006

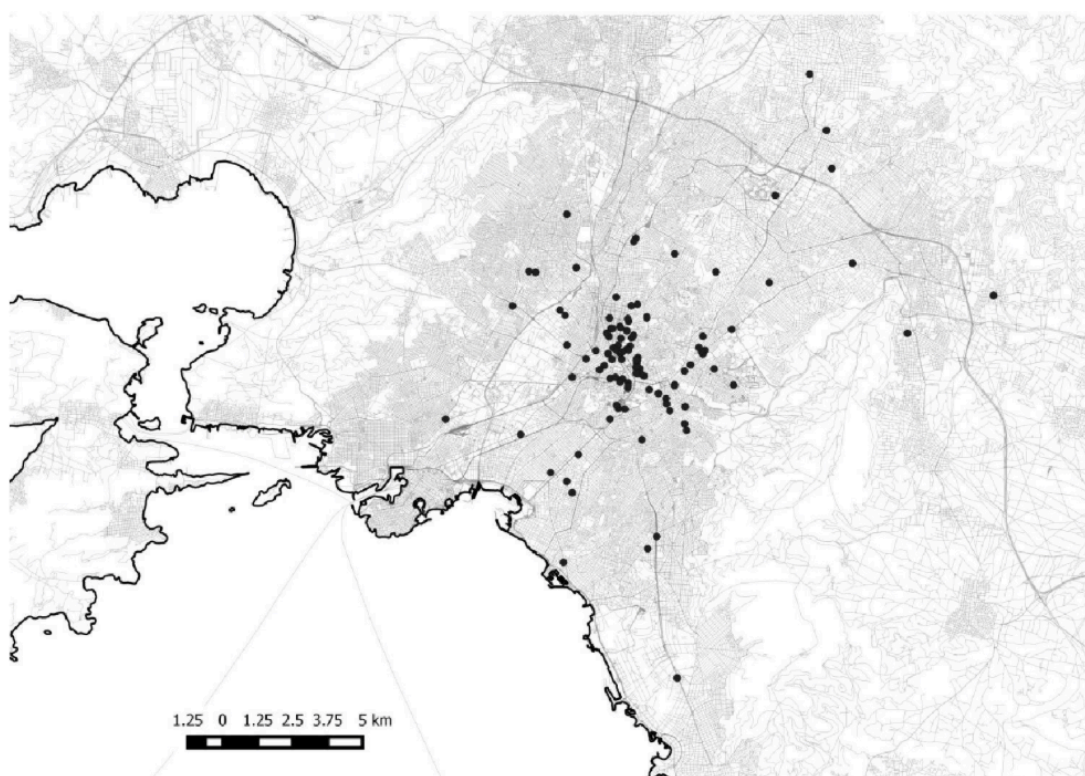
Αναφορικά με την γεωγραφική διασπορά των ΜΚΟ (Πίνακας 3), η συντριπτική πλειοψηφία έχει επιλέξει ως έδρα της τη Στερεά Ελλάδα και ιδιαίτερα την Αττική. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στην παρακάτω Εικόνα 1, οι περισσότερες οργανώσεις έχουν εγκατασταθεί στην Αθήνα και κυρίως στο κέντρο της πόλης, όπου και παρατηρείται η μεγαλύτερη πυκνότητα. Το κέντρο είναι τόσο δημοφιλές λόγω της εγγύτητας που προσφέρει στις υπηρεσίες ή/και στα κυβερνητικά γραφεία και λόγω της εύκολης πρόσβασης που προσφέρει στους πολίτες. Πρέπει όμως να γίνει σαφές ότι η αυξημένη πυκνότητα που συναντάται στο κέντρο στις περισσότερες περιπτώσεις δεν σημαίνει απαραίτητα ένδειξη συνεργασίας, αλλά περισσότερο δείχνει τον κατακερματισμό ανάμεσα στις ΜΚΟ και ειδικότερα ανάμεσα σε ΜΚΟ με όμοιο πεδίο δράσης. Οι πιο ευκατάστατες περιοχές αποτελούν και αυτές δημοφιλείς υποψήφιες για την έδρα μιας οργάνωσης, όπως για παράδειγμα το Κολωνάκι. Αντίθετα, στις φτωχότερες περιοχές, όπως είναι τα δυτικά προάστια καταγράφηκαν ελάχιστες ΜΚΟ. (Αφουξενίδης, 2006)

Πίνακας 3

Γεωγραφική διασπορά των ενεργών ΜΚΟ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΦΟΡΕΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	140	69,65%
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	30	14,93%
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	9	4,48%
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	8	3,98%
ΚΡΗΤΗ	5	2,49%
ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ	3	1,49%
ΗΠΕΙΡΟΣ	1	0,50%
ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ	3	1,49%
ΘΡΑΚΗ	2	1,00%
ΣΥΝΟΛΟ	201	100,00%

Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

Εικόνα 1: Χαρτογραφική αποτύπωση ΜΚΟ στην περιφέρεια Αθηνών

Πηγή: Αφουξενίδης, Α., 2006

2.3 Ποια θέματα θέτουν ως προτεραιότητα;

Ανάλογα τη μορφή και τη δομή της κάθε ΜΚΟ, μπορούμε να πούμε πως τίθενται κάθε φορά διαφορετικά θέματα ως προτεραιότητα. Σύμφωνα με το Λιοναράκη, πρόεδρος της επιτροπής του ΥΠΕΞ για τις ΜΚΟ, έχουν καταγραφεί πάνω από 30.000 οργανώσεις εκ των οποίων οι περισσότερες είναι συγκεντρωμένες στην Αθήνα και απασχολούνται κυρίως με το περιβάλλον και την ανθρωπιστική μέριμνα. (Καλαντζής, 2002)

Οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ διαφέρουν κατά πολύ από τις ανθρωπιστικές σε επίπεδο οργάνωσης, δράσεων και διαθέσιμου προϋπολογισμού. Σε γενικές γραμμές είναι αρκετά καλύτερα οργανωμένες, με σαφέστερη πολιτική και κοινωνική ατζέντα και συγκεκριμένο τύπο δράσεων που επιφέρουν μετρήσιμα αποτελέσματα. (Καλαντζής, 2002)

Αντίθετα, με εξαίρεση ελάχιστες οργανώσεις, οι ανθρωπιστικές ΜΚΟ αντιμετωπίζουν σοβαρότερα προβλήματα επιβίωσης που έχουν ως αφετηρία την έλλειψη και την δυσκολία ανεύρεσης ανθρώπινων και οικονομικών πόρων.

Όλες όμως οι οργανώσεις, όπως θα διαπιστώσουμε και αναλυτικότερα στη συνέχεια, πιέζονται ασφυκτικά στο επίπεδο της χρηματοδότησης, γεγονός που δημιουργεί ασυμβατότητες, αντιπαραθέσεις και ανταγωνισμούς μεταξύ τους.

Οι λιγότερο μεγάλες ΜΚΟ που απορροφούν το σημαντικότερο τμήμα των διαθέσιμων κονδυλίων, λειτουργούν εντελώς διαφορετικά από τις υπόλοιπες και βασίζονται σε κλασικότερα εταιρικά οργανωτικά σχήματα. Οι μικρότερες βασίζονται περισσότερο σε εξειδικευμένους εθελοντές που αφιερώνουν ένα αρκετά μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου τους για να αντιμετωπίσουν συσσωρευμένα ζητήματα, συχνά, με μειωμένη αποτελεσματικότητα.

Ίσως σημαντικότερη να είναι η εξέταση των ΜΚΟ από πλευράς ανθρώπινου δυναμικού. Ο άμεσος διαχωρισμός που γίνεται από τις ίδιες τις οργανώσεις είναι μεταξύ «φίλων, μελών, συνδρομητών» και εθελοντών-εργαζομένων. Ελάχιστες ΜΚΟ

έχουν ακριβή στοιχεία για αυτές τις κατηγοριοποιήσεις, με εξαίρεση τις μεγαλύτερες που συνήθως είναι οι οργανώσεις διεθνούς εμβέλειας.

Ορισμένες ΜΚΟ παρουσιάζουν μία σχετικά μεγάλη βάση μελών, περιορισμένο αριθμό εθελοντών-εργαζομένων και ακόμη μικρότερο αριθμό συμβατικών εργαζομένων. Η συνηθισμένη εικόνα είναι ότι οι περισσότερες ΜΚΟ χρησιμοποιούν ορισμένους σταθερούς ειδικευμένους επαγγελματίες και ταυτόχρονα, ανάλογα με την περίπτωση και τις ανάγκες, δραστηριοποιούν εθελοντές. (Καλαντζής, 2002)

Σε αυτό το σημείο πρέπει να παρατηρήσουμε ότι τα στελέχη αρκετών οργανώσεων διαχωρίζουν με σαφήνεια τον εθελοντικό τομέα από την εργασιακή λειτουργία των φορέων. Επικρατεί δηλαδή η άποψη ότι αυτό που είναι απολύτως απαραίτητο για την καλύτερη λειτουργία και ανάπτυξη των ΜΚΟ είναι η εξεύρεση εξειδικευμένου αμειβόμενου προσωπικού. Η εθελοντική απλήρωτη εργασία κρίνεται μερικώς απαραίτητη, αλλά δεν αποτελεί το κυρίαρχο συστατικό στοιχείο της αντίληψης πολλών στελεχών ΜΚΟ αναφορικά με το θέμα της ευρύτερης οργάνωσης και δράσης των οργανισμών.

Μέσα από την ποιοτική ανάλυση με μέλος της WWF, παρουσιάζει ως κορυφαία θέματα που με τα οποία ασχολείται η οργάνωση, όλο το κομμάτι της νομοθεσίας τα τελευταία χρόνια καθώς επίσης και η αντίσταση σε όλα τα σχετικά νομοσχέδια που κατά καιρούς κατεβαίνουν προς ψήφιση. Σημαντικά ζητήματα στην ατζέντα, αποτελούν επίσης οι θεματικές ενότητες που αφορούν τα δάση αλλά και τις παραλίες.

Εξίσου σημαντικό στα θέματά τους είναι και το κομμάτι της αλιείας αλλά και το κομμάτι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές και γενικότερα υπάρχει μία νέα στροφή προς το θαλάσσιο, το οποίο έχει δύο άξονες, τη βιώσιμη αλιεία, που είναι ένα φλέγον ζήτημα στην Ελλάδα και το κομμάτι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές, που υπάρχουν δύο μόνο σε ολόκληρη την Ελλάδα. (Καλαντζής, 2002)

Αναλυτικότερα, διοικητικό μέλος της WWF αναφέρει «Οι οργανώσεις χωρίζονται σε δύο διαστάσεις το τι θεματολογία έχουν, δηλαδή υπάρχουν οργανώσεις οι οποίες ασχολούνται με τα πάντα και οργανώσεις που είναι θεματικά πολύ εξειδικευμένες. Έχεις οργανώσεις οι οποίες είναι εθνικές και οργανώσεις οι οποίες πάνε προς το τοπικό. Δηλαδή σε αυτά τα δύο μπορείς να φτιάξεις τέσσερις κατηγορίες

οργανώσεων. Το WWF είναι στις οργανώσεις που είναι εθνικής εμβέλειας και ασχολείται και με μία πολύ ευρεία γκάμα πραγμάτων».

Αναφορικά με μαρτυρία τοπικών ΜΚΟ και πιο συγκεκριμένα της οργάνωσης “Έν δράση” αναφέρεται πως κυρίαρχα θέματα με τα οποία ασχολούνται είναι η προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος. Μιλώντας για το περιβάλλον πέρα από το φυσικό, δίνεται έμφαση και στο αστικό, το κοινωνικό, το πολιτιστικό, στις παρεμβάσεις αλλά και τη φτώχεια.

Τέλος, σημαντικό είναι και το σκέλος που αφορά στη δουλειά για την οικονομία. Προσπαθεί δηλαδή η οργάνωση, μέσα από τη δυσχερή οικονομική κατάσταση να προωθηθούν κάποιες προτάσεις, να γίνουν λίγο πιο βιώσιμα τα πράγματα.

Κεφάλαιο 3^ο : Περιβαλλοντικές ΜΚΟ

3.1 Τι είναι οι ΠΜΚΟ στην Ελλάδα;

Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στοχεύει στο να φέρει τον άνθρωπο κοντά στη φύση, να διεγείρει τη συνείδησή του και να του αποκαλύψει τη σημαντικότητα της αρμονικής συμβίωσής του με το φυσικό περιβάλλον. Κατ' αυτό τον τρόπο το άτομο δύναται να ευαισθητοποιηθεί σχετικά με τα προβλήματα που προκύπτουν από την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος και κατ' επέκταση να δραστηριοποιηθεί στην προσπάθεια αντιμετώπισής τους. Βασικός στόχος είναι να αποφευχθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος εξ αιτίας του τρόπου ζωής του ανθρώπου.

Το περιβαλλοντικό ζήτημα έρχεται ως επακόλουθο του μοντέλου της δυτικής, κυρίως, κοινωνίας. Συνεπώς, η διαδικασία της ευαισθητοποίησης καλείται να υπερπηδήσει εδραιωμένες ατομικές και κοινωνικές συνήθειες και συμπεριφορές. Επιπλέον, το κοινωνικό περιβάλλον, με τις αξίες και τους κανόνες που επιβάλλει, δυσχεραίνει την προσπάθεια του ατόμου να αλλάξει συνήθειες που συμβάλλουν στο περιβαλλοντικό ζήτημα. Για να γίνει η μετάβαση από την πρόθεση στην πράξη θα πρέπει να δοθούν στο άτομο ισχυρά ερεθίσματα και κίνητρα, ενώ η συνειδητοποίηση ότι σε αυτή τη διαδικασία κάποιος δεν είναι μόνος του, ενισχύει ιδιαίτερα την προσπάθειά του.

Οι ΠΜΚΟ στοχεύουν ουσιαστικά στην προστασία του περιβάλλοντος, στην υγεία και την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, αλλά και στην προστασία της φύσης με σκοπό την αειφορία και κατά συνέπεια την επέκταση του μήκος αλλά και της ποιότητας ζωής όλων των γενεών.

Το βλέμμα τους είναι στραμμένο στο μέλλον με βάση την αρχή της αειφορίας-βιωσιμότητας δηλαδή της επάρκειας και της διατηρησιμότητας των φυσικών στοιχείων, μέσα από τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν στο παρόν ώστε ο σύγχρονος κόσμος να είναι βιώσιμος. Η προστασία των θεμελιωδών αγαθών και της ποιότητας τους έχει άμεση σχέση με τους σκοπούς και τις διαδικασίες της οικονομικής δραστηριότητας. Όλο και περισσότερο το παρόν και το μέλλον θα χαρακτηρίζονται ως βιώσιμα ανάλογα με τον βαθμό ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής προστασίας

στην οικονομική δραστηριότητα.

3.1.1 Ο ρόλος των ελληνικών ΠΜΚΟ

Οι ελληνικές Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις παρατηρείται, όσον αφορά τις δράσεις και το ρόλο τους, ότι ακολουθούν τις αντίστοιχες διεθνείς οργανώσεις.

Σε διεθνές επίπεδο, οι διεθνείς Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΠΜΚΟ), είναι κοινά αποδεκτό, ότι διαδραματίζουν ένα σπουδαίο ρόλο στη δημιουργία διαδικασιών συμμετοχής των πολιτών. Εφευρίσκουν κατάλληλες δράσεις και επιμέρους δραστηριότητες, για να παροτρύνουν τη συμμετοχή των πολιτών στην περιβαλλοντική προστασία των χωρών, όπως η συμμετοχή σε εθελοντικά προγράμματα δράσης για την προστασία ευαίσθητων οικοσυστημάτων ή σε προγράμματα περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κόσμου. Με τον τρόπο αυτό καλλιεργούν την επικοινωνία με τον πολίτη καθώς επίσης οργανώνουν και θεσμοθετούν διαδικασίες ενσωμάτωσης των πολιτών στην περιβαλλοντική προστασία. Οι παγιωμένες διαδικασίες συμμετοχής των πολιτών από την πλευρά των διεθνών οργανώσεων επιτρέπουν τόσο την καλύτερη οργάνωση αυτών όσο και την καλύτερη αξιοποίηση του εθελοντικού τους έργου. Παρόμοια βήματα για τη δημιουργία παγιωμένων δομών συμμετοχής των πολιτών έχουν γίνει και από τις ελληνικές Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. (Μποτετζάγιας, Καραμίχας, 2008)

Οι ελληνικές ΠΜΚΟ έχουν ως άμεσο ρόλο την προώθηση των διεθνών πρακτικών, την ανάπτυξη νέων, επιστημονικά τεκμηριωμένων φιλοπεριβαλλοντικών πρακτικών στους πολίτες. Για να το επιτύχουν αυτό διαχέουν την περιβαλλοντική πληροφορία προς το ευρύ κοινό. Στόχος των ελληνικών ΠΜΚΟ είναι, με την κατάλληλη ενημέρωση, να επιτευχθεί η ευαισθητοποίηση και η κινητοποίηση των πολιτών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Σε πολλές περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί οι Διεθνείς Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις να ενημερώνουν πρώτες τόσο τους πολίτες όσο και τους κρατικούς φορείς. (Μποτετζάγιας, Καραμίχας, 2008)

Οι ελληνικές ΠΜΚΟ αναπτύσσουν ενημερωτικές δράσεις προς τις κυβερνήσεις οι οποίες έχουν κατά κύριο λόγο συμβουλευτικό χαρακτήρα. Σε ορισμένες περιπτώσεις δρουν ως σύμβουλοι κρατικών φορέων για ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας. Το εξειδικευμένο προσωπικό αυτών των οργανώσεων έχει τη δυνατότητα να παρέχει εξειδικευμένες λύσεις, λόγω του υψηλού μορφωτικού τους επιπέδου και της εμπειρίας τους σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας.

Οι ενημερωτικές δράσεις που αναφέρονται παραπάνω συμπληρώνονται από εκπαιδευτικές δράσεις τόσο σε ενήλικες αλλά και σε παιδιά. Η ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων κρίνεται αναγκαία και ιδιαίτερα αποτελεσματική για την ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση πολιτών. (Μποτετζάγιας, Καραμίχας, 2008)

Συμπεραίνεται λοιπόν, ότι οι ελληνικές ΠΜΚΟ αναπτύσσουν ένα σύνθετο ρόλο τόσο απέναντι στους πολίτες όσο και απέναντι στους κρατικούς φορείς. Ο ρόλος αυτός συνοψίζεται ως ενημερωτικός, οργανωτικός, εκπαιδευτικός, συμβουλευτικός αλλά και προτρεπτικός προς τις δύο πλευρές. Μοιάζει επίσης, ο ρόλος τους να καθορίζεται από την ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση και δράση όλων των πολιτών αλλά και των κρατικών φορέων, σε διεθνές επίπεδο, για μια αποτελεσματικότερη περιβαλλοντική προστασία προς όφελος τόσο για το παρόν αλλά και για τις μελλοντικές γενιές εκπληρώνοντας έτσι και την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης που οι περισσότερες ΠΜΚΟ πρεσβεύουν. (Μποτετζάγιας, Καραμίχας, 2008)

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια θα μπορούσαμε να σημειώσουμε πως οι ΠΜΚΟ διαφαίνεται να αναπτύσσουν και δύο νέους ρόλους, αυτό του ερευνητικού αλλά και του εποπτικού. Μεγάλες ΠΜΚΟ διαθέτουν τα τελευταία χρόνια ερευνητικές ομάδες, οι οποίες αναλαμβάνουν την πραγματοποίηση ερευνών για τη λήψη στοιχείων σχετικά με περιβαλλοντικά προβλήματα. Μετά την έρευνα ακολουθεί η μελέτη των στοιχείων και η παρουσίαση αυτών σε ενημερωτικές εκθέσεις. Οι ενημερωτικές εκθέσεις έχουν ως στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των πολιτών αλλά και των κρατικών φορέων με τη χρήση των νέων, επιστημονικών δεδομένων. Τα επιστημονικά δεδομένα που αντλούνται από τις συγκεκριμένες έρευνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακόμα, ως αποδεικτικά στοιχεία για την άσκηση πίεσης προς τις κυβερνήσεις, με στόχο την ανάληψη δράσης από τις τελευταίες.

Είναι ακόμα σημαντικό ν'αναφερθεί πως ορισμένες διεθνείς αλλά και ελληνικές ΠΜΚΟ για να εποπτεύσουν καλύτερα το χώρο της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, αναπτύσσουν Παρατηρητήρια Περιβαλλοντικής Νομοθεσίας. Τα Παρατηρητήρια Περιβαλλοντικής Νομοθεσίας εξυπηρετούν τον καλύτερο έλεγχο των υπαρχόντων κρατικών νομοθετικών κειμένων και διαπιστώνουν τυχόν απουσίες ή παραλείψεις αυτών. Η συγκεκριμένη δράση αποδεικνύει ότι υφίστανται ΠΜΚΟ, οι οποίες λειτουργούν με ελεγκτική διάθεση προς τις κυβερνήσεις και διάθεση πίεσης για πιο αποτελεσματική περιβαλλοντική προστασία.

Σύμφωνα, με τις τελευταίες επισημάνσεις, ο σύγχρονος ρόλος των διεθνών αλλά και των εγχώριων ΠΜΚΟ γίνεται πιο εποπτικός και περισσότερος ελεγκτικός απέναντι στις κυβερνήσεις. Σχετικά, με τον ρόλο των ΠΜΚΟ όσον αφορά στους πολίτες, διαμορφώνεται μια νέα τάση για την πλήρη ενημέρωση και ευαισθητοποίησή τους με άμεσο στόχο την προώθηση της συμμετοχής τους σε περισσότερες δράσεις. Συνεπώς, ο σύγχρονος ρόλος τους απέναντι στους πολίτες μοιάζει να είναι περισσότερο παρακινητικός για την αύξηση της συμμετοχής τους στις δράσεις.

Τέλος, θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι οι ελληνικές ΠΜΚΟ έχουν μπει σε στάδιο «ενηλικίωσης» και αντιμετωπίζουν το έργο τους ολιστικότερα και πληρέστερα, ακολουθώντας το δρόμο που έχουν χαράξει οι αντίστοιχες διεθνείς οργανώσεις. Είναι βέβαιο, ότι στην πορεία της δράσης τους παρουσιάζονται αρκετά προβλήματα που δυσχεραίνουν την επίτευξη των στόχων τους και την εδραίωση του σύνθετου και πληρέστερου ρόλου τους στην ελληνική πολιτικο-οικονομικο-κοινωνική σκηνή.

Σύμφωνα με μαρτυρία μέλους της WWF, ως οργάνωση, τονίζει πως ο ρόλος της εμφανίζεται εκεί όπου «υπάρχει ανάγκη παρέμβασης, οι συγκρούσεις είναι πολύ πιο μεγάλες, το κράτος δε λειτουργεί ως γνωστόν άρα δεν έχει και το κράτος μία εξισορροπηστική δραστηριότητα, άρα ο ρόλος και η ανάγκη τους είναι ακόμη μεγαλύτερος. Αν ας πούμε στην Ελλάδα λείπανε οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ , η προστασία του περιβάλλοντος θα ήταν πολύ πίσω απ' ότι είναι σήμερα. Ή αντίστοιχα οι ανθρωπιστικές ή αντίστοιχα κάθε μία στον τομέα της. Όταν έχεις ένα κράτος το οποίο υπολειτουργεί και μία κοινωνία η οποία είναι τόσο ατομιστική και δεν έχει την αίσθηση του κοινού κτλ τόσο μεγαλύτερη η ανάγκη για να έχεις τέτοιους φορείς, τέτοια σχήματα που παίζουν αυτό το ρόλο και κρατάνε την αντίστοιχη ισορροπία».

Αναλυτικότερα και σύμφωνα με μαρτυρία εκπροσώπου του WWF, στα πλαίσια της διαδικασίας συνεντεύξεων, αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Στην Ελλάδα (..) τα πράγματα δεν είναι δομημένα με τον καλύτερο τρόπο. Άρα υπάρχει ανάγκη παρέμβασης, οι συγκρούσεις είναι πολύ πιο μεγάλες, το κράτος δε λειτουργεί ως γνωστόν άρα δεν έχει και το κράτος μία εξισορροπιστική δραστηριότητα, άρα ο ρόλος και η ανάγκη τους είναι ακόμη μεγαλύτερος. Αν ας πούμε στην Ελλάδα λείπανε οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ, η προστασία του περιβάλλοντος θα ήταν πολύ πίσω απ' ότι είναι σήμερα».

Εξίσου σημαντική είναι και η θέση εκπροσώπου της ΠΜΚΟ «Εν Δράση» που εδρεύει στον Αλμυρό Μαγνησίας:

« Έχουν σημαντικό ρόλο γιατί αποτελούν την πηγή πληροφόρησης. Ο κόσμος δεν ξέρει. Εμείς δίνουμε στον κόσμο την πληροφορία να μάθει. Μέσα από άρθρα, μέσα από συνεντεύξεις μέσα από δράσεις. Ο κόσμος δεν ξέρει τη σημασία που έχει ένα δέντρο άμα κοπεί».

Αναδεικνύοντας έτσι η εκάστοτε πλευρά πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ΠΜΚΟ στην Ελλάδα.

3.2 Η σχέση περιβαλλοντικού κινήματος και ΠΜΚΟ

Σύμφωνα με τοποθέτη ομιλητή της WWF, οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ είναι σε κάποιο βαθμό μία οργανωμένη μορφή του περιβαλλοντικού κινήματος. Δεν είναι ακριβώς όμως ένα και το αυτό. Δεν ταυτίζονται σαν έννοιες. Δεν είναι έννοιες οι οποίες ταυτίζονται απόλυτα, γιατί το περιβαλλοντικό κίνημα, ως κίνημα είναι πιο κοντά στο πολιτικό σκέλος και βρίσκεται πιο κοντά στην πολιτική οικολογία. (Μποτετζάγιας, Καραμίχας, 2008)

Σε συνέχεια της μαρτυρίας του ισχυρίζεται ότι, οι τοπικές οργανώσεις στην Ελλάδα είναι αρκετά κοντά στο περιβαλλοντικό κίνημα. Οι πιο μεγάλες οργανώσεις είναι λίγο πιο αποστασιοποιημένες, είναι λίγο πιο επιστημονικές καθώς επίσης και πιο αυστηρές ως προς τις στρατηγικές και τους στόχους. Και αυτές που είναι πιο κοντά είναι αρκετά αδύναμες οργανώσεις, όπως είναι το Μεσόγειος SOS. Παρουσιάζουν ένα έργο το οποίο είναι αρκετά αδύναμο, άρα δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί γενικά κάποιος πως οι περιβαλλοντικές οργανώσεις και το περιβαλλοντικό κίνημα είναι δύο ταυτόσιμες έννοιες. Στο ίδιο σημείο επισημαίνεται ότι, δεν μπορεί να λεχθεί ότι η WWF εκφράζει το περιβαλλοντικό κίνημα στην Ελλάδα. Αφορά περισσότερο έναν οργανισμό, ο οποίος βρίσκεται δίπλα στο περιβαλλοντικό κίνημα.

Μερικές φορές η WWF εκφράζει το περιβαλλοντικό κίνημα και άρα υπάρχει σύμπνοια απόψεων και πάνε μαζί, ενώ άλλες μερικές φορές του δίνει πληροφορία, ώστε οι πολίτες να μπορούν να κινούνται. Σε γενικές γραμμές είναι δύο έννοιες οι οποίες κινούνται παράλληλα.

3.3 Το θέμα και οι πηγές της χρηματοδότησης

Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για μία ΜΚΟ είναι η ανεύρεση και ο τρόπος χρηματοδότησης. Χωρίς πάγιο χρηματοδότηση κανένας ΜΚΟ δε βρίσκεται σε θέση να εκπληρώσει τις δράσεις του και τα όσα πρεσβεύει. Ο χαρακτήρας των ΜΚΟ, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν επιτρέπει την παροχή υπηρεσιών ή προϊόντων με στόχο το κέρδος. Ωστόσο, για να υλοποιηθούν οι δράσεις των συγκεκριμένων οργανώσεων απαιτούνται οικονομικοί πόροι. Για το λόγο αυτό οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις διαθέτουν τέσσερις πιθανές πηγές χρηματοδότησης.

Σύμφωνα με το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών οι πιθανές πηγές χρηματοδότησης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων είναι:

1. Φίλοι-μέλη της κάθε ΜΚΟ, οι οποίοι συνδράμουν οικονομικά στην οργάνωση με τη μορφή ετήσιων συνδρομών. Το ποσοστό της χρηματοδότησης από την συγκεκριμένη πηγή μπορεί να φτάσει έως και το 30,99% της συνολικής χρηματοδότησης των ΜΚΟ.

2. Οι ιδιωτικοί χορηγοί, οι οποίοι συνδράμουν οικονομικά στην οργάνωση με τη μορφή χορηγιών. Οι ιδιωτικοί χορηγοί μπορεί να είναι επιχειρήσεις αλλά και τράπεζες. Ορισμένες φορές η χρηματοδότηση κάποιας μεγάλης ΜΚΟ συμβαίνει παράλληλα και για λόγους προβολής του κοινωνικού προφίλ της εταιρίας. Το ποσοστό της χρηματοδότησης από αυτή την πηγή μπορεί ν' ανέρχεται ως και το 1,41% της συνολικής χρηματοδότησης των ΜΚΟ.
3. Επίσης οι κρατικοί φορείς οι οποίοι με την μορφή επιχορηγήσεων ενισχύουν συγκεκριμένες δράσεις των ΜΚΟ που εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον. Το ποσοστό της χρηματοδότησης από αυτή την πηγή μπορεί και ν' ανέρχεται σε 7,51% της συνολικής χρηματοδότησης των ΜΚΟ.
4. Τέλος η Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύει ορισμένες ΜΚΟ με την μορφή των επιδοτήσεων για να προωθήσουν δράσεις της σε χώρες-μέλη της. Το ποσοστό της χρηματοδότησης από τη συγκεκριμένη πηγή μπορεί ν' ανέρχεται σε 2,35% της συνολικής χρηματοδότησης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Είναι προφανές ότι η δράση της κάθε ΜΚΟ δεν καλύπτεται από μια μόνο πηγή χρηματοδότησης. Οι διοικήσεις αυτών των ΜΚΟ καταφεύγουν στην εύρεση περισσότερων πηγών οι οποίες θα καλύψουν τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες τους.

Με την έναρξη της δημιουργίας της κάθε ΜΚΟ τίθεται σχεδόν αυτομάτως και το θέμα της χρηματοδότησης. Αφού έχει οριστεί ο σχεδιασμός και έχουν τεθεί οι στόχοι, για να οδηγηθεί στην πραγμάτωσή τους χρειάζεται να υπάρξει οικονομική στήριξη. Μία πρόταση για να επιτύχει να χρηματοδοτηθεί, θα πρέπει να πληροί συγκεκριμένους όρους. Πιο συγκεκριμένα θα πρέπει:

- να υποβάλλεται από οργάνωση που θα μπορεί να πιστοποιήσει ικανότητα υλοποίησης και υποστήριξης της προτεινόμενης δράσης
- η αρχική ιδέα να παρουσιάζει απόλυτη συνοχή και να συνάδει με τους στόχους και την πολιτική της εκάστοτε οργάνωσης και
- τέλος να παρουσιάζει έναν προϋπολογισμό σε ρεαλιστικά πλαίσια, δηλαδή να μην αποκλίνει η πρόταση από τις τρέχουσες τιμές της αγοράς.

Ένα άλλο είδος χρηματοδότησης μίας ΜΚΟ αποτελεί και το κομμάτι των χορηγιών. Χορηγία είναι η χρηματοδότηση και στήριξη μη κερδοσκοπικών οργανισμών ή/και δραστηριοτήτων κοινωνικού περιεχομένου, από ιδιωτικές επιχειρήσεις, με αποκλειστικό αντιστάθμισμα την πίστωση των χορηγών με κοινωνική ευποιΐα. Η χορηγία εμπεριέχει άμεση μεταφορά πόρων από τον ιδιωτικό στο δημόσιο και τον κοινωνικό τομέα.

Η χορηγία στην προκειμένη περίπτωση λειτουργεί ως μία πράξη ανταποδοτική και δεν θα πρέπει να συγχέεται με πράξη φιλανθρωπίας ή ευεγερσίας. Η ανεύρεση χορηγών παρουσιάζεται ως μία σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία και χρειάζεται ένα μεγάλο κύκλωμα γνωριμιών και δημοσίων σχέσεων. Η ύπαρξη επαφών είναι εκείνη η οποία θα διευκολύνει την ανεύρεση χορηγών και ουσιαστικά θα χρειαστεί μία μακροπρόθεσμη επένδυση ώστε να καταλήξει στην κεφαλαιοποίηση. Βάση λοιπόν ενός οργανωμένου πλάνου και έχοντας ένα πρόγραμμα δράσης και υλοποίησης κάθε ΜΚΟ μπορεί να στραφεί σε χρηματοδοτήσεις και χορηγίες.

Στο θέμα της χρηματοδότησης η διεθνής βιβλιογραφία εστιάζει σε δυο αλληλένδετα θέματα: την σχέση των ΜΚΟ με τον κρατικό μηχανισμό και τη σχέση των ΜΚΟ με τους χρηματοδότες τους.

Αναφορικά με το πρώτο θέμα το εύλογο ερώτημα είναι κατά πόσο οι ΜΚΟ πρέπει να αντιπαρατίθενται ή να συνεργάζονται με τον κρατικό μηχανισμό. Κατά πόσο δηλαδή οι ΜΚΟ οφείλουν να τηρούν αποστάσεις από τις θέσεις του κράτους ή να συμπλέουν με αυτές.

Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα οι ΜΚΟ εξαρτώνται επί της ουσίας από τους πόρους που τους χορηγούν οι δημόσιες αρχές και οφείλουν να ευθυγραμμίζονται με την «πολιτική ορθότητα» ή, τουλάχιστον, με τις προτεραιότητες των πολιτικών αρχών. Με βάση τα παραπάνω, και καθώς οι ΜΚΟ καθίστανται «υπεργολάβοι» των κυβερνήσεων, το ερώτημα είναι πως θα μπορούσαν να θεωρούνται ως αυτόνομο και ανεξάρτητο από το κράτος κομμάτι της «κοινωνίας των πολιτών» για να μπορούν έτσι να αποτελούν εναλλακτική αρένα δημόσιας έκφρασης. Αναφορικά με το δεύτερο ζήτημα, η έμφαση δίνεται στην ανεξαρτησία τους αυτή καθ' αυτή, και κατά πόσο η υπερβολική στήριξη στους χρηματοδότες επηρεάζει τον τρόπο λειτουργίας των ΜΚΟ. Τα επιμέρους ερωτήματα είναι το κατά πόσο οι ΜΚΟ «χαρίζονται» στους

χρηματοδότες τους, εάν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και οι απαιτήσεις των χρηματοδοτών έχουν αρνητική επιρροή στην αποτελεσματικότητα των ΜΚΟ, αλλά και σε ποιους τελικά είναι υπόλογοι οι ΜΚΟ, σ' αυτούς που υπηρετούν ή στους χρηματοδότες τους.

Αναλύοντας ακόμα περισσότερο τον τομέα της χρηματοδότησης, κρίνεται απαραίτητο να σημειώσουμε πως τα κίνητρα των χρηματοδοτών είναι λογικό να μην αποτελούν απλά εκδηλώσεις ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος ή ενίσχυσης της δημοκρατίας και του πλουραλισμού στα πλαίσια της «κοινωνίας των πολιτών». Οι εκάστοτε χρηματοδότες μέσω της χορηγίας τους είναι εύλογο πως προσπαθούν να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα, να επηρεάσουν πολιτικές, κοινωνικές ή οικονομικές καταστάσεις.

Από την άλλη η χρηματοδότηση που παρέχουν έχει τη μορφή συμβάσεων και αφορά συγκεκριμένους σκοπούς και προγράμματα, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες τους.

Σε μια ελεύθερη οικονομία όλα τα παραπάνω είναι θεμιτά. Το πρόβλημα δημιουργείται όταν οι επιδιώξεις και τα συμφέροντα των χρηματοδοτών αναγκάζουν τις ΜΚΟ ν' αποκλίνουν ή και να έρχονται σε αντίθεση με τους στόχους και το έργο τους, σε βάρος πάντα του κοινού καλού. Αν λάβουμε υπόψη μας και την ανάγκη της βιωσιμότητας των ΜΚΟ, σε συνδυασμό με τον μεταξύ τους ανταγωνισμό για απόκτηση χρηματοδότησης από τις ίδιες πηγές μπορούμε να κατανοήσουμε ακόμα καλύτερα τη γενική εικόνα.

Σε αυτό το σημείο αξίζει ν' αναφερθεί ότι υπάρχουν μεγάλες ΠΜΚΟ που δεν δέχονται χρηματοδότηση από κυβερνήσεις, εταιρείες ή πολιτικές ομάδες. Αντίθετα, στηρίζονται στις εθελοντικές συνεισφορές των μελών της και σε επιδότηση από ιδρύματα. Απόρροια των παραπάνω είναι ότι οι ΜΚΟ θα μπορέσουν να διαδραματίσουν το ρόλο τους μόνο αν είναι πραγματικά ανεξάρτητες από τις δημόσιες αρχές. Η οικολογική ανεξαρτησία τους θα μπορέσει να εξασφαλιστεί μόνο με μία ανεξάρτητη χρηματοδότηση, την άμεση δηλαδή χρηματοδότηση από τον πολίτη χωρίς να εμπλέκει και να εξυπηρετεί κρατικά συμφέροντα.

Ωστόσο όπως είναι κατανοητό η χρηματοδότηση αποκλειστικά από τον πολίτη δεν είναι ιδιαίτερα εύκολη υπόθεση αφού η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τις ΜΚΟ έχει

κλονιστεί ανεπανόρθωτα από φήμες για συμπεριφορές-σκάνδαλα κάποιων ΜΚΟ αναφορικά με την παροχή προστασίας και εξυπηρέτηση των, όχι και τόσο αθώων, συμφερόντων των χρηματοδοτών τους. Γι' αυτό το λόγο οι ΜΚΟ θα πρέπει να στρέψουν την προσοχή τους στο ν' ανακτήσουν την εμπιστοσύνη του πολίτη, προκειμένου ν' απαγκιστρωθούν ολικά ή τουλάχιστον σε κάποιο μεγάλο βαθμό από την ανάγκη κρατικής ή άλλης χρηματοδότησης, να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους, και να μπορούν πλέον ελεύθερα τους υπηρετήσουν τους στόχους τους.

Τα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ και οι πηγές χρηματοδότησης τους δημιουργούν κάποια προβλήματα κατά τη λειτουργία των συγκεκριμένων οργανώσεων. Τα προβλήματα που ανακύπτουν αφορούν κυρίως την αυτονομία της δράσης τους.

Εξ ορισμού οι ΜΚΟ δεν πρέπει να έχουν καμία κρατική ή πολιτική ή οικονομική εξάρτηση έτσι ώστε η δράση τους να είναι αυτόνομη. Στην περίπτωση όμως, που οι ΜΚΟ λαμβάνουν κάποια κρατική, ευρωπαϊκή ή ιδιωτική επιχορήγηση για να υλοποιήσουν μια συγκεκριμένη δράση με δημόσιο όφελος, αυτόματα αντιβαίνουν στα καθεστωτικά χαρακτηριστικά τους.

Η απάντηση δεν είναι μονοδιάστατη και σίγουρα δεν είναι εύκολη. Η συνήθης τακτική στον 21ο αιώνα είναι οι ΜΚΟ να δέχονται τέτοιου είδους οικονομικές βοήθειες για να μπορέσουν να καλύψουν μεγάλου μεγέθους και σημαντικότητας δράσεις, τις οποίες το κράτος ή η Ευρωπαϊκή Ένωση ή ακόμα και εταιρίες δεν έχουν την οργάνωση ή και την τεχνογνωσία για να τις πραγματοποιήσουν αποτελεσματικά. Στην περίπτωση των χορηγιών των ΜΚΟ από μεγάλες ιδιωτικές εταιρίες, οι χορηγίες γίνονται δεκτές όταν γίνει στάθμιση μεταξύ κοινωνικού οφέλους και οργανωτικής αυτονομίας και υπερισχύσει το συλλογικό όφελος.

Το κριτήριο της αυτονομίας, δηλαδή κατά πόσο ένας ΜΚΟ είναι απαλλαγμένος από την εξυπηρέτηση συμφερόντων των χορηγών του, δεν είναι αυστηρά πλέον οριζόμενο αλλά προσαρμόζεται στις ανάγκες των ΜΚΟ του 21ου αιώνα, με στόχο την αποτελεσματικότερη λειτουργία τους και τη δυνατότητα διεκπεραίωσης δράσεων μεγάλης εμβέλειας και σημασίας για το κοινωνικό σύνολο. Παραμένει πάντα στη διάθεση του Διοικητικού Συμβουλίου κάθε ΜΚΟ να αποφασίσει έως ποιο σημείο θα γίνονται δεκτές οικονομικές βοήθειες και έως ποιο σημείο η οργάνωση, παρά τα οικονομικά βοηθήματα, παραμένει αυτόνομη και αποτελεσματική ως προς τον

καθεστωτικό της στόχο.

Οι ΜΚΟ πέρα από το πρόβλημα του τρόπου χρηματοδότησης τους, αντιμετωπίζουν πρόσθετα προβλήματα που αφορούν στη λειτουργία τους. Οι ΜΚΟ μαστίζονται από την έλλειψη υποστήριξης και συμβουλευτικής από το κράτιστα προβλήματα συνεργασίας με τη διοίκηση, την ανεπάρκεια θεσμικού πλαισίου στήριξης και ακολουθούν οι δυσκολίες στην δικτύωση και στο συντονισμό ενεργειών καθώς και η έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Τα προβλήματα που παρουσιάζονται κατά τη λειτουργία των ΜΚΟ δεν είναι λίγα και απαιτούν καλά οργανωμένη δράση για να αντιμετωπιστούν. Συγκεκριμένα η οργανωμένη δράση δύναται να επικεντρωθεί στην καλύτερη κατάρτιση του δυναμικού των ΜΚΟ για να μπορεί να προσφέρει αξιόπιστες λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα. Στην αύξηση του βαθμού διαφάνειας της δομής και της λειτουργίας της οργάνωσης να είναι αξιόπιστη. Τέλος, οι ΜΚΟ αντιμετωπίζουν προβλήματα και στην επίτευξη της οικονομικής ανεξαρτησίας από επίσημους φορείς χρηματοδότησης με στόχο την αυτονομία στη διαμόρφωση πολιτικών προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

3.3.1 Σύνδεση της χρηματοδότησης με τις δράσεις μίας ΜΚΟ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το πρώτο βήμα για οποιαδήποτε προσπάθεια χρηματοδότησης είναι η αναγνώριση και ιεράρχιση των αναγκών της οργάνωσης. Αυτές οι ανάγκες θα πρέπει να ανταποκρίνονται στο σκοπό, τις προσδοκίες και κατά συνέπεια και τις δράσεις μίας ΜΚΟ.

Επομένως χρειάζεται να γίνεται προσεκτικός σχεδιασμός και να δημιουργείται ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα δράσεων, μιας και κάτι τέτοιο αποτελεί και τον ακρογωνιαίο λίθο για κάθε λειτουργία μίας οργάνωσης και κατά συνέπεια της εξεύρεσης πόρων.

Μία περιβαλλοντική ΜΚΟ, μόνο όταν ξέρει ποιοι είναι οι στόχοι της και τι επιδιώκει να επιτύχει μπορεί να επιλέξει τις κατάλληλες πηγές χρηματοδότησης και να αφοσιωθεί στην ορθότερη αξιοποίησή τους. (Συρακούλης et al, 2009) Η αναγνώριση

και ιεράρχηση των αναγκών της οργάνωσης, καθώς και η καταγραφή των ήδη υπάρχοντων πόρων, θα βοηθήσει να γίνουν πιο ξεκάθαροι οι αναπτυξιακοί της στόχοι αλλά και οι τρόποι που χρειάζεται να χρησιμοποιηθούν ώστε να επιτευχθούν.

Στην περίπτωση που η εύρεση χρηματοδότησης είναι ξεκομμένη από τις δράσεις και τις ανάγκες, τότε τείνει να γίνει ευκαιριακή επιδίωξη και αυτοσκοπός, που θα αποπροσανατολίζει την οργάνωση από τους στόχους που έχει θέσει αρχικά. Η καλύτερη δυνατή χρηματοδότηση είναι από όσο το δυνατόν περισσότερες χρηματοδοτικές πηγές, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη αμεροληψία στην υλοποίηση των δράσεων.

3.3.2 Όροι χρηματοδότησης

Οι όροι που θέτουν συνήθως οι χρηματοδότες σε μία ΜΚΟ, είτε αφορούν τη μορφή κριτηρίων επιλεξιμότητας είτε τη μορφή τήρησης διαδικασιών ελέγχου και αναφορών, πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη κατά τη διαδικασία σχεδιασμού για να συμβάλλουν στην επιτυχή εξέλιξη της χρηματοδότησης.

Μερικές τυπικές προϋποθέσεις που θέτουν δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς στις ΜΚΟ είναι:

- Αρχικά να διαθέτουν νομική υπόσταση, η οποία θα αποδεικνύεται από νομικά έγγραφα
- Να διατηρούν αντίγραφα πρακτικών Διοικητικών Συμβουλίων και Γενικών Συνελεύσεων
- Να λειτουργούν με αποδεικτικά στους τομείς που πρεσβεύονται από το καταστατικό τους
- Να μην έχουν κανένα κερδοσκοπικό χαρακτήρα
- Να μη σχετίζονται με άλλη με άλλη μορφή νομικού προσώπου που μπορεί να επηρεάσει την ανεξαρτησία τους
- Να μην εκκρεμούν δικαστικές διενέξεις και να μην είναι χρεοκοπημένες
- Να έχουν φορολογική και ασφαλιστική ενημερότητα
- Να διαθέτουν μόνιμη έδρα και οργανωμένο χώρο συναθροίσεων και εργασιών
- Να διαθέτουν στην περίπτωση που χρειάζεται πιστοποιητικά δράσης από δημόσιους φορείς.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για να επιλέξει να χρηματοδοτήσει συγκεκριμένες ΠΜΚΟ χρειάζεται να πληρούν προκαθορισμένα κριτήρια. Ενδεικτικά θα μπορούσε ν' αναφερθεί ότι μία ΠΜΚΟ οφείλει να έχει συσταθεί ως αυτόνομη οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που έχει την έδρα της σε ένα κράτος-μέλος. Η Επιτροπή εξακριβώνει την πράξη καταχώρησης στις εθνικές αρχές καθώς και το καταστατικό της οργάνωσης. Ακόμα οφείλουν να παρέχουν ελεγμένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις των δύο τελευταίων οικονομικών ετών. Επίσης πρέπει να μπορούν να επιδείξουν επαρκή διοικητική διαχείριση που δύναται να εξακριβωθεί, μεταξύ άλλων μέσω του οργανογράμματος καθώς και του καταλόγου με τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου.

Τέλος, οι ΠΜΚΟ χρειάζεται να μπορούν να πιστοποιήσουν την ηθική ακεραιότητα της οργάνωσης και του διοικητικού της συμβουλίου αλλά και να συμφωνούν προς έναν εκούσιο κώδικα δεοντολογίας ή ένα χάρτη που τονίζει την αποδοχή των αρχών της αμεροληψίας, της ανεξαρτησίας και της ουδετερότητας. Επιπλέον οι ΜΚΟ καλούνται να παρέχουν μεταξύ άλλων, τα γενικά στοιχεία της οργάνωσης όπως στοιχεία ταυτότητας της ΜΚΟ. Μία συνοπτική παρουσίαση του φορέα υλοποίησης του σχεδίου δράσης, καθώς επίσης και την κατάσταση με το απαιτούμενο επιστημονικό προσωπικό και την υπάρχουσα υλικοτεχνική υποδομή.

3.4 Το ζήτημα της λογοδοσίας

Ως λογοδοσία (accountability) μπορεί να οριστεί η υποχρέωση ενός ατόμου ή φορέα να δίνει λόγο για τις πράξεις του προς ένα σύνολο νομιμοποιημένων ενδιαφερόμενων μερών και αποτελεί τη θεμελιώδη αρχή υπεύθυνης λειτουργίας οποιουδήποτε φορέα, ιδιωτικού, δημόσιου ή μη κυβερνητικού. (Edwards, 2002)

Μία οργάνωση διασφαλίζει διαφάνεια στη λειτουργία της δημοσιοποιώντας το έργο της, τις πηγές χρηματοδότησης και τον τρόπο με τον οποίο δαπάνησε τους πόρους αυτούς καθώς επίσης και όταν γίνεται τακτική ενημέρωση.

Η λογοδοσία ως έννοια φαίνεται αρκετά συγγενής με τις έννοιες διαφάνεια, αναφορά (reporting) και αξιολόγηση, αλλά στην πραγματικότητα εναγκαλιάζει όλες αυτές τις έννοιες δίνοντας τους ουσία αλλά και κατεύθυνση. Η εφαρμογή της λογοδοσίας

αφορά ουσιαστικά τη σύμπραξη των παραπάνω συνιστωσών, ώστε να έχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Καίρια ερωτήματα που συνοδεύουν την εφαρμογή της λογοδοσίας είναι, για ποιες δράσεις οφείλει να υπάρχει λογοδοσία και προς ποιους. Οι απαντήσεις σε τέτοια ερωτήματα είναι διαφορετικές, ανάλογα το είδος του οργανισμού. Σε γενικές γραμμές μπορούμε ν' αναφέρουμε πως οι ΜΚΟ διαχειρίζονται πόρους που τους έχουν προσφερθεί από χρηματοδότες, με σκοπό ν' αξιοποιηθούν σε συγκεκριμένες δράσεις και επομένως χρειάζεται να υπάρχει σχετική ενημέρωση. Επίσης, οι δράσεις των ΜΚΟ επηρεάζουν τις ζωές και τις δραστηριότητες συγκεκριμένων ομάδων, στόχων, απέναντι στις οποίες εξίσου πρέπει να είναι υπόλογες για τις επιλογές τους. (Bendell, 2006)

Ένα ακόμα σημείο που προκαλεί πρόκληση για τις ΠΜΚΟ στη χώρα, αφορά τον τρόπο με τον οποίο έχουν από τη γέννηση τους δομηθεί. Οι Alexandropoulos and Serdedakis (2000) τονίζουν ότι οι ΠΜΚΟ βίωσαν στην Ελλάδα μία ανάπτυξη που μπορεί να χαρακτηριστεί ως *sui generis*. Αναπτύχθηκαν δηλαδή με ρυθμό πολύ πιο μπροστά από την περιβάλλουσα κοινωνία, στηριζόμενες όχι τόσο στην υποστήριξη του κοινού και την απήχηση του έργου τους. Αλλά επωφελήθηκαν από προγράμματα και συνέργιες της ΕΕ. Κάτι τέτοιο είχε ως αποτέλεσμα να μην επενδύουν στις δομές λογοδοσίας προς το ευρύ κοινό, αλλά προς τους χρηματοδότες τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορούμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά τα εργαλεία που μπορούν να διευκολύνουν τη λογοδοσία μίας οργάνωσης.

- 1) Η ύπαρξη και η δημοσιοποίηση των κειμένων στρατηγικού χαρακτήρα, τα οποία θα προσδιορίζουν με σαφήνεια την αποστολή, τη στρατηγική και τους στόχους της οργάνωσης. Αφενός, δεσμεύουν την οργάνωση στις επιλογές που θα κάνει και, αφετέρου, δίνουν τη δυνατότητα αποφυγής παρερμηνειών, όσον αφορά στα κριτήρια με τα οποία θα αξιολογηθεί η δράση της από κάθε ενδιαφερόμενο.
- 2) Η τήρηση με οργανωμένο τρόπο και η διάθεση σε κάθε ενδιαφερόμενο όλων των εγγράφων (αποφάσεις Διοικητικού Συμβουλίου, συμβάσεις με χορηγούς, χρηματοδοτούμενα προγράμματα) που αφορούν στις δραστηριότητες της οργάνωσης.

- 3) Η λειτουργία συστήματος και διαδικασιών οικονομικής διαχείρισης, καθώς και η δημοσιοποίηση όλων των οικονομικών στοιχείων της, αν ζητηθούν.
- 4) Η δημοσιοποίηση του ετήσιου απολογισμού της οργάνωσης, εκτός από τις καταστατικές υποχρεώσεις της, είτε στον τοπικό τύπο είτε στην ιστοσελίδα της οργάνωσης στην περίπτωση που υπάρχει.
- 5) Η δημιουργία και η συνεπής λειτουργία διαδικτυακού τόπου της οργάνωσης, ο οποίος θα ενημερώνεται με όλο το διαθέσιμο σημαντικό υλικό για τη λειτουργία της. Εκτός από ανακοινώσεις τύπου, σημαντικό είναι να δημοσιοποιούνται τα οικονομικά στοιχεία της οργάνωσης, καθώς και ο στρατηγικός σχεδιασμός και ο απολογισμός των δράσεων.

3.4.1 Βασικές παράμετροι

Από πολλούς ερευνητές και εμπειρογνώμονες, η έννοια της λογοδοσίας συνδέεται με την έννοια της δημοκρατικής και συμμετοχικής προσέγγισης στη λήψη αποφάσεων. Κάτι τέτοιο όμως αποτελεί πεδίο αντιπαράθεσης αλλά και απαξίας για πολλές οργανώσεις που είναι δομημένες γύρω από πιο επιχειρησιακά διοικητικά σχήματα. Από την άλλη πλευρά όμως, υπάρχουν ερευνητές οι οποίοι βλέπουν την ύπαρξη των οργανώσεων να εδράζεται στο καταστατικό δικαίωμα της ελευθερίας και άρα να μην απαιτεί καμία επιπλέον δημοκρατική νομιμοποίηση.

Επιπροσθέτως ο ερευνητής Bendell (2006), όπως και πολλοί άλλοι, θεωρούν ότι η λειτουργία των ΜΚΟ εδράζεται στην καταστατική πράξη και ότι μία σωστή προσέγγιση στο θέμα είναι η «δημοκρατική λογοδοσία».

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σημαντική η αναφορά της παρατήρησης του Charnovitz (2006), ότι τελικά οι ΜΚΟ είναι υπόλογες στην αποστολή τους, για την επίτευξη της οποίας απολαμβάνουν κοινωνικής στήριξης και αποδοχής και ότι αυτό που πρέπει τελικά να επιδεικνύουν είναι η συνοχή και η αλήθεια σε όσα υποστηρίζουν.

Η πρώτη από τις πολύ βασικές παραμέτρους, αφορά την ανάγκη ύπαρξης σαφώς διατυπωμένης αποστολής, στρατηγικής και στόχων της ΠΜΚΟ. Η αποστολή της οργάνωσης αποτελεί συνοπτικά τον απώτατο σκοπό της λειτουργίας της, το χαρακτηριστικό αυτό δηλαδή που διατρέχει τις πράξεις και τις δράσεις της και το οποίο τη διαχωρίζει από τις υπόλοιπες οργανώσεις.

Η δεύτερη πολύ βασική αρχή αφορά την ύπαρξη διαφάνειας σχετικά με τη λειτουργία της οργάνωσης και θα μπορούσε κανείς να τη διαχωρίσει σε επίπεδα. Με πρώτο επίπεδο αυτό που αφορά στη διοίκηση και τη λειτουργία, με δεύτερο επίπεδο και σε άμεση εξάρτηση με το πρώτο, η απαίτηση για διαφάνεια στη λήξη των αποφάσεων. Το τρίτο επίπεδο αφορά τη διαφάνεια στη διαχείριση των οικονομικών πόρων της οργάνωσης και τέλος, η ύπαρξη συγκεκριμένου πλαισίου αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας της οργάνωσης. (Charnovitz, 1997)

3.4.2 Εργαλεία και διαδικασίες

Το πρώτο βασικό εργαλείο αφορά την αυστηρή και συνεπή διασύνδεση του περιοχόμενου του υλοποιούμενου έργου με τη στρατηγική της οργάνωσης. Ένα δεύτερο βασικό εργαλείο είναι η ύπαρξη ενός πολύ συγκεκριμένου και δεσμευτικού οργανογράμματος προκειμένου να υλοποιηθούν οι δράσεις της εκάστοτε οργάνωσης.

Κομβικό είναι και το σημείο της πρόκλησης της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων. Στο επίπεδο της υλοποίησης συγκεκριμένων έργων, υπάρχουν δυσκολίες, αν και σε αυτό το στάδιο είναι σε πιο περιορισμένο βαθμό. Ακόμα ένα σημαντικό εργαλείο που θα μπορούσε ν'αναβαθμίσει τη δυνατότητα υλοποίησης αξιολογήσεων, και παράλληλα να μειώσει σημαντικά τη μελλοντική απαίτηση πόρων για τη διενέργειά τους, είναι η παραγωγή των αναγκαίων στοιχείων και δεδομένων. Τέλος ένα ακόμα σημαντικό εργαλείο, αφορά τις δομές έμμεσης αξιολόγησης των επιπτώσεων του έργου. Τα παραπάνω εργαλεία αποτελούν μία αρκετά ικανοποιητική προσέγγιση στο θέμα της αξιολόγησης των έργων που επιτελεί κάθε ΠΜΚΟ.

3.5 Μελέτη περίπτωσης: WWF και Greenpeace

Δύο από τις μεγαλύτερες ΠΜΚΟ σε παγκόσμια κλίμακα φαίνεται να είναι το WWF και η Greenpeace. Μέσα από τη μελέτη της ιστορικής τους εξέλιξης αλλά και της οικονομικής τους διαχείρισης, επιδιώκεται να γίνει πιο κατανοητή η λειτουργία αλλά και η agenda μίας ΠΜΚΟ.

WWF και WWF Ελλάς: Ιστορική εξέλιξη

Το «WWF Ελλάς» είναι μια Περιβαλλοντική Μη Κυβερνητική Οργάνωση, η οποία αποτελεί παράρτημα του Διεθνούς Οργανισμού «Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση» (World Wide Fund for Nature, WWF). Ο διεθνής αυτός οργανισμός αποτελεί μια διεθνή ΠΜΚΟ, η οποία ιδρύθηκε ως φιλανθρωπικό ταμείο στις 11 Σεπτεμβρίου 1961, στην πόλη Μόρζες (Morges) της Ελβετίας. Μετράει ήδη πάνω από πέντε δεκαετίες ύπαρξης στο χώρο της διατήρησης και προστασίας του περιβάλλοντος.

Η ιστορία του WWF ξεκίνησε μετά από ένα ταξίδι του Julian Huxley στη Δυτική Αφρική, στο οποίο διαπίστωσε την άγρια εκμετάλλευση και τη συνεχή εξόντωση των ζώων. Αναφορικά με τη συγκεκριμένη εμπειρία δημοσίευσε τρία σημαντικά άρθρα στην εφημερίδα Observer. Ο επιχειρηματίας Victor Stolan απαντώντας σε ένα από τα άρθρα του Julian Huxley, τόνισε την ανάγκη δημιουργίας μιας διεθνούς οργάνωσης που θα ασχολιόταν με τη διατήρηση της άγριας ζωής. Την πρωτοβουλία για την ίδρυσή της ανέλαβε ο ίδιος ο Julian Huxley και ο Max Nicholson. Το 1986, το αρχικό όνομα της οργάνωσης άλλαξε σε «Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση» διατηρώντας όμως τα αρχικά WWF (World Wide Fund for Nature).

Πέντε δεκαετίες πέρασαν από την ίδρυση της διεθνούς Περιβαλλοντικής Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης WWF. Από τότε κατάφερε να αναπτύξει πλήθος περιβαλλοντικών δράσεων και να χρηματοδοτήσει περισσότερα από δύο χιλιάδες προγράμματα δράσης σε ολόκληρο τον κόσμο. Σήμερα, η WWF δραστηριοποιείται σε περισσότερες από εκατό χώρες, μέσω ενός δικτύου πενήντα εθνικών γραφείων, με διεθνή έδρα το Gland της Ελβετίας. Η διεθνής οργάνωση αριθμούσε έως το 2008 τέσσερα εκατομμύρια επτακόσιες χιλιάδες υποστηρικτές παγκοσμίως.

Η διεθνής δράση της WWF επεκτάθηκε στην Ελλάδα το 1969, πριν ακόμα συσταθεί το ελληνικό γραφείο. Η πρώτη δράση της διεθνούς WWF ήταν η συμβολή στην αποκατάσταση του δάσους της Καισαριανής στον Υμηττό. Ακολούθησε η στήριξη του προγράμματος προστασίας των Πρεσπών και η συνεισφορά στην πραγματοποίηση συνεδρίου για τους ελληνικούς υγροτόπους.

Το 1994, οι συνθήκες ωρίμασαν και έτσι ιδρύθηκε το ελληνικό παράρτημα της διεθνούς οργάνωσης WWF, η Περιβαλλοντική Μη Κυβερνητική Οργάνωση «WWF Ελλάς». Από την ίδρυσή της έως σήμερα έχει πραγματοποιήσει (σε δύο δεκαετίες περίπου) περισσότερα από εβδομήντα προγράμματα δράσης.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη εκστρατεία της WWF Ελλάς έλαβε χώρα το 1994 και είχε ως στόχο τη διαφύλαξη του ευαίσθητου οικοσυστήματος στην παραλία των Σεκανίων στη Ζάκυνθο, για την ομαλή αναπαραγωγή της χελώνας Καρέτα-Καρέτα. Παράλληλα, ξεκίνησε η εκστρατεία ενημέρωσης για τις ανυπολόγιστες οικολογικές καταστροφές που θα επέφερε η εκτροπή του ποταμού Αχελώου, με στόχο την αποφυγή της καταστροφής του συγκεκριμένου οικοσυστήματος. Το 1998, ξεκίνησε ο δημόσιος διάλογος για τις δασικές πυρκαγιές και τα βαθύτερα αίτια που τις προκαλούν, ο οποίος διήρκεσε έως το 2000. Ο δημόσιος διάλογος για τις δασικές πυρκαγιές είχε ως στόχο την κινητοποίηση όλων των πολιτών για τη διάσωση των δασών. Την ίδια χρονιά ξεκίνησε και η προσπάθεια ενημέρωσης της διοίκησης για τη διοργάνωση περιβαλλοντικά φιλικών Ολυμπιακών Αγώνων.

Το 2001, η WWF Ελλάς, μαζί με άλλες Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και με δεκάδες εθελοντές και τριάντα πέντε χιλιάδες (35.000) υποστηρικτές, αγωνίστηκε κατά της αρχικής πρότασης για την αναθεώρηση του Άρθρου 24 του Συντάγματος, το οποίο αναφέρεται στην προστασία του περιβάλλοντος.

Στις αρχές του 2004, η WWF Ελλάς ξεκίνησε να συμμετέχει στην πανευρωπαϊκή εκστρατεία «Detox-Πείτε όχι στα τοξικά», που στόχο είχε τον περιορισμό και τη σταδιακή απαγόρευση της κυκλοφορίας και χρήσης των πιο επικίνδυνων χημικών ουσιών. Τον Ιούλιο του 2004, σε συνεργασία με το διεθνή οργανισμό WWF, δημοσίευσε έκθεση περιβαλλοντικής αξιολόγησης των Ολυμπιακών Αγώνων της

Αθήνας.

Συμπερασματικά, η WWF Ελλάς από την ίδρυσή της έως σήμερα, έχει εκπονήσει προγράμματα δράσης που αφορούν τους τομείς της ενεργούς προστασίας και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών. Επιπλέον, η οργάνωση προβαίνει σε τεκμηριωμένες παρεμβάσεις σε κρίσιμα ζητήματα περιβαλλοντικής πολιτικής (χωροταξικός σχεδιασμός, δημιουργία δικτύου προστατευόμενων περιοχών, η αναπτυξιακή πολιτική της χώρας, η διαχείριση των υδατικών πόρων).

Η αρχική αποστολή του διεθνούς οργανισμού WWF, σύμφωνα με το ιδρυτικό καταστατικό της, ήταν η «διατήρηση της παγκόσμιας χλωρίδας, πανίδας, των δασών, του τοπίου, του νερού, του εδάφους και άλλων φυσικών πόρων μέσω της διαχείρισης της γης, την έρευνα και τη δημοσιότητα, το συντονισμό των προσπάθειών, τη συνεργασία με κάθε ενδιαφερόμενο μέλος και με όλους τους άλλους κατάλληλους τρόπους».

Η σύγχρονη αποστολή της WWF Ελλάς είναι «να διατηρήσει την πλούσια βιοποικιλότητα της Ελλάδας ως αναπόσπαστο στοιχείο της Μεσογείου και να εμποδίσει και μακροπρόθεσμα να αντιστρέψει την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, στοχεύοντας στην αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης».

Για να επιτύχει το στόχο του το WWF Ελλάς, δηλαδή την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης, πραγματοποιεί πλήθος προγραμμάτων και δράσεων. Τα προγράμματα του, αφορούν γενικά την προστασία και διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, τη διοργάνωση εκστρατειών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών, την τεκμηριωμένη παρέμβαση σε θέματα περιβαλλοντικής πολιτικής της χώρας, αλλά και την υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τα προγράμματά του αναλύονται και πραγματοποιούνται με τη μορφή επιμέρους δράσεων.

Γενικά, οι δράσεις του WWF Ελλάς εξειδικεύουν τις γενικές κατευθύνσεις του διεθνούς οργανισμού WWF σχετικά με την περιβαλλοντική προστασία. Οι γενικές κατευθύνσεις του WWF έχουν ως στόχο ν' αντιμετωπίσουν και να περιορίσουν τη

μείωση της βιοποικιλότητας στον πλανήτη, να ελαχιστοποιήσουν τις απειλές από τα χημικά στην ανθρώπινη υγεία, ν' αντιμετωπίσουν την κλιματική αλλαγή, να υπολογίσουν το ενεργειακό αποτύπωμα των πολιτών, να διασώσουν τα αλιευτικά αποθέματα, να περιορίσουν τις καταστροφές των δασών και να ενισχύσουν την ανάπλάσή τους. Εκτός από τις γενικές κατευθύνσεις του διεθνούς WWF, το κάθε παράρτημα εξειδικεύει τη δράση του ανάλογα με τις περιβαλλοντικές ανάγκες της χώρας στην οποία αναπτύσσεται.

Οι παρακάτω δράσεις είναι ενδεικτικές του αντικειμένου ενασχόλησης του WWF Ελλάς και του έργου που προσφέρει στην περιβαλλοντική προστασία της χώρας. Το WWF Ελλάς ασχολείται εντατικά με την προστασία της φύσης. Στόχος μεγάλου μέρους των δράσεών του είναι η διατήρηση και προστασία τόσο του περιβάλλοντος σε όλη τη χώρα όσο και συγκεκριμένων οικοσυστημάτων μεγάλης περιβαλλοντικής σημασίας εντός των συνόρων της χώρας.

Η επί τόπου προστασία σημαντικών βιοτόπων της χώρας αποτελεί ένα πρόγραμμα του WWF Ελλάς με ιδιαίτερη οικολογική αξία καθώς στόχος αυτών είναι η προστασία της βιοποικιλότητας της χώρας. Σε κάποιες περιοχές το WWF Ελλάς έχει εγκαταστήσει τοπικές επιστημονικές ομάδες (ομάδες πεδίου), οι οποίες μελετούν τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής και στη συνέχεια προτείνουν λύσεις για την αποτελεσματική προστασία των περιοχών αυτών και της βιοποικιλότητάς τους. Τέτοιες είναι η παραλία ωοτοκίας της Καρέτα Καρέτα στη Ζάκυνθο, οι δυτικές ακτές της Ζακύνθου για τη μεσογειακή φώκια *Monachus monachus*, η προστασία του Δάσους της Δαδιάς και η προστασία του υδροβιότοπου των Πρεσπών.

Σε πολλές περιπτώσεις τα προγράμματα για την προστασία σπάνιας βιολογικής σημασίας οικοσυστημάτων συνοδεύονται από πρόσθετες εξειδικευμένες δράσεις για την προστασία και σωτηρία απειλούμενων ειδών.

Τέλος, το WWF Ελλάς, αντιλαμβανόμενο την επιτακτική ανάγκη για ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας για τα ζητήματα του περιβάλλοντος πραγματοποιεί τα τελευταία χρόνια πλήθος δράσεων σχετικά με την περιβαλλοντική ενημέρωση και εκπαίδευση των πολιτών. Ξεκίνησε με προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία και συνεχίζει με προγράμματα κατάρτισης για ενήλικες. Θα

μπορούσε να ειπωθεί ότι η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και εκπαίδευση των πολιτών αποτελεί πρωταρχικό στόχο του WWF Ελλάς τα τελευταία χρόνια.

Το κοινωνικό μήνυμα του WWF Ελλάς προς τους πολίτες, είναι το μήνυμα του ιδρυτή του WWF: «Δεν μπορούμε να περισώσουμε όλα όσα θα θέλαμε, αλλά μπορούμε να περισώσουμε περισσότερα από όσα εάν δεν είχαμε προσπαθήσει ποτέ».

Το WWF Ελλάς ιδρύθηκε με τη μορφή του Κοινοφελούς Ιδρύματος το 1994. Η σύστασή του εγκρίθηκε με το από 11-1-1994 Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ Β' 22 / 18-1-1994). Σύμφωνα με το καταστατικό του, το WWF Ελλάς αποτελεί αυτόνομη εθνική οργάνωση και διαθέτει δικό του Διοικητικό Συμβούλιο στο οποίο προΐσταται ο Πρόεδρος του.

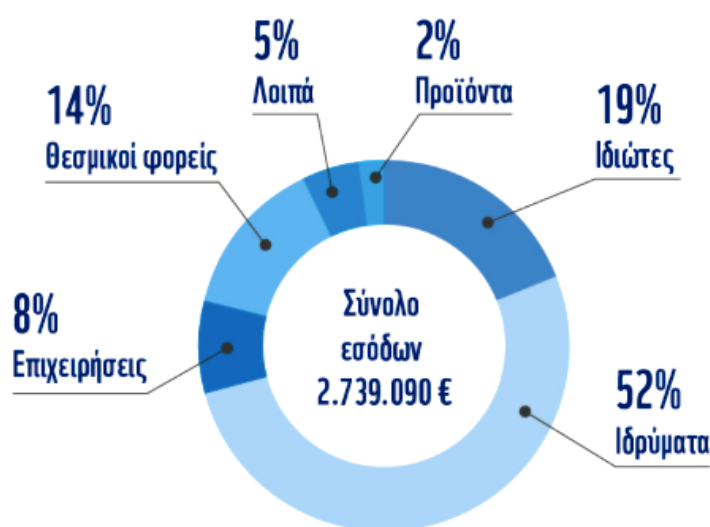
Η έδρα του οργανισμού είναι στην Αθήνα. Ωστόσο, μόνιμες ομάδες υπάρχουν σε οικολογικά σημαντικές περιοχές, όπως είναι η Δαδιά, η Κερκίνη, οι Πρέσπες, η Βόρεια Πίνδος και η Ζάκυνθος. Οι ομάδες αυτές ασχολούνται με την προστασία του φυσικού πλούτου, ενώ παράλληλα προωθούν την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και τη δημιουργία εναλλακτικών μορφών οικονομικών δραστηριοτήτων.

Η οργάνωση απασχολεί συνολικά τριάντα έξι μόνιμους συνεργάτες και εξακόσιους μόνιμους εθελοντές. Δύο χιλιάδες εθελοντές ενισχύουν περιστασιακά το έργο της οργάνωσης τόσο στην Αθήνα όσο και στην επαρχία. Οικονομικά την οργάνωση τη στηρίζουν είκοσι χιλιάδες υποστηρικτές και χορηγοί. Το έργο του WWF Ελλάς το ενισχύουν, επίσης, οι «ομάδες ανοικτού διαλόγου» που εργάζονται περιστασιακά στην Αθήνα και σε άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας. Οι «ομάδες ανοικτού διαλόγου» αποτελούνται από νεαρά άτομα, τα οποία ενημερώνουν το κοινό σε πολυσύχναστους πεζόδρομους για τις δράσεις της οργάνωσης και αναζητούν οικονομικούς υποστηρικτές.

Τέλος, για να είναι αποτελεσματικό το WWF Ελλάς ως προς τους στόχους που έχει θέσει στην αποστολή του, συνεργάζεται με κρατικούς φορείς, εκπροσώπους των τοπικών κοινοτήτων, διεθνείς οργανισμούς αλλά και επιχειρήσεις. Στόχος είναι η προώθηση «πράσινων» λύσεων προς όλους τους ιθύνοντες για την καλύτερη

αντιμετώπιση των κρίσιμων περιβαλλοντικών προβλημάτων του πλανήτη. Επίσης ενημερώνει το κοινό για τις δράσεις του και προωθεί ένα «πράσινο» μοντέλο ζωής. Η ενημέρωση και η συνεργασία με το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής κοινωνίας εξασφαλίζει την αποτελεσματικότερη περιβαλλοντική προστασία στη χώρα.

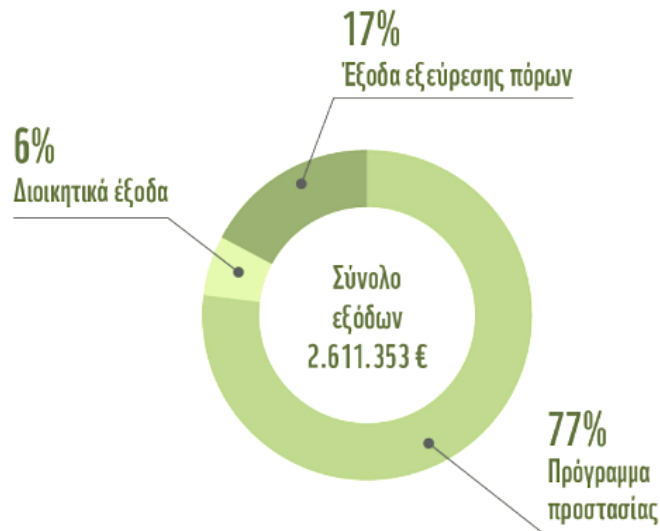
Αναφορικά με την οικονομική διαχείριση του WWF Ελλάς, σύμφωνα με το σχήμα 1 μπορούμε να δούμε αναλυτικά τις πηγές χρηματοδότησης για το οικονομικό έτος 2014.

Σχήμα 1: Πηγές χρηματοδότησης του WWF Ελλάς για το οικονομικό έτος 2014
(Πηγή: www.wwf.gr/finance)

Σύμφωνα με το σχήμα 1, το μεγαλύτερο ποσοστό οικονομικής ενίσχυσης και πιο συγκεκριμένα το 52% προέρχεται από ιδρύματα. 19% προέρχεται από ιδιώτες, 14% προέρχεται από θεσμικούς φορείς ενώ 8% από επιχειρήσεις. Το συνολικό ποσό εσόδων για το WWF Ελλάς για το οικονομικό έτος 2014 άγγιξε τα 2.739.090 €.

Στο σχήμα 2, παρουσιάζεται πως έγινε η αξιοποίηση των παραπάνω οικονομικών πόρων για το οικονομικό έτος 2014. Όπως παρατηρεί κανείς, το 77% από τα 2.611.353 € που αφορά το σύνολο των εξόδων του WWF Ελλάς, δόθηκε σε προγράμματα προστασίας, το 17% σε έξοδα εξεύρεσης πόρων ενώ το 6% σε διοικητικά έξοδα.

Σχήμα 2: Αξιοποίηση των πόρων του WWF Ελλάς για το οικονομικό έτος 2014

(Πηγή: www.wwf.gr/finance)

Η ιστορική εξέλιξη της Greenpeace

Η διεθνής Περιβαλλοντική Μη Κυβερνητική Οργάνωση Greenpeace International ιδρύθηκε το 1971 με πρωτοβουλία των Jim Bohlen, Irving Stowe και Paul Cote, με σκοπό την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι τρεις ιδρυτές της Greenpeace ξεκίνησαν τη συντονισμένη δράση τους το 1970 με την Επιτροπή «Μην ταραζείτε τα νερά» (Don't Make a Wave) και έδρα το Βανκούβερ του Καναδά.

Σκοπός της Επιτροπής ήταν να καταφέρει να περάσει ένα μικρό σκάφος με δώδεκα άτομα μέσα στη ζώνη των πυρηνικών δοκιμών που πραγματοποίησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στην περιοχή Amchitka της Αλάσκα. Το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ήταν η μεγάλη δημοσιότητα που έλαβε το γεγονός και ο έμμεσος εξαναγκασμός των αμερικανικών αρχών να απελευθερώσουν τους ακτιβιστές-μέλη του πληρώματος που είχαν συλλάβει. Επίσης, επετεύχθη η μη επαναχρησιμοποίηση της περιοχής για πυρηνικές δοκιμές.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης δράσης οδήγησαν τους Jim Bohlen, Irving Stowe και Paul Cote στο να ιδρύσουν μια ανεξάρτητη, μη κερδοσκοπική

Περιβαλλοντική Οργάνωση. Τα μέλη της οργάνωσης αποφάσισαν το 1971 τη μετονομασία της επιτροπής «Μην ταράξετε τα νερά». Οι ιδρυτές αναζήτησαν μια ονομασία που να εξυπηρετεί καλύτερα το σκοπό τους για τη δημιουργία ενός πράσινου και ειρηνικού κόσμου. Επέλεξαν τη φράση «Πράσινη Ειρήνη», χρησιμοποιώντας τις λέξεις «green» (πράσινο) και «peace» (ειρήνη), οι οποίες, όμως, δεν χωρούσαν στην πρώτη κονκάρδα που σχεδιάστηκε και έτσι επιλέχθηκε ο ενιαίος τίτλος της οργάνωσης «Greenpeace».

Από το 1971 έως το 1979 άνοιξαν πολλά γραφεία της Greenpeace, όχι μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αλλά και σε πολλές άλλες χώρες, όπως στον Καναδά, την Αυστραλία, τη Γαλλία, την Ολλανδία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Μεγάλη Βρετανία. Τα γραφεία αυτών των χωρών συμφώνησαν για τη δημιουργία της διεθνούς Περιβαλλοντικής Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Greenpeace International». Από το Μάιο του 1989 η έδρα της οργάνωσης βρίσκεται στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας.

Μέχρι σήμερα, η Greenpeace International έχει αναπτύξει πλήθος δράσεων σε πάνω από εκατό χώρες, έχει αποκτήσει σαράντα δύο εθνικά γραφεία και έχει επιτύχει πολλούς στόχους. Στα τριάντα επτά χρόνια λειτουργίας η οργάνωση έχει να επιδείξει ένα πλήθος επιτυχιών. Η πρώτη επιτυχία της οργάνωσης ήταν η διακοπή των πυρηνικών δοκιμών στην Αλάσκα, ακολούθησε η απαγόρευση της βιομηχανικής εκμετάλλευσης στην Ανταρκτική έως το 2041, η απαγόρευση της εμπορικής φαινοθυρίας, η διεθνής απαγόρευση της καύσης αποβλήτων στη θάλασσα, η απαγόρευση της πόντισης ραδιενεργών και βιομηχανικών αποβλήτων στη θάλασσα και η οριστική διακοπή των πυρηνικών δοκιμών στη Γαλλία.

Σημαντική στιγμή στην ιστορική εξέλιξη της Greenpeace International ήταν η βράβευσή της από τα Ηνωμένα Έθνη με το Βραβείο Όζοντος για την προώθηση των φιλικών προς το περιβάλλον «πράσινων ψυγείων» (Greenfreeze). Επίσης, η Greenpeace International κατάφερε να ασκήσει πιέσεις, μαζί με άλλους φορείς, για την απαγόρευση των αφρόδιχτων, τα οποία κατέστρεφαν τις δυνατότητες των αλιευτικών αποθεμάτων να αναπαραχθούν, για την θεσμοθέτηση διεθνών φραγμών στο εμπόριο των μεταλλαγμένων οργανισμών και για την κατάργηση των επικινδύνων και τοξικών ενώσεις (POPs). Τέλος, η Greenpeace International, μαζί με

άλλες οργανώσεις, συμμετείχαν στις συζητήσεις για την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, με το οποίο τέθηκαν τα διεθνή όρια για τις εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου, με στόχο την αποτροπή των κλιματικών αλλαγών.

Πέρα από τις διεθνείς επιτυχίες της Greenpeace International, σημαντικές επιτυχίες έχει να επιδείξει και το εθνικό γραφείο της Greenpeace στην Ελλάδα, το οποίο ξεκίνησε τη δράση του το 1991 στην Αθήνα. Αρχικά, παρατηρήθηκε από τους ιθύνοντες έλλειψη παράδοσης στη συμμετοχή του ελληνικού κοινού σε συλλογικά σχήματα, πέραν των κομμάτων. Ωστόσο, έπειτα από τη δεκαεπτάχρονη λειτουργία του ελληνικού γραφείου Greenpeace, πλήθος πολιτών (19.111 υποστηρικτές το 2007) υποστηρίζει την οργάνωση και ένας μεγάλος αριθμός παγκόσμιων περιβαλλοντικών εκστρατειών έχει πραγματοποιηθεί στη χώρα.

Σημαντικές στιγμές στην ιστορία του ελληνικού γραφείου της Greenpeace αποτελεί η ανακήρυξη της Ελλάδας το 2005 ως πρώτης χώρας στην «Ελεύθερη Ζώνη από Μεταλλαγμένα» και η μεταφορά των επικίνδυνων τοξικών από τις εγκαταστάσεις της βιομηχανίας «ΔΙΑΝΑ» στη Θεσσαλονίκη, κατόπιν πιέσεων της οργάνωσης και άλλων κοινωνικών φορέων.

Το εθνικό γραφείο της Greenpeace έχει αναλάβει να προωθήσει τις παγκόσμιες εκστρατείες του διεθνούς γραφείου της Greenpeace International στην ελληνική επικράτεια. Στόχος τους ελληνικού γραφείου της Greenpeace είναι η προστασία του περιβάλλοντος με τη βοήθεια όλων των πολιτών και ενάντια σε κάθε είδους πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα.

Αναλυτικότερα, οι διεθνείς εκστρατείες της Greenpeace International, οι οποίες πραγματοποιούνται και στην Ελλάδα, σχετίζονται με τη μείωση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής, την προστασία των αλιευτικών αποθεμάτων στους ωκεανούς, την προστασία αρχέγονων δασών καθώς και σπάνιων ζώων, φυτών και τοπικών πληθυσμών, με την προώθηση του ιδεώδους της παγκόσμιας ειρήνης, καθώς και την ελαχιστοποίηση της χρήσης των πυρηνικών.

Πρόσθετες διεθνείς εκστρατείες της οργάνωσης είναι η εξάλειψη της χρήσης επικίνδυνων χημικών, η προώθηση της ολοκληρωμένης ή βιολογικής γεωργίας και η

ταυτόχρονη απαγόρευση των μεταλλαγμένων τροφών. Για την ενίσχυση των εκστρατειών της οργάνωσης και για την καλύτερη προώθησή τους πραγματοποιούνται, σε επιλεγμένες περιοχές, «ακτιβιστικές» δράσεις από εργαζόμενους και εθελοντές της οργάνωσης.

Η δράση της Greenpeace

Η Greenpeace αποτελεί μια διεθνής οργάνωση - «ομπρέλα» που διοργανώνει παγκόσμιες εκστρατείες, με στόχο την αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφοράς από τους ιθύνοντες και τους πολίτες. Αγωνίζεται σε διεθνές επίπεδο, τόσο για την καλύτερη προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος, όσο και για την προώθηση της διεθνούς ειρήνης. Η Greenpeace αποτελεί ένα κίνημα πολιτών που στηρίζεται τόσο στο συλλογικό όσο και στον προσωπικό μη βίαιο αγώνα.

Η αποστολή του ελληνικού γραφείου της Greenpeace εστιάζεται στην πραγματοποίηση των διεθνών περιβαλλοντικών εκστρατειών της οργάνωσης. Η αποστολή της Greenpeace είναι η έκφραση μιας δυνατής φωνή αντιπροσωπεύοντας όλους τους πολίτες, που αγωνίζονται για ένα βιώσιμο περιβάλλον και για το δικαίωμα των μελλοντικών γενεών να ζήσουν σε έναν κόσμο χωρίς μεταλλαγμένα και τοξικά.

Η αποστολή του ελληνικού γραφείου της Greenpeace συνοψίζεται στην αντιμετώπιση παγκόσμιων απειλών που υποβαθμίζουν την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων και στην ευαισθητοποίηση των πολιτών απέναντι στα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα. Το κοινωνικό μήνυμα που θέλει να περάσει η οργάνωση είναι ότι πρέπει να εξοικονομηθεί ενέργεια και γι' αυτό είναι καιρός για δράση.

Η νομική μορφή και ο τρόπος λειτουργίας της Greenpeace International

Το ελληνικό γραφείο της Greenpeace αποτελεί μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρία και η Greenpeace International αποτελεί μια διεθνή Περιβαλλοντική Μη Κυβερνητική Οργάνωση. Το κεντρικό γραφείο της Greenpeace International στο Άμστερνταμ, είναι υπεύθυνο για τη λειτουργία των σαράντα δύο εθνικών γραφείων και την οικονομική συντήρηση τεσσάρων από αυτών, που βρίσκονται σε χώρες με μη δημοκρατικά καθεστώτα. Αποτελεί δηλαδή το συντονιστικό όργανο των επιμέρους

σαράντα δύο γραφείων και προσφέρει σε αυτά τον απαραίτητο υλικό εξοπλισμό και την τεχνογνωσία για την προώθηση των εκστρατειών σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Για αυτούς τους λόγους χαρακτηρίζεται και ως οργάνωση - «ομπρέλα».

Στο πλαίσιο της συνεργασίας των εθνικών γραφείων με το διεθνές γραφείο της οργάνωσης, τα εθνικά γραφεία προσφέρουν ένα ποσοστό από τα έσοδά τους στη μητρική οργάνωση, ανάλογα πάντα με το μέγεθός τους. Η Greenpeace International είναι υπεύθυνη ακόμα για τη συντήρηση του στόλου της οργάνωσης, των τριών πλοίων που διαθέτει (Rainbow Warrior, Esperanza και το Artic Sunrise) και μέρος των εισφορών των εθνικών γραφείων δαπανάται για τη συντήρηση των πλοίων.

Η Greenpeace International για να πάρει αποφάσεις σχετικά με τη στρατηγική και τις επί μέρους εκστρατείες που θα ακολουθηθούν, καλεί σε συναντήσεις και συνελεύσεις τους εκπροσώπους από τα εθνικά γραφεία. Μετά την επιλογή των εκστρατειών κατανέμει τους οικονομικούς, ανθρώπινους και υλικούς πόρους σε έξι θεματικές ενότητες δράσης.

Η πρώτη αφορά τις κλιματικές αλλαγές και την εξοικονόμηση ενέργειας, η δεύτερη τον αφοπλισμό και την κατάργηση των πυρηνικών όπλων, η τρίτη τη διαφύλαξη της θαλάσσιας οικολογίας, η τέταρτη τη μη χρήση των επικίνδυνων τοξικών ουσιών για την υγεία, η πέμπτη την προστασία των αρχέγονων δασών και η έκτη τη μη χρήση γενετικά τροποποιημένων οργανισμών.

Εκτός από τις εκστρατείες που οργανώνει για την αντιμετώπιση παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, η Greenpeace International οργανώνει ακόμα έρευνες και μετρήσεις σχετικές με τις εκστρατείες που αναπτύσσει, σε συνεργασία με τα εθνικά γραφεία και με άλλους οργανισμούς (Ινστιτούτα ερευνών, Πανεπιστήμια).

Στόχος της οργάνωσης είναι να τεκμηριώνονται επιστημονικά οι εκστρατείες της.

Σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας του ελληνικού γραφείου της Greenpeace, αυτό διοικείται από ένα πενταμελές διοικητικό συμβούλιο, το οποίο εκλέγεται από ένα ειδικό σώμα που αποτελείται από μερικές δεκάδες εκλεκτόρων. Οι εκλέκτορες είναι είτε άτομα που προέρχονται από το εσωτερικό της οργάνωσης, είτε άτομα που έχουν συνεργαστεί μαζί της και γνωρίζουν το πνεύμα και την ιστορία της. Κατά τον ίδιο

τρόπο, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου προκύπτουν από έναν κατάλογο υποψηφίων και ενδέχεται να είναι άτομα που προέρχονται είτε από τους κόλπους της οργάνωσης, είτε από το ευρύτερο περιβάλλον της, δηλαδή άτομα που έχουν διακριθεί για την περιβαλλοντική και κοινωνική τους δράση.

Το ελληνικό γραφείο της Greenpeace έχει ένα γενικό διευθυντή που ορίζεται από το διοικητικό συμβούλιο και είναι υπεύθυνος τόσο για το συντονισμό των δραστηριοτήτων του γραφείου όσο και για την εφαρμογή των προγραμμάτων και την επίτευξη των στόχων της οργάνωσης. Την ευθύνη για τη χάραξη της στρατηγικής των εκστρατειών την έχει ο διευθυντής του τμήματος εκστρατειών και την ευθύνη για την προώθηση της κάθε εκστρατείας ο υπεύθυνος εκστρατείας. Τόσο ο διευθυντής του τμήματος εκστρατειών, όσο και οι υπεύθυνοι εκστρατειών συμμετέχουν ακόμα στο συντονισμό των εκστρατειών και σε διεθνές επίπεδο.

Η οργάνωση για να πραγματοποιήσει τις εκστρατείες που αναλαμβάνει, διαθέτει έναν αριθμό μόνιμων εργαζομένων και ομάδες «ανοικτού διαλόγου» τόσο στην Αθήνα όσο και σε άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας. Στόχος των ομάδων αυτών είναι η εξεύρεση νέων υποστηρικτών.

Το σύνολο των εργαζομένων και της διοίκησης της οργάνωσης αποσκοπεί στο να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει τους πολίτες με τις εκστρατείες, έτσι ώστε να αλλάξουν νοοτροπία και στάση ζωής απέναντι στα προβλήματα περιβάλλοντος.

Ομοιότητες και διαφορές του WWF Ελλάς και του ελληνικού γραφείου της Greenpeace

Οι ομοιότητες που συναντήθηκαν κατά την παρουσίαση των στοιχείων των δύο μεγαλύτερων Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην Ελλάδα, δηλαδή μεταξύ του WWF Ελλάς και του ελληνικού γραφείου της Greenpeace ήταν αρχικά ο κοινός σκοπός. Οι δύο Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ασχολούνται με την προστασία της οικολογικής ισορροπίας και της βιωσιμότητας του πλανήτη.

Το WWF Ελλάς και το ελληνικό γραφείο της Greenpeace ξεκίνησαν τη δράση τους ως παραρτήματα διεθνών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Το

σημείο εκκίνησης των δράσεών τους στην Ελλάδα τοποθετείται στη δεκαετία του '90. Το εθνικό γραφείο της Greenpeace στην Ελλάδα ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1991 και το WWF Ελλάς το 1994. Και οι δύο οργανώσεις διατηρούν έναν αριθμό μόνιμων εργαζομένων, ενώ παράλληλα διαθέτουν ομάδες «ανοικτού ή άμεσου διαλόγου» με τους πολίτες, στην Αθήνα και σε άλλες μεγάλες πόλεις. Επίσης, και οι δύο οργανώσεις στηρίζουν τη δράση τους στην αποδοχή και τη στήριξη των πολιτών, ενώ παράλληλα προωθούν καινοτόμες δράσεις για μια αποτελεσματικότερη περιβαλλοντική προστασία. Τέλος, οι ισολογισμοί και των δύο οργανώσεων ελέγχονται από ορκωτούς ελεγκτές.

Στη συνέχεια της μελέτης των στοιχείων των δύο μεγάλων ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων διαπιστώνονται αρκετές διαφορές στον τρόπο που προσεγγίζεται η περιβαλλοντική προστασία από την κάθε οργάνωση και τον τρόπο της λειτουργίας τους.

Αρχικά, η Greenpeace International αποτελεί μια ενιαία διεθνή οργάνωση, η οποία αναπτύσσει παγκόσμιες εκστρατείες με στόχο την αντιμετώπιση παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Αναπτύσσει τη δράση της σε πολλές χώρες δημιουργώντας εθνικά γραφεία σε στρατηγικά σημεία. Τα εθνικά γραφεία της Greenpeace ακολουθούν την ενιαία πολιτική της μητρικής οργάνωσης ή «οργάνωσης ομπρέλας», εξαπλώνοντας τις παγκόσμιες εκστρατείες της στις χώρες όπου δραστηριοποιούνται.

Το χαρακτηριστικό στοιχείο στη λειτουργία των εθνικών γραφείων είναι ότι δεν απολαμβάνουν αυτονομία δράσης. Το διοικητικό συμβούλιο, στο οποίο προΐσταται ο διευθυντής του εθνικού γραφείου της Greenpeace, συντονίζει τις εκστρατείες στην Ελλάδα αλλά δεν λαμβάνει αυτόνομα τις αποφάσεις για το ποιες θα είναι οι εκστρατείες αυτές, καθώς το ρόλο αυτό τον αναλαμβάνει η Greenpeace International.

Αντίθετα, το WWF Ελλάς συνεχίζει το έργο της μητρικής οργάνωσης και προωθεί τα κύρια προγράμματα δράσης της, παράλληλα, όμως, διαθέτει αυτονομία ως προς τον τρόπο που εξειδικεύει το έργο της σε κάθε χώρα. Ο πρόεδρος και το διοικητικό συμβούλιο λαμβάνουν τις αποφάσεις για τη δράση του WWF Ελλάς.

Πέρα από τις διοικητικές διαφορές και τις διαφορές στον τρόπο επιλογής των δράσεων, ανομοιότητες παρατηρούνται και στον τρόπο που χρηματοδοτείται η κάθε οργάνωση. Η απόφαση της διεθνούς Greenpeace να χρηματοδοτείται αποκλειστικά από ενεργούς πολίτες- υποστηρικτές, στοχεύει στην ανεξαρτησία της οργάνωσης από κάθε είδους συμφέροντα. Ωστόσο, το WWF Ελλάς έχει επιλέξει να χρηματοδοτείται από πολίτες, εταιρίες, ιδρύματα και θεσμικούς φορείς, προκειμένου να μπορέσει να κινητοποιήσει, κατά την άποψή των διοικούντων της, όλους τους φορείς που σχετίζονται με την περιβαλλοντική προστασία.

Μια πρόσθετη διαφοροποίηση εντοπίζεται στη φιλοσοφία και στην τακτική των δύο οργανώσεων. Η Greenpeace ακολουθεί μια αυστηρά κλειστή πολιτική, μη επιθυμώντας να δημοσιεύσει πολλά στοιχεία για τον τρόπο λειτουργίας της. Αυτό αποδεικνύεται από την ελλιπή πληροφόρηση που παρέχεται μέσω του δικτυακού της χώρου για τον τρόπο λειτουργίας της οργάνωσης και από τη μη ύπαρξη της δυνατότητας για πλήρη ενημέρωση από τους εκπροσώπους της. Η συγκεκριμένη φιλοσοφία της οργάνωσης εξηγείται μερικώς από τον ακτιβιστικό χαρακτήρα της (π.χ. αγώνας κατά των πυρηνικών δοκιμών, μάχη για την κατάργηση των μεταλλαγμένων τροφίμων). Ο χαρακτήρας της οργάνωσης μοιάζει να καθορίζει την κλειστή πολιτική της, η οποία θα επιτρέπει τις αιφνιδιαστικές ακτιβιστικές δράσεις που αναπτύσσει η οργάνωση.

Αντίθετα, η πολιτική του WWF Ελλάς φαίνεται να είναι πιο ελεύθερη και ανοικτή σε συζητήσεις, συνεντεύξεις και προσκλήσεις. Επίσης, περισσότερες και αναλυτικότερες πληροφορίες είναι στη διάθεση του κοινού μέσω του δικτυακού χώρου της οργάνωσης και μέσω των πληροφοριών που παρέχουν οι εκπρόσωποί της. Η φιλοσοφία της οργάνωσης μοιάζει να είναι επικοινωνιακή-ενημερωτική απέναντι στους πολίτες και συνάμα προστατευτική-διασωστική απέναντι στα ζητήματα περιβάλλοντος (π.χ. προστασία της βιοποικιλότητας, προστασία υψηλής σημασίας οικοσυστημάτων). Λείπουν, τέλος, τα στοιχεία του ακτιβισμού στη δράση του WWF Ελλάς.

Η επόμενη διαφορά που σημειώθηκε αφορά στον τρόπο δράσης των δύο οργανώσεων. Η Greenpeace αναπτύσσει τη δράση της από τα κεντρικά γραφεία της

στην Αθήνα, ενώ το WWF Ελλάς εκτός από τα κεντρικά γραφεία στην Αθήνα διατηρεί «ομάδες πεδίου» σε σημαντικούς βιότοπους ανά τη χώρα. Επίσης, το WWF Ελλάς διατηρεί ομάδες που ερευνούν δεδομένα, όπως για παράδειγμα σχετικά με την περιβαλλοντική νομοθεσία. Ενώ, η Greenpeace συνεργάζεται για ερευνητικούς σκοπούς με εξωτερικά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα, και κατόπιν δημοσιεύει τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών.

Επιπρόσθετα, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι διαφέρουν οι δύο οργανώσεις ως προς την προσαρμοστικότητα που επιδεικνύουν στην αντιμετώπιση των αναγκών της ελληνικής βιοποικιλότητας και του ελληνικού περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, το WWF Ελλάς αναπτύσσει τοπικές δράσεις για την προστασία συγκεκριμένων ευαίσθητων οικοσυστημάτων στην Ελλάδα. Αντίθετα, η Greenpeace δεν αναλαμβάνει την προστασία οικοσυστημάτων, ωστόσο εστιάζει περισσότερο στην προώθηση διεθνών εστρατειών κατά επιβαρυντικών περιβαλλοντικών παραγόντων, όπως είναι τα τοξικά, τα μεταλλαγμένα.

Τέλος, διαφοροποιήσεις παρουσιάζουν και στις κριτικές που έχουν λάβει από τον τύπο. Οι κριτικές του τύπου αφορούν διαφορετικές πτυχές της λειτουργίας της κάθε οργάνωσης. Αρχικά, η Greenpeace κατακρίθηκε για εκστρατείες εντυπωσιασμού με πενιχρά αποτελέσματα για την περιβαλλοντική προστασία και στη συνέχεια κατηγορήθηκε το WWF Ελλάς για οικονομικές και πολιτικές εξαρτήσεις από ιδιωτικά και πολιτικά συμφέροντα. Επαρκή στοιχεία για να γίνει δεκτή κάποια από τις δύο αυτές κατηγορίες δεν βρέθηκαν από την παρούσα έρευνα.

Συμπερασματικά, το σημαντικότερο στοιχείο που διαπιστώθηκε κατά τη σύγκριση των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο μεγαλύτερων ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων είναι ότι, παρά τις διαφορές τους, αναπτύσσουν δράσεις συμπληρωματικές. Συνεπώς, οι όποιες διαφορές των δύο μεγαλύτερων ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων θα ήταν ευκατίο να αμβλύνονται, για να αλληλοσυμπληρώνονται οι δράσεις τους και να επιτευχθεί ο κοινός στόχος για αποτελεσματικότερη περιβαλλοντική προστασία της χώρας και αύξηση της ευαισθητοποίησης και της συμμετοχής των πολιτών.

Τέλος, το έργο που παράγει το WWF Ελλάς και η Greenpeace για την περιβαλλοντική προστασία της χώρας, σε διαφορετικούς τομείς η κάθε μία και με

διαφορετικό τρόπο, είναι αναγνωρισμένο. Δεν εντοπίζεται κάποιος λόγος για να μην είναι κοινή η προσπάθεια των δύο μεγαλύτερων ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Κεφάλαιο 4^ο : Σε ποια θέματα επηρεάζουν οι ΜΚΟ

4.1 Τοπικό ή εθνικό επίπεδο δράσης;

Μία περιβαλλοντική ΜΚΟ η οποία δραστηριοποιείται σε τοπικό επίπεδο λειτουργεί ως μέσο έκφρασης και διεκδίκησης όσων πιστεύουν ότι μπορούν να μοιραστούν και να βοηθήσουν στους στόχους που θέτουν οι εκάστοτε οργανώσεις. Ουσιαστικά, θα πρέπει να γίνει ξεκάθαρο στα μέλη από τις οργανώσεις ο σκοπός και τα θέματα που θέτουν σε προτεραιότητα. Ο σκοπός της κάθε οργάνωσης θα πρέπει να ανγράφεται στο καταστατικό της και η δράση της και οι ενέργειές της θα πρέπει να συμβαδίζουν με αυτό.

Οι αρχές που διέπουν τη λειτουργία της κάθε οργάνωσης είναι: η συνέπεια της δράσης αλλά και η συνέχεια της σύμφωνα με το σκοπό της ίδρυσης της ώστε να υπάρχει και συνέπεια αλλά και εγκυρότητα στις κινήσεις της.

Η εσωτερική συνοχή είναι εκείνη η οποία εξασφαλίζεται από το συμφέρον συμμετοχής των μελών στις δράσεις. Επίσης, η συνεχής δραστηριοποίηση διαμορφώνει την εικόνα της οργάνωσης στην κοινωνία. Ο σκοπός αλλά και ο στόχος της κάθε οργάνωσης, αποτελούν την πυξίδα για τη δράση της αλλά και το πλέγμα των κριτηρίων για την αξιολόγηση των συνολικών ενεργειών της. Το να υπάρχει προσήλωση στο σκοπό, αποτελεί στοιχείο της λογοδοσίας της οργάνωσης στην κοινωνία.

Η εγκυρότητα των ενεργειών της κάθε οργάνωσης διασφαλίζεται από την τεκμηρίωση των λόγων και των έργων της οργάνωσης. Η απαρέγκλιτη προσήλωση στις αρχές χρηστής και απόλυτα διαφανούς διαχείρισης των οικονομικών και ανθρώπινων πόρων. Τέλος, μία ΜΚΟ για να έχει αυξημένη αξιοπιστία χρειάζεται να έχει αταλάντευτη αποχή από συστήματα και διαδικασίες διαπλοκής, δηλαδή να έχει δημιουργήσει την οποιαδήποτε σχέση με οικονομικά συμφέροντα ή κέντρα εξουσίας που βρίσκονται σε αντίθεση με πανανθρώπινες αξίες που πρεσβεύουν οι ΜΚΟ, είτε λειτουργούν με διαδικασίες αντίθετες προς το νόμο και τις αρχές διαφάνειας.

Είναι λοιπόν κατανοητό πως κάθε περιβαλλοντική ΜΚΟ (αλλά και γενικότερα), ανάλογα με την αρχική της υπόσταση, το καταστατικό και του στόχους που έχει θέσει να επιτύχει, μπορεί να λειτουργεί σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο.

4.2 Επίδραση ΠΜΚΟ στην κοινή γνώμη

Εκπρόσωπος της WWF και σύμφωνα με την ποιοτική έρευνα, υπογραμμίζει πως αναφορικά με την επίδραση στην κοινή γνώμη παρουσιάζεται μία εποχικότητα. Την περίοδο που υπήρχε μία πιο σταθερή οικονομική κατάσταση, το ρεύμα των ΠΜΚΟ ήταν πάρα πολύ έντονο. Ακόμα τα περιβαλλοντικά θέματα την περίοδο εκείνη ήταν πολύ περισσότερο στο προσκήνιο, γίνονταν σχετικές συζητήσεις και υπήρξε ένα σημείο όπου είχαμε φτάσει να δούμε και σε πολιτική αντιπαράθεση 3 ερωτήσεις που αφορούσαν καθαρά στο περιβάλλον. Την παρούσα οικονομική περίοδο που παρουσιάζεται μία αστάθεια, λιγοστεύει η επίδραση με το περιβάλλον αφού υπάρχουν ζητήματα μεγαλύτερης βαρύτητας: όπως οικονομικά ή κοινωνικά με αποτέλεσμα το περιβαλλοντικό ζήτημα να μπαίνει σε δεύτερη μοίρα.

Και αφορικά με τον κόσμο που ασχολείται αλλά και σε ότι αφορά τις προτεραιότητες των πολιτικών. Βέβαια τα τελευταία χρόνια παρατηρείται γενικά μία μεγάλη άνοδος μίας διαφορετικής δράσης κοινωνικής, με διάφορες ομάδες, στις γειτονιές και οργανώσεις και αυτό έχει ξανά φέρει κάποια αιτήματα λίγο στην επιφάνεια και ένα καινούριο ακροατήριο.

Εκεί που το ακροατήριό σου αρχικά ήταν η μέση τάξη και οι μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες πλέον έχει μετακινηθεί σε μικρότερες και πιο δραστήριες ομάδες η ευαισθητοποίηση και η ενεργοποίηση ως προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

4.3 Αξιολόγηση της δράσης

Μέχρι και αρκετά πρόσφατα οι περισσότερες ΜΚΟ δεν έδειχναν κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αξιολόγηση (evaluation) της απόδοσής τους. Η αξιολόγηση της δράσης έχει ως σκοπό ν' αντιμετωπιστούν τυχόν προβλήματα και αποκλίσεις από τους αρχικούς στόχους που έχουν τεθεί και να προχωρήσουν τα μέλη σε διορθωτικές

κινήσεις. Εξάλλου τα περιορισμένα αριθμητικά αποτελέσματα αξιολόγησης δράσεων που υπήρξαν δεν ήταν και ιδιαιτέρως κολακευτικά γι'αυτές. (Fowler, 1996 και Attack, 1999)

Αναλυτικότερα, όσων αφορά την εκτίμηση της απόδοσης των ΜΚΟ, διακρίνονται σε δύο σχολές: την τεχνοκρατική και τη συμμετοχική. Η τεχνοκρατική σχολή χρησιμοποιεί παραδοσιακά εργαλεία αξιολόγησης που περιλαμβάνουν την ανάλυση κόστους-όφελους, τις συνεντεύξεις με το προσωπικό, το οικονομικό έλεγχο αλλά και την ανάλυση του λογικού πλαισίου καθώς και άλλα. (Lewis, 2001: 136)

Αντίθετα η συμμετοχική προσέγγιση, τείνει στο να θεωρεί την αξιολόγηση ως λιγότερο αντικειμενική, ως μια συμμετοχική, μακροχρόνια διαδικασία διαμόρφωσης κρίσεων που συνθέτει τις απόψεις διαφορετικών εμπλεκομένων. Βασικές αρχές αυτής της προσέγγισης είναι η συμμετοχή, η διαπραγμάτευση, η εκμάθηση και η ευελιξία. Ένα από τα πιο γνωστά εργαλεία αυτής της σχολής, είναι η ανάλυση των εμπλεκόμενων ομάδων. (Lewis, 2001: 136)

4.4 Η συνεισφορά των ΜΚΟ στον αναπτυξιακό τομέα

«Στην Αφρικανική Εθνική Διάσκεψη που διεξήχθητο Δεκέμβριο του 1997 στη Νότια Αφρική, ο Νέλσον Μαντέλα ‘επιτέθηκε’ στις ΜΚΟ για την υλοποίηση μιας ατζέντας που εξυπηρετεί ξένα πολιτικά συμφέροντα... Μερικά χρόνια αργότερα, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών, Κόφι Αννάν, χαρακτήρισε τις ΜΚΟ ως ‘τη συνείδηση της ανθρωπότητας’. Το κυρίαρχο ερευνητικό ρεύμα στον τομέα των αναπτυξιακών ΜΚΟ θα έτεινε να υιοθετήσει την άποψη του Κόφι Αννάν θεωρώντας τη ως μια εύστοχη τοποθέτηση για να υποστηρίξει το ρόλο των ΜΚΟ ως εκπροσώπων της Κοινωνίας Πολιτών και ως φορέων μιας δημοκρατικής αλλαγής. Η κριτική του Νέλσον Μαντέλα, αντίθετα, θα χαρακτηριζόταν ως μία μάλλον άστοχη πολιτική τοποθέτηση ενός κατα τ’άλλα μεγάλου άνδρα, στην οποία δε θα χρειαζόταν να δοθεί μεγάλη βαρύτητα ή η οποία καλό θα ήταν να αποσιωπηθεί το συντομότερο δυνατό.»

Με το παραπάνω παράδειγμα ο Tvedt (2002), προσπαθεί να περιγράψει την πόλωση που υπάρχει ανάμεσα στους μελετητές για τις αναπτυξιακές ΜΚΟ. Υποστηρίζει ωστόσο, ότι οι δύο απόψεις είναι σωστές αν και τείνει να υιοθετήσει την άποψη του Κόφι Αννάν, χωρίς να βασίζεται σε απτές αποδείξεις.

Οι αναπτυξιακές ΜΚΟ ξεκίνησαν ως φιλανθρωπιστικές πρωτοβουλίες που είχαν ως στόχο τους την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, μέσω ιδιωτικής χρηματοδότησης, σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Ωστόσο το δυσλειτουργικό πλαίσιο εργασίας και η διαπίστωση ότι η απλή παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας δεν εξυπηρετούσε την υλοποίηση των ευρύτερων αλλαγών στο πεδίο της ανάπτυξης, τις οδήγησε σταδιακά στην εστίαση σε προσπάθειες δικτύωσης, ανάπτυξης αλλά και διεύρυνση της ατζέντας τους.

Κεφάλαιο 5^ο : Περιβαλλοντικές ΜΚΟ και κοινωνία των πολιτών

Η έννοια της κοινωνίας των πολιτών έχει αποτελέσει αντικείμενο ποικίλων νοηματοδοτήσεων για δύο και πλέον δεκαετίες, αλλά και έντονων αντιπαράθεσεων τόσο στο χώρο των κοινωνικών επιστημών όσο στην ευρύτερη κατά Habermas σφαίρα της δημοσιότητας. Η «κοινωνία των πολιτών», από κρίσιμη περιγραφική και αναλυτική έννοια, σταδιακά απέκτησε ένα μάλλον κανονιστικό χαρακτήρα (Kumar, 1993: 376) που δεν μπορεί να γίνει κατανοητός παρά μόνο στο ευρύτερο περιβάλλον του μετασχηματισμού του κυρίαρχου διακυβερνητικού μοντέλου.

Στο πέρασμα αυτών των δεκαετιών η έννοια της κοινωνία των πολιτών ταυτίστηκε με την συγκρότηση του Τρίτου Τομέα, τις διαρκώς αυξανόμενες ποικίλης θεματικής εστίασης Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και την ανατίμηση του λεγόμενου εθελοντικού κινήματος η οποία αποστρέφεται τον κρατικό παρεμβατισμό και ενεργεί έξω από το πλαίσιο της κερδοσκοπικής αγοράς. Η συγκεκριμένη προσέγγιση δε λαμβάνει υπόψη της ή τείνει να υποβαθμίζει τη σχέση ανάμεσα στην άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και την ανατίμηση της έννοιας της κοινωνίας των πολιτών, αποκρύπτοντας τελικά το κανονιστικό ιδεολογικό και πολιτικό περιεχόμενό της.

Αντίθετα, από την άλλη πλευρά διατυπώνονται έντονες κριτικές προς τις εθελοντικές οργανώσεις και τις ΜΚΟ για το ρόλο πολλών εξ αυτών στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και για τις σχέσεις τους με τις οικονομικές ελίτ και τα ιμπεριαλιστικά κράτη της Δύσης.

Η παρουσία των Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ), οι οποίες αποτελούν την ίσως πιο δυναμική μορφή έκφρασης της Κοινωνίας των Πολιτών, είναι αναγνωρισμένη σε παγκόσμιο επίπεδο. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει αυτή την αξία τους, όπως φαίνεται στο ακόλουθο απόσπασμα από την Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001):

"Η κοινωνία των πολιτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προβολή των ανησυχιών του πολίτη και την παροχή υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις ανάγκες του λαού. Η κοινωνία των πολιτών βλέπει όλο και περισσότερο την Ευρώπη σαν το ιδανικό βήμα για την αλλαγή των πολιτικών προσανατολισμών και της κοινωνίας.

Πρόκειται για μια ευκαιρία να εμπλακούν πιο ενεργά οι πολίτες στην επίτευξη των στόχων της Ένωσης και να τους προσφερθεί ένα διαρθρωμένο πλαίσιο για ανάδραση, κριτική και διαμαρτυρία."

5.1 Ορισμός: κοινωνία των πολιτών

Η Κοινωνία των Πολιτών σύμφωνα με τον Κουταλάκη (2006) αποτελεί μια νέα ομάδα πίεσης στην πολιτική αρένα με συνεχώς αυξανόμενη ισχύ. Κύριος λόγος της αυξανόμενης ισχύς της είναι η διευρυμένη κοινωνική της βάση και η ικανοποίηση των αιτημάτων και αναγκών των πολιτών. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται καθώς η Κοινωνία των Πολιτών αποτελείται από ενεργούς πολίτες, οι οποίοι δρουν συλλογικά, δημόσια και ανεξάρτητα από την κρατική δράση με στόχο την αντιμετώπιση των υπαρχόντων προβλημάτων που υποβιβάζουν τα αιτήματα τους.

Ενώ σύμφωνα με τον Ιωσήφ Μποτετζάγια (2006: 71-72), η κοινωνία των πολιτών εννοιολογείται μέσα από τρεις μη αλληλο-αποκλειόμενους ορισμούς. Κατ' αρχήν ως εκείνος ο χώρος εντός του οποίου οι πολίτες συνεργάζονται εκτός των θεσμών και πέραν της αγοράς, επιδιώκοντας το "κοινό καλό". Μια δεύτερη εννοιολόγηση εστιάζεται στις διαδικασίες εξόδου από ολοκληρωτικά καθεστώτα, με την κοινωνία των πολιτών να προάγει τις αξίες μιας δυτικοτρόπης κουλτούρας συναίνεσης και προαγωγής των δικαιωμάτων, τείνοντας προς την ολοκλήρωση πλουραλιστικών πολιτικών συστημάτων. Ο τρίτος ορισμός, περισσότερο κοντά στην λογική του Habermas κατανοεί την κοινωνία των πολιτών ως τη "δημόσια σφαίρα" ή τη σφαίρα της δημοσιότητας όπου κρίνονται με όρους βέλτιστου ορθολογικού επιχειρήματος οι αξιακές επιλογές μιας κοινωνίας και οι πολιτικοί προσανατολισμοί για κρίσιμα κοινωνικά θέματα. Η πολυσημία που ανακύπτει από τις παραπάνω εννοιολογήσεις ίσως εξηγεί την διατύπωση που προτείνει ο Δημήτρης Σωτηρόπουλος (2004: 20), ο οποίος ισχυρίζεται ότι η κοινωνία πολιτών "εκτείνεται σε ένα ευρύ δημόσιο χώρο από το κατώφλι του σπιτιού κάθε νοικοκυριού μέχρι τα κράσπεδα της εισόδου των κυβερνητικών κτηρίων". Σύμφωνα με τα παραπάνω λοιπόν, είναι προφανές ότι ένας τόσο πλατύς και ελαστικός ορισμός της κοινωνίας των πολιτών διαμορφώνει περισσότερες δυσκολίες παρά βοηθά στην αποσαφήνισή τους.

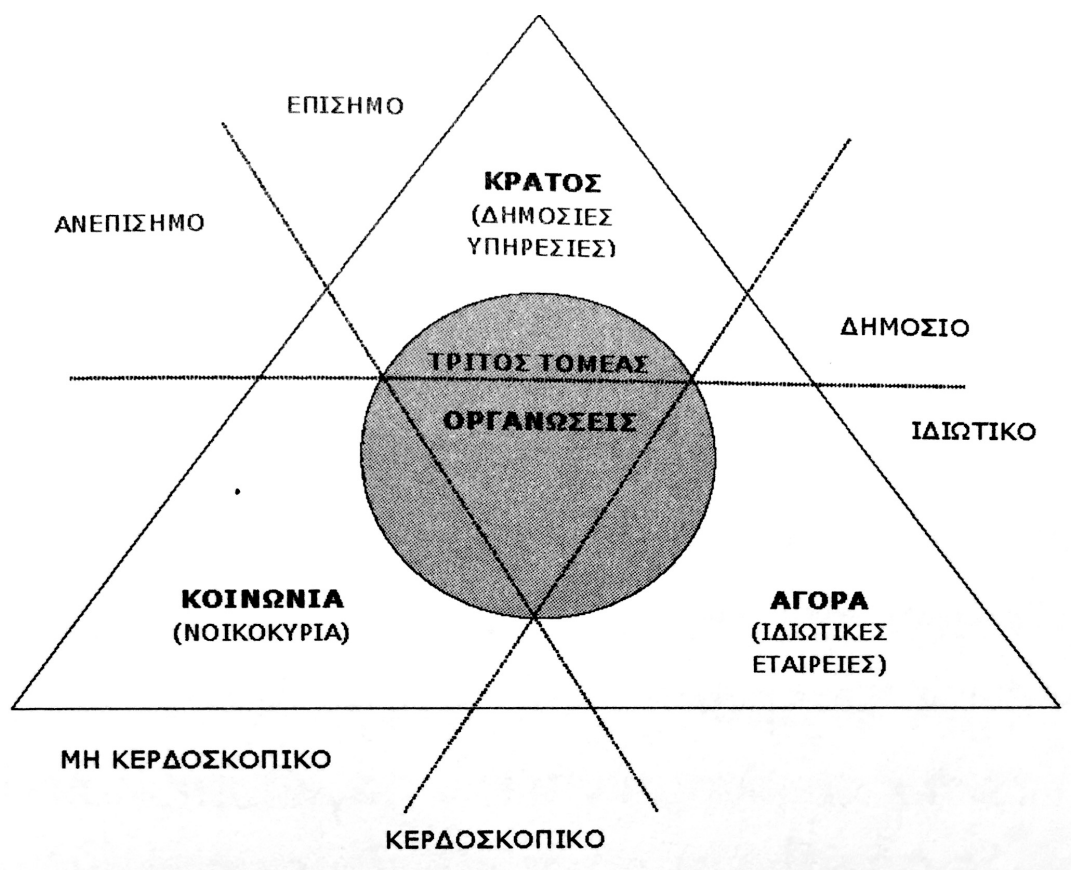
Σύμφωνα με τους Συρακούλης, Φεφές και Πούλιου (2009: 14), σε μία απόπειρα περαιτέρω ανάλυσης, τονίζουν ότι η κοινωνία των πολιτών “αναφέρεται σε οργανωμένες, με τυπική ή άτυπη μορφή, ομάδες πολιτών οι οποίες δραστηριοποιούνται από κοινού για την επίτευξη κάποιου, κατά την εκτίμησή τους τουλάχιστον, κοινωφελούς σκοπού”, μετακινούμενοι γρήγορα από την κοινωνία των πολιτών στον Τρίτο Τομέα και τις ΜΚΟ ως μάλλον πιο καθαρές μορφές της ελαστικοποιημένης πλέον έννοιας.

Αρκετά λειτουργική για την κατανόηση της κοινωνίας των πολιτών είναι η τοποθέτησή της ως χώρου που αντιστικτικά οριοθετείται από τα σαφώς προσδιορισμένα οργανωσιακά αυτοποιητικά συστήματα των νεωτερικών σχηματισμών. Μία προσέγγιση που προτείνει ο Niklas Luhmann (1995) ο οποίος ξεκινά από την αντίληψη ότι η ανθρώπινη δράση οργανώνεται και δομείται εντός συστημάτων. Όταν οι δράσεις πολλών ανθρώπων αλληλοσυνδέονται, μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει προκύψει ένα σύστημα. Ο βασικός μηχανισμός διαμέσου των οποίων οι επιμέρους δράσεις αλληλοσυνδέονται δημιουργώντας συστήματα είναι εκείνος της επικοινωνίας που επιτελείται μέσα από συγκεκριμένους κώδικες. Ο Luhmann αναλυτικά προτείνει μια τριπλή κατηγοριοποίηση των συστημάτων που μπορούμε να παρατηρήσουμε στον κοινωνικό κόσμο: τα αλληλοδραστικά, οργανωσιακά και κοινωνικά συστήματα. Σύμφωνα με τον Luhmann, η διαδικασία της πρόσληψης αυτή καθ’ εαυτή συνιστά έναν επιλεκτικό μηχανισμό, ο οποίος δημιουργεί ένα όριο ως προς το συνθετότερο περιβάλλον, καθιστώντας αυτήν την ομάδα ατόμων διακριτό σύστημα. Τέτοια συστήματα αναπτύσσονται μέσω της χρήσης της γλώσσας κατά την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία, μειώνοντας την χρονική, υλική και συμβολική συνθετότητα που τα περιβάλλει.

Τα οργανωσιακά συστήματα συντονίζουν τις δράσεις ατόμων στο πλαίσιο ειδικών συνθηκών (όπως είναι για παράδειγμα η εργασία που επιτελείται με αντάλλαγμα το μισθό). Τέτοιες οργανώσεις διαμορφώνουν συγκεκριμένους κανόνες που ρυθμίζουν την είσοδο και την έξοδο από αυτές και η θεμελιακή τους λειτουργία έγκειται στο να σταθεροποιούν εξαιρετικά τεχνητούς τρόπους συμπεριφοράς για μια μακρά περίοδο χρόνου.

Στο σχήμα 3 παρουσιάζεται η σχέση του κράτους, της κοινωνίας και της αγοράς σε συνάρτηση με τον τρίτο τομέα και τις οργανώσεις του. Οι οργανώσεις του τρίτου

τομέα βρίσκονται ανάμεσα από το κράτος (δημόσιες υπηρεσίες), την αγορά (ιδιωτικές εταιρείες) και την κοινωνία (νοικοκυριά). Το κράτος εκφράζεται μέσα από επίσημα θεσμοθετημένες διαδικασίες και εξυπηρετεί το κοινό/δημόσιο συμφέρον. Η αγορά εκφράζεται μέσω των ιδιωτικών εταιρειών, οι οποίες έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα, ενώ, αντίθετα, η κοινωνία λειτουργεί ανεπίσημα και, τουλάχιστον θεωρητικά, ανιδιοτελώς.

*Σχήμα 3: Σχέση κράτους – αγοράς και κοινωνίας σε συνάρτηση με τον τρίτο τομέα και τις οργανώσεις του
(Πηγή: Evers, 2004)*

5.2 Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών

Η Κοινωνία των Πολιτών λοιπόν, δημιουργήθηκε από την αναγκαιότητα της κοινωνίας να διευρύνει το ρόλο της στην παγκοσμίως μεταβαλλόμενη πολιτική σκηνή με σκοπό να δοθεί μια λύση στην κρίση της έμμεσης αντιπροσωπευτικής, κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Συνεπώς δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει πάγια

και διαρκή προβλήματα, τα οποία δεν τύγγαναν της κατάλληλης αντιμετώπισης από τους ήδη υπάρχοντες φορείς. Οι ίδιοι οι πολίτες ένιωσαν την ανάγκη να ενεργοποιηθούν και να κινηθούν οργανωμένα και αποτελεσματικά ενάντια σε κρατικές κυρίως δράσεις που έπλητταν και πλήττουν το δημόσιο συμφέρον, τις κοινωνικές και δημοκρατικές αρχές.

Στο περιβάλλον της κρίσης στην Ελλάδα, για παράδειγμα, η κοινωνία των πολιτών δεν παραμένει απαθή. Δίκτυα αλληλεγγύης για τους χωρίς χαρτιά, κοινωνικά ιατρεία, δίκτυα αλληλέγγυας κοινωνικής οικονομίας, καμπάνιες διακίνησης προϊόντων χωρίς μεσάζοντες, καταλήψεις δημόσιων χώρων, κοινωνικά κέντρα συνιστούν τις εκδηλώσεις μιας κοινωνίας πολιτών που αυτενεργεί, που δεν αισθάνεται ότι θα αντιμετωπίσει την κρίση μόνο μέσα από τη μαζική διαμαρτυρία, με τη διαμεσολάβηση των πολιτικών κομμάτων ή μέσα από την αγαθή δράση των εμπλεγμένων στα προγράμματα διαχείρισης της κρίσης ΜΚΟ.

5.3 Η σχέση της κοινωνίας των πολιτών με τις ΜΚΟ

Σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τέσσερα κύματα οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα. Η πρώτη περίοδος που εντοπίζουν οι Bebbington, Hickey και Midlin, εκτείνεται από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τη δεκαετία του 1960. Ειδικότερα στις απαρχές της συγκρότησης των εθνικών κρατών και των αντιπροσωπευτικών πολιτικών συστημάτων, της εκβιομηχάνισης και κορύφωσης της αποικιοκρατίας καταγράφεται η δημιουργία μικρών σε αριθμό και μέγεθος φορέων δράσης που επιχειρούν να συνδράμουν φτωχούς πληθυσμούς, εγείροντας επιπλέον ζητήματα ανθρώπινων και κοινωνικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τις Keck and Sikkink (1998), πέραν των αναδυόμενων φιλανθρωπικών οργανώσεων, αξιοσημείωτη είναι η διαμόρφωση των πρώτων δικτύων υπεράσπισης ή συνηγορίας, τα σημαντικότερα εκ των οποίων θα συνδεθούν με την ανάπτυξη καινοφανών για την εποχή κοινωνικών κινημάτων. Καμπάνιες για την απαγόρευση του δουλεμπορίου και αργότερα της δουλείας, για την ψήφο και τα δικαιώματα των γυναικών, αλλά και ενάντια στον ακρωτηριασμό των γυναικείων γεννητικών οργάνων στην Κένυα ή την περίδεση των ποδιών των νεαρών κοριτσιών στην Κίνα.

Η δεύτερη περίοδος τοποθετείται στις δύο δεκαετίες που ακολουθούν την έκρηξη των κινημάτων αμφισβήτησης, το εμβληματικό 1968 και την επακόλουθη ανάπτυξη των νέων κοινωνικών κινημάτων, με προεξάρχοντα το γυναικείο και το οικολογικό κίνημα. Στον τομέα των αναπτυξιακών ΜΚΟ σημειώνονται σημαντικές εξελίξεις με τον πολλαπλασιασμό των διεθνών συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, τα οποία “αντανακλούν τη βούληση των κρατών και κοινωνιών του βορρά να θεσμοποιήσουν σχέδια δράσης των ΜΚΟ να επεξεργαστούν και να συμβάλλουν σε εναλλακτικές διευθετήσεις ανάμεσα σε κράτος, αγορά και την κοινωνία των πολιτών και εναλλακτικών πολιτικών τόσο εντός όσο και του ίδιου του καπιταλισμού” Bebbington, Hickey και Midlin, (2007: 11-12). Η περίοδος αυτή είναι εξαιρετικά γόνιμη για την ανάπτυξη κυρίως άτυπων ΜΚΟ, ο πολλαπλασιασμός των οποίων δεν μπορεί να κατανοηθεί δίχως την ανασυγκρότηση των όρων που διαμόρφωσαν το πλανητικό κίνημα της αμφισβήτησης και την τομή του 1968.

Σύμφωνα με τον Emmanuel Wallerstein (2005: 320-325), το 1968 αποτελεί το ορόσημο της εμφάνισης ενός νέου αντισυστημικού κινήματος που αμφισβητεί τόσο τον φιλελεύθερο καπιταλισμό όσο και τα γραφειοκρατικά καθεστώτα του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η ανάπτυξη αυτού του νέου αντισυστημικού κινήματος τροφοδοτείται από την αδυναμία των σοσιαλιστικών και των εθνικο-απελευθερωτικών κινημάτων να οικοδομήσουν κοινωνίες ισότητας και ελευθερίας. Τα σοσιαλιστικά και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα οργάνωσαν τη δράση τους αναγγέλλοντας μια διαδικασία διπλού βηματισμού. Το πρώτο βήμα αφορούσε στην κατάληψη της εξουσίας για να ακολουθήσει το δεύτερο βήμα που αφορούσε στον ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό. Όπως γράφει ο Wallerstein ενώ τα κινήματα αυτά αποδείχθηκαν αποτελεσματικά ως προς την κατάληψη της εξουσίας απέτυχαν να μετασχηματίσουν ριζικά τις κοινωνίες όπου επεκράτησαν, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή υποχώρησή τους.

Τα νέα κοινωνικά κινήματα αναπτύσσονται λοιπόν στη βάση μιας διαφορετικής κουλτούρας. Δεν επαγγέλλονται το ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό ούτε πολύ περισσότερο διεκδικούν την κατάληψη της εξουσίας για να αλλάξουν τον κόσμο. Φέρνουν στο προσκήνιο κοινωνικές κατηγορίες που έως τότε παρέμεναν σχετικά αφανείς, αναδεικνύουν νέες θεματικές, διατυπώνουν αιτήματα για την αναγνώριση ιδιαίτερων ταυτοτήτων και υιοθετούν μορφές οργάνωσης και δράσης που

διαφοροποιούνται από τις μορφές οργάνωσης και δράσης των πολιτικών κομμάτων και των ομάδων συμφερόντων.

Πρέπει βέβαια σε αυτό το σημείο να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας την παρατήρηση του Alberto Melucci (1994) ότι τα νέα κοινωνικά κινήματα δεν συνιστούν «ένα ενιαίο εμπειρικό αντικείμενο», και ότι υπό αυτήν την έννοια οφείλουμε να αναδεικνύουμε την πολυπλοκότητά τους, τα διαχρονικά και συγχρονικά χαρακτηριστικά τους. Πέρα όμως από την επίγνωση για τα επιμέρους χαρακτηριστικά των νέων κοινωνικών κινήματων, ίσως μπορούμε να αναδείξουμε ορισμένα σημεία που επιτρέπουν την από κοινού αντιμετώπισή τους.

Οι Johnston, Laraña και Gusfield (1994: 6-8) υποστηρίζουν ότι μπορούμε να διακρίνουμε οκτώ χαρακτηριστικά που σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό μπορούν να αναγνωριστούν στα ποικίλα νέα κοινωνικά κινήματα (NKK):

1. Στα NKK συμμετέχουν άτομα από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα και υπό αυτήν την έννοια οι μετέχοντες σ' αυτά δεν αντιστοιχούν σε μια σαφώς οριοθετημένη κοινωνική τάξη.
2. Τα NKK δεν υπερ-προσδιορίζονται από μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Αντίθετα διακρίνονται για τον πλουραλισμό των ιδεών και των αξιών τους ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη διεκδίκηση θεσμικών αλλαγών και τη διεύρυνση της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων.
3. Η δράση τους δεν επικεντρώνεται άμεσα σε οικονομικού τύπου ζητήματα, αλλά περισσότερο είναι στραμμένη στην ανάδειξη «πεποιθήσεων, συμβόλων, αξιών και νοημάτων» που συνδέονται στενά με θέματα ατομικής και συλλογικής ταυτότητας.
4. Σύμφωνα με το παραπάνω, τα NKK διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις για τον «ορισμό του εαυτού» μέσα από συλλογικές διεργασίες.
5. Πολλά NKK θέτουν στο κέντρο της προσοχής τους πλευρές της καθημερινής ζωής των ανθρώπων.
6. Υιοθετούν ριζοσπαστικές μορφές δράσης, παρεμπόδισης και αντίστασης και προωθούν μορφές μη βίας, κοινωνικής και πολιτικής ανυπακοής.

7. Η άνθιση των ΝΚΚ είναι στενά συνδεδεμένη με την «κρίση αξιοπιστίας των συμβατικών μορφών πολιτικής συμμετοχής στις κοινωνίες της Δύσης».

8. Τέλος, η μορφή οργάνωσης των ΝΚΚ είναι συχνά «αντιγραφειοκρατική, αποκεντρωμένη και διάχυτη», σε αντίθεση προς τη γραφειοκρατικοποίηση του εργατικού κινήματος και των μαζικών κομμάτων.

Οι καμπάνιες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων στις ΗΠΑ μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, οι οικολογικές εκστρατείες για την προστασία απειλούμενων ειδών και οικοσυστημάτων, οι οργανωμένες προσπάθειες του γυναικείου κινήματος να διαμορφώσουν δομές υποδοχής για κακοποιημένες γυναίκες συνιστούν ίσως ορισμένα χαρακτηριστικά δείγματα της ανάπτυξης μιας κουλτούρας αλληλέγγυας δράσης, τα αποτελέσματα της οποίας δεν επιστρέφουν τουλάχιστον άμεσα ως ωφελήματα στους φορείς της.

Στο πλαίσιο αυτής της νέας κουλτούρας που διαμορφώνεται σταδιακά με την εδραίωση των ΝΚΚ, στον απόηχο των κινημάτων αμφισβήτησης της δεκαετίας του '60, αρχίζει να γίνεται ορατή η συγκρότηση ενός νέου πεδίου συλλογικής δράσης και διεκδίκησης γύρω από τα ζητήματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των κοινωνικών και πολιτικών ελευθεριών και των παραβιάσεων τους από δικτατορικά και αυταρχικά καθεστώτα, την αντιμετώπιση της φτώχειας, των ασθενειών και των οικολογικών καταστροφών στον πλανήτη, και τέλος, την ενεργή συμπαράσταση στους πολιτικούς και τους οικονομικούς μετανάστες στις χώρες της αναπτυσσόμενης Δύσης.

Η τρίτη περίοδος από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 χαρακτηρίζεται από την έλευση στο προσκήνιο της συζήτησης για την κοινωνία των πολιτών τόσο στο πεδίο της πολιτικής όσο και στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Η κατάρρευση των καθεστώτων του “υπαρκτού σοσιαλισμού” και η κατάρρευση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου διακυβέρνησης διαμόρφωσαν το έδαφος για την ανάπτυξη των ΜΚΟ, την αναγνώριση τους από κρατικούς και διακρατικούς θεσμούς και την αποτύπωση νέων ρόλων και δυνατοτήτων ειδικά για το επαγγελματικό προσωπικό τους. Η εξέλιξη αυτή συμβαδίζει και επηρεάζεται από τις ευρύτερες τάσεις θεσμοποίησης των νέων κοινωνικών κινημάτων.

Μετά την κορύφωση της διαμαρτυρίας, τα ΝΚΚ, στα τέλη της δεκαετίας του '60, συμβάλλουν στην εδραίωση μιας πολιτικής κουλτούρας που θέτει στο επίκεντρο της

αφενός τις ατομικές ελευθερίες και αφετέρου τη διεκδίκηση της κοινωνικής δικαιοσύνης (Harvey 2007: 70). Όμως, ο αρχικός ριζοσπαστισμός των ΝΚΚ θα παραχωρήσει γρήγορα τη θέση του σε περισσότερο μετριοπαθείς και πραγματιστικές προσεγγίσεις, γεγονός που θα εντείνει την περιχαράκωση των επιμέρους κινημάτων, αλλά και την έναρξη διαδικασιών ενσωμάτωσής τους.

Η απομάκρυνση πολλών οργανώσεων των ΝΚΚ, ιδίως των τυπικών ΜΚΟ, από την αναζήτηση ισχυρής μαζικής βάσης, η απαξίωση της μαζικής κινητοποίησης για την επίτευξη των στόχων τους, η έμφαση στη συγκέντρωση οικονομικών και συμβολικών πόρων, και τέλος η επιχειρηματοποίησή τους συνιστούν ορισμένα μόνο από τα δείγματα ενός ριζικού μετασχηματισμού, παρά το γεγονός ότι η δράση τους συνεχίζει να εστιάζεται γύρω από τα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, την ισότητα των δύο φύλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ειρήνη, την κοινωνική αλληλεγγύη, τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό κ.α.

Ένα από τα κρίσιμότερα ζητήματα όπου αποτυπώνεται ο οργανωτικός μετασχηματισμός πολλών οργανώσεων, που αντιστοιχούν στα ΝΚΚ και στον εθελοντισμό, αφορά στη δομή τους και στο βαθμό εδραίωσης των δημοκρατικών αρχών στο εσωτερικό τους. Πόσο άραγε δημοκρατικές είναι οι νέες μορφές οργάνωσης; Για μια απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορούμε να ζητήσουμε τη συμβουλή του Robert Dahl. Σύμφωνα με τον Dahl (2001: 62-63) υφίστανται τέσσερα κριτήρια «[...] τα οποία θα πρέπει να πληροί μια διαδικασία διοίκησης ενός σωματείου [...]» για να πιστοποιείται ότι ακολουθούνται οι δημοκρατικές διαδικασίες:

1. Η ουσιαστική συμμετοχή (όλα τα μέλη ενός σωματείου έχουν «τις ίσες και ουσιαστικές ευκαιρίες» να διατυπώσουν την άποψή τους και να επιχειρηματολογήσουν για την πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί).
2. Η ισότητα της ψήφου (οι ψήφοι των μελών είναι ισοβαρείς και δεν υφίστανται προσκόμματα κατά τη διαδικασία της ψηφοφορίας).
3. Η απροκατάληπτη κατανόηση (όλοι ενημερώνονται για τις εναλλακτικές προτάσεις και τα πιθανά αποτελέσματά τους) και

4. Ο έλεγχος της ημερήσιας διάταξης (ανεμπόδιστα όλοι έχουν το δικαίωμα να θέσουν θέματα στην ημερήσια διάταξη των συνελεύσεων των μελών).

Τέλος, ένα πέμπτο κριτήριο προϋποθέτει ότι όλα τα ενήλικα μέλη μιας κοινωνίας απολαμβάνουν τα δικαιώματα που περιγράφονται στα πρώτα τέσσερα κριτήρια.

Η εξέλιξη των εθελοντικών οργανώσεων, όπως και των οργανώσεων των ΝΚΚ, μετά το στάδιο της γέννησής τους, υποδεικνύει μια δραματική απομάκρυνση από το αντιγραφειοκρατικό, αποκεντρωμένο και διάχυτο πρότυπο λειτουργίας και δράσης. Όπως μαρτυρούν πολλές έρευνες, η σταδιακή επαγγελματικοποίηση πολλών οργανώσεων και η θεματική τους εξειδίκευση «[...] μαρτυρούν την ολοκλήρωση μιας μετάβασης από τις μορφές του αλτρουισμού που θεμελιώνονται σε ηθικά κίνητρα σε συλλογικά παραγόμενες υπηρεσίες που βασίζονται στην τεχνική επάρκεια» (Ranci 2001: 75).

Σύμφωνα με τον Joachim Hirsch (2005: 87): «Η ισχυρή παρουσία των ΜΚΟ τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο μπορεί να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της μεταφορντικής, νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης των κρατών και του διεθνούς συστήματος των κρατών». Η απόσυρση του κράτους από τον πόλεμο ενάντια στις διακρίσεις, τη φτώχεια, τις ασθένειες και τον κοινωνικό αποκλεισμό και η ανατίμηση των εθελοντικών και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων ως υγιών εκφράσεων της κοινωνίας των πολιτών διαμόρφωσε σταδιακά ένα περιβάλλον για τη θεσμοθετημένη παρουσία ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, οι οποίες λειτουργούν πέραν της αγοράς και του κράτους.

Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η ανάπτυξη των εθελοντικών και των ΜΚΟ δεν περιορίζεται στα εθνικά ή τα ευρύτερα γεωγραφικά όρια ενοποιημένων περιοχών, αλλά αφορά σε ολόκληρο τον πλανήτη. Οι ΜΚΟ των χωρών του Βορρά δικτυώνονται σε διεθνές επίπεδο, ιδρύουν παραρτήματα σε χώρες του Νότου και διαχειρίζονται τεράστια οικονομικά κονδύλια για την παροχή αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής βοήθειας.

Η τέταρτη περίοδος που διαρκεί μέχρι σήμερα εμφανίζει σημαντικές διαφορές από τις προηγούμενες. Αφενός μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συζήτηση περί της κοινωνίας των πολιτών έχει σχετικά ατονήσει, ίσως λόγω των επικρίσεων σχετικά με τον κανονιστικό χαρακτήρα που εξέλαβε στο λόγο των υπέρμαχων της νεοφιλελεύθερης

προσαρμογής. Τη θέση της κοινωνίας των πολιτών αρχίζουν να καταλαμβάνουν νέες έννοιες που επιζητούν να περιγράψουν τις κοινωνικές κατηγορίες που εμπλέκονται στην αμφισβήτηση του κράτους και των αγορών: οι από κάτω, οι αγανακτισμένοι, η κοινωνία του 99% και πρόσφατα τα commons και οι commoners. Αφετέρου, στη σημερινή περίοδο έχουμε γίνει μάρτυρες μιας ραγδαίας επιδείνωσης των επιβιωτικών συνθηκών μεγάλων μερίδων του πληθυσμού, όχι μόνο στον παγκόσμιο Νότο, αλλά και στο εσωτερικό των μητροπολιτικών κέντρων του Βορρά. Η εντεινόμενη ανεργία, η επισφάλεια, οι ελαστικοποιημένες σχέσεις εργασίας, η φτώχεια και ταυτόχρονα η ιδιωτικοποίηση όλων των τομέων που προσέφεραν ή/και προστάτευαν δημόσια αγαθά μετασχηματίζουν, τροποποιούν τις δράσεις των επικοινωνιακά σύνθετων δικτύων αλληλόδρασης της κοινωνίας των πολιτών που διαμορφώνονται εκτός των κρατικών θεσμών και της κερδοσκοπικής αγοράς.

5.4 Κοινωνία των πολιτών και ΠΜΚΟ στην Ελλάδα

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η Κοινωνία των Πολιτών δεν είναι ένα ομοιογενές σύνολο δομών και δραστηριοτήτων, αλλά αντιθέτως αποτελεί ένα εξαιρετικά διαφοροποιημένο σύνολο, που περιλαμβάνει όλο το φάσμα από τοπικές πρωτοβουλίες πολιτών, έως και μεγάλες ανθρωπιστικές και περιβαλλοντικές οργανώσεις. Ο Ζάννης (2006) κάνοντας μία επισκόπηση σχετικών μελετών που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία 20 χρόνια για τον τρίτο τομέα, «...συμπεριλαμβάνει ένα τεράστιο φάσμα από οργανωσιακές μορφές.. στο βαθμό που είναι αδύνατον να μελετηθούν υπό το πρίσμα μίας ενιαίας θεωρίας». Η συγκεκριμένη παρατήρηση είναι αρκετά σημαντική μιας και κάνει ακόμα πιο κατανοητό τον τρόπο με τον οποίο οι φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις που τους τίθενται και αντιδρούν προς αυτές.

Ένα ακόμα θέμα αναφορικά με τη σχέση της Κοινωνίας των Πολιτών και τις ΠΜΚΟ, είναι πως κρίνεται απαραίτητο να ξεκαθαριστεί ότι οι δεύτερες αποτελούν ένα υποσύνολο της ευρύτερης έννοιας της πρώτης. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006), οι ΜΚΟ, αποτελούν οργανώσεις οι οποίες δε δημιουργούνται με σκοπό το προσωπικό κέρδος, είναι εθελοντικές, διαφέρουν από τις άτυπες ομάδες καθώς έχουν

κάποιο βαθμό θεσμοθέτησης. Είναι ανεξάρτητες, κυρίως από την κυβέρνηση και δρουν κατά κύριο λόγο εντός της κοινωνίας, επιδιώκοντας το καλό είτε του συνόλου είτε συγκεκριμένων ομάδων.

Από τον παραπάνω ορισμό είναι φανερό, ότι ένα σημαντικό μέρος των δομών που συνήθως εντάσσουμε στην ευρεία έννοια της Κοινωνίας των Πολιτών ουσιαστικά δεν εμπίπτει στην κατηγορία των ΜΚΟ.

Σύμφωνα με τους Sotiropoulos και Karamagioli (2005), διαπιστώνεται ότι η Κοινωνία των Πολιτών είναι σε γενικές γραμμές αδύναμη, οικονομικά, στελεχιακά αλλά και από άποψη υποδομών. Αναφορικά ωστόσο με το θεσμικό και νομικό πλαίσιο, μοιάζει να υπάρχει μία πιο θετική εικόνα.

Ειδικά τώρα όσον αφορά τις ΠΜΚΟ, θα χρειάζεται να σημειωθεί πως υπάρχει ένας σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στις οργανώσεις που ασχολούνται με μία ευρεία γκάμα θεμάτων περιβαλλοντικής προστασίας όπως είναι η WWF και η Greenpeace, και σε αυτές που η δράση τους είναι θεματική και πιο εξειδικευμένη όπως για παράδειγμα την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία ή την Καλλιστό.

Ακόμα είναι σημαντικό να εξετάσουμε τη θέση των Βουδουρίδης και Καλαμαράς (2002) που υποστηρίζουν την επαγγελματικοποίηση των ΠΜΚΟ, δηλαδή την ανάγκη ν'αντλήσουν πόρους πέρα από τους υποστηριχτές τους. Η επαγγελματικοποίηση των ΠΜΚΟ δίνει έμφαση στο κομμάτι της άντλησης χρηματοδοτήσεων και πιο συγκεκριμένα μέσω της ΕΕ. Η ανάγκη των ΠΜΚΟ να διατηρήσουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε όργανα διαβούλευσης χωρίς να υπάρξουν προστριβές, αλλά και η ανάγκη γι'ανταπόκριση στα αιτήματά τους, έχει ως αποτέλεσμα της διαμόρφωση πολύ επαγγελματικών και γραφειοκρατικών προσεγγίσεων.

Τέλος, σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η ανάπτυξη ενός επαγγελματικού κλάδου, ο οποίος θα ασχολείται με αντικείμενο συναφές ή και ταυτόσημο με αυτό των ΠΜΚΟ. Παρόλο που η έναρξη της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης ξεκίνησε από τις ΜΚΟ, στη συνέχεια υπήρξε σταδιακή εφαρμογή του ευρωπαϊκού περιβαλλοντικού κεκτημένου, αλλά και η διαθεσιμότητα πόρων για συναφείς δράσεις, οδήγησε στην

ανάπτυξη ενός αρκετά ισχυρού επαγγελματικού κλάδου σχετικού με την περιβαλλοντική προστασία και διαχείριση.

5.5 Η έννοια της κοινωνικής οικονομίας

Η Κοινωνική Οικονομία αφορά στην οικονομία της αλληλεγγύης και του συνεργατισμού. Αναφέρεται βιβλιογραφικά στην οικονομία η οποία δεν αποσκοπεί στο κέρδος των κεφαλαιούχων, αλλά στη δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος για όλους. Υπερβαίνει την έννοια της ανταγωνιστικότητας, την αντινομία του κράτους και της αγοράς, τον κοινωνικό και οικονομικό αποκλεισμό των κοινωνικά αδυνάτων. Το συγκριτικό της πλεονέκτημα είναι το μειωμένο κόστος των συναλλαγών. (Τακτικός, 2014)

Ιστορικά, οι ρίζες της κοινωνικής οικονομίας ανάγονται στις συνεταιριστικές επιχειρήσεις του 19^{ου} αιώνα, με τη μορφή αλληλοβοηθητικών φορέων, μη κερδοσκοπικών ενώσεων, συνεταιρισμών και συλλογικών επιχειρήσεων, που μέσα σε δύο αιώνες εξελίχθηκαν σε πολυποίκιλες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων. (Τακτικός, 2014)

Η Κοινωνική Οικονομία, από άποψη οργάνωσης, βασίζεται στα κοινωνικά δίκτυα, τους θεσμούς αλληλεγγύης και τις συμπράξεις των πολιτών. Ο όρος της Κοινωνικής Οικονομίας δεν σχετίζεται με τις υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας και δεν αφορά κρατικές επιχειρήσεις, είναι η αλληλέγγυα οικονομία που είτε αφορά μη χρηματικές ανταλλαγές, είτε αφορά κοινωνικές επιχειρήσεις κοινωφελούς σκοπού σε όλους τους τομείς, όπως ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, κοινωνικά υποστηριζόμενη γεωργία, οικοτεχνία και βιοτεχνία στη μεταποίηση. (Τακτικός, 2014)

Ωστόσο για να υπάρξει και να υφίσταται ως έννοια η κοινωνική οικονομία, χρειάζεται να υπάρξουν ορισμένοι συντελεστές και φορείς που θα την πλαισιώνουν και θα την ενισχύουν. Συμπράττοντες εταίροι μπορεί να είναι όλοι. Το κράτος, οι δήμοι, οι επιχειρήσεις, τα επιμελητήρια και οι συνδικαλιστές. Δεν μπορεί όμως να είναι αυτοί οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας. Οι Δήμοι μπορούν να είναι οι

πρωταγωνιστές στην ανάπτυξή της. Οι συντελεστές ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας είναι ενδεικτικά οι εξής:

- Η Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Οι Οργανώσεις της Κοινωνίας Πολιτών και οι μη Κερδοσκοπικοί φορείς
- Οι συνεταιρισμοί
- Οι χορηγοί
- Η εκκλησία και οι διάφορες κοινότητες

Κεφάλαιο 6^ο : Συμπεράσματα

Η οικολογική κρίση είναι ένα θέμα που πρωτο εμφανίζεται ιστορικά σ'εκτεταμένη μορφή αρχικά στις Δυτικές κοινωνίες. Αν και στα πλαίσια βιβλιογραφικής επισκόπησης είναι ένα ζήτημα που απασχολεί έντονα, όχι μόνο τις Δυτικές Κοινωνίες, αλλά και χώρες με διαφορετικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, δηλαδή χώρες της περιφέρειας και του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Επομένως, η οικολογική κρίση έχει καθολικό χαρακτήρα και είναι σαφώς ανεξάρτητη από το επίπεδο της οικονομικής εξέλιξης αλλά και του πλαισίου λειτουργίας της οικονομίας. (Καστοριάδης & Μπεντινκ, 1981)

Η αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης αποκτά ιδιαίτερη σημασία, ειδικά στην παρούσα πολιτικο-οικονομική πραγματικότητα μιας και η συσσωρευμένη έκφραση της κρίσης έθεσε προβλήματα ως προς την αναπαραγωγή του συστήματος. Η έννοια του περιβάλλοντος όπως έχει επικρατήσει στην κυρίαρχη πολιτικο-οικονομική ορολογία, είναι φορέας των προθέσεων, των αξιών των επιδιώξεων και των ορίων του ανώτερου εννοιολογικού προσδιορισμού. Πρόκειται για έναν ορισμό που εκφράζει μονοσήμαντα φυσικές διαδικασίες που είναι σύνθετες. Μέσα στα πλαίσια αυτής της φιλοσοφίας, το περιβαλλοντικό πρόβλημα ήταν και αποτελεί μία δυσλειτουργία στο οικονομικό υπόδειγμα της λειτουργίας της αγοράς. (Καστοριάδης, 1984)

Μία ακόμη έννοια η οποία μελετήθηκε και αναπτύχθηκε παραπάνω, αφορά στην κοινωνική οικονομία. Η κοινωνική οικονομία ως τρίτος τομέας της οικονομίας, έρχεται να παρεμβληθεί ανάμεσα στο κράτος και στην αγορά για να γεφυρώσει αυτό το χάσμα με θεσμικό εργαλείο την κοινωνική επιχειρηματικότητα, για να ενεργοποιήσει και να αξιοποιήσει ένα τεράστιο δυναμικό από ανθρώπινους πόρους που η οικονομία της αγοράς τοποθετεί στο περιθώριο. (Τακτικός, 2014)

Το άλλο συγκριτικό πλεονέκτημα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι η προώθηση της ανοιχτής δια βίου μάθησης και διάδοσης χρηστικής γνώσης και ενημέρωσης δωρεάν ή με το μικρότερο δυνατό κόστος. Αυτή η διαδικασία είναι εφικτή μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα και τους «θεσμούς αλληλεγγύης» που αξιοποιεί το σύστημα της Κοινωνικής Οικονομίας. (Τακτικός, 2014)

Η θεωρία της κοινωνίας των πολιτών σε αντίθεση με το κράτος και την αγορά, είναι ένας τομέας στον οποίο δεν έχουν γίνει όλες εκείνες οι απαραίτητες μελέτες σε βάθος. Αυτό μπορεί να έχει συμβεί ενδεχομένως και εξαιτίας του γεγονότος ότι οι διανοούμενοι μέσα στο σύστημα εξαρτώνται ακόμη σε μεγάλο βαθμό από το κράτος και την αγορά, δεν έχουν πάρει ανάλογες κατευθύνσεις. (Τακτικός, 2014)

Ιστορικά, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, υπάρχει μία έντονη παρουσία της κοινωνίας των πολιτών μόνο κατά τη διάρκεια των επαναστατικών περιόδων. Ενώ στη συνέχεια, τα κινήματα αυτά σχεδόν πάντοτε υποτάχθηκαν δια μέσου κομμάτων. Έτσι η κοινωνία των πολιτών στο διάστημα της πρώτης και της δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης, εμφανίζεται ως ένας χώρος, που περισσότερο σύρεται από τις κομματικές ηγεσίες και δε διαμορφώνει πολιτική αυτοδιαχείριση. (Τακτικός, 2014)

Οι κοινωνικές επιστήμες άργησαν να προσεγγίσουν και να αναλύσουν το περιβάλλον, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως καλό και ως κακό. Καλό γιατί επέτρεψε στους φυσικούς και τους πολιτικούς οικολόγους να τοποθετήσουν το περιβάλλον στο κέντρο της περιβαλλοντικής σκέψης και πράξης. Και κακό γιατί επέτρεψε σε μερικούς από τους πιο μηχανιστικούς να ρυθμίζουν τις εξελίξεις στο χώρο. Επομένως παρουσιάζεται το διπλό πρόβλημα του ανθρωποκεντρισμού. Από τη μία πλευρά εμφανίζεται το πρόβλημα να παραμεληθεί ο παράγοντας περιβάλλον, από την άλλη υπάρχει ο κίνδυνος, εστιάζοντας στη φυσική διάσταση, να ξεχάσουμε το γεγονός ότι συνεχίζεται η ιστορία.

Το 1970, περίπου 20 εκατομμύρια Αμερικάνοι πολίτες συμμετείχαν σε εκδηλώσεις για την «Ημέρα Γης». Μία κίνηση που σε συνοδεία με ποικίλες αντίστοιχες ενέργειες ανά τον κόσμο, οδήγησαν στο ψήφισμα νόμου για τη δημιουργία του Γραφείου Περιβαλλοντικής Προστασίας στις ΗΠΑ. (Μποτετζάγιας, 2006)

Ωστόσο η επιστημονική κοινότητα δεν έχει ακόμα καταλήξει σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό του κοινωνικού κινήματος. Ένας ορισμός που γίνεται ευρύτερα αποδεκτός είναι εκείνος των Della Porta και Diani (1999:16) που βλέπει το «κίνημα» ως ένα ομοθυμικό δίκτυο διαμαρτυρίας και δράσης. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται:

«Τα κοινωνικά κινήματα, και ιδιαίτερα το πολιτικό τους τμήμα, είναι άτυπα δίκτυα, βασιζόμενα σε κοινές πεποιθήσεις και στην αλληλεγγύη, που κινητοποιούνται σε θέματα αντιπαράθεσης με τη συχνή χρήση διάφορων μορφών διαμαρτυρίας».

Μία άλλη σημαντική θεώρηση είναι εκείνη των Eyerman και Jamison (1991) που θεώρησαν τα κινήματα ως παροδικές οργανώσεις γνωστικών συμφερόντων:

«Το κοινωνικό κίνημα φθίνει καθώς και το γνωστικό του σχέδιο (cognitive projects) αποδομείται στα διάφορα συνθετικά του μέρη τα οποία ή υιοθετούνται ή απορρίπτονται [...] Και παρόλο που τα κινήματα συχνά εμπεριέχουν τη δημιουργία οργανώσεων ή την ανανέωση θεσμών είναι σημαντικό για να μη συγχέουμετο ένα με το άλλο. Οι οργανώσεις μπορούν να θεωρηθούν σχήματα ή εργαλεία για τη διάδοση ή τη μεταφορά ή ακόμα και την παραγωγή νοήματος του κινήματος, αλλά το νόημα [...] δεν πρέπει να υποβαθμίζεται στο μέσο. Το νόημα, ή η βασική ταυτότητα, είναι [...] ο γνωστικός χώρος εντός του οποίου αναπτύσσεται το κίνημα.»

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 λοιπόν, εμφανίστηκαν μία σειρά από κοινωνικά κινήματα τα οποία δεν μπορούσαν εύκολα να ερμηνευτούν με τις υπάρχουσες θεωρίες και πιο συγκεκριμένα το δομολειτουργικό (structural functional) και το μαρξιστικό μοντέλο. (Μποτετζάγιας, 2006)

Η Περιβαλλοντική Κοινωνιολογία άρχισε να διαφαίνεται ως ένας ξεχωριστός κλάδος της Κοινωνιολογίας στη δεκαετία του '70, με αφετηρία τις ΗΠΑ. Η μέχρι τότε κυρίαρχη αντίληψη ήταν πως το περιβάλλον αποτελεί μία «αποθήκη φυσικών πόρων». Πλέον, ως κλάδος έχει παγκόσμια παρουσία, αν και σε αρκετές χώρες όπως η Ελλάδα, παραμένει σχετικά καινούριος, αφήνοντας πολλά περιθώρια βελτιώσης και εμβάθυνσης.

Αναφορικά με την παραπάνω μελέτη είναι αρκετά δύσκολο να διαχωρίσουμε τα περιβαλλοντικά κινήματα από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις. Και σύμφωνα με τα στοιχεία που συλλέξαμε μέσα από τις συνεντεύξεις στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας, δεν απαντήθηκε το συγκεκριμένο ερώτημα, μιας και οι γραμμές που τους διαχωρίζουν ως όρους είναι πολύ λεπτές.

Σύμφωνα λοιπόν με τους στόχους της εργασίας που τέθηκαν αρχικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως αποσαφηνίστηκαν οι έννοιες ΜΚΟ και ΠΜΚΟ. Ορίστηκαν τα χαρακτηριστικά των ΜΚΟ καθώς επίσης και ο ρόλος που διαδραματίζουν στη σημερινή κοινωνία. Μελετήθηκε η δράση τους και δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στις περιβαλλοντικές ΜΚΟ, αλλά και στον τρόπο λειτουργίας τους και στα θέματα που θέτουν ως προτεραιότητα.

Εστίασαμε στις ελληνικές περιβαλλοντικές ΜΚΟ, εξετάζοντας δύο από τις μεγαλύτερες ΠΜΚΟ σε παγκόσμιο επίπεδο, το WWF και την Greenpeace. Παρουσιάστηκαν τα γενικά χαρακτηριστικά των ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που περιγράφουν τον τρόπο λειτουργίας τους. Αρχικά δόθηκε βάση στη νομική μορφή των περισσότερων ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που είναι η Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία.

Καταλήξαμε ότι οι συγκεκριμένες οργανώσεις διαθέτουν οργανωτική δομή. Διαθέτουν δηλαδή, Γενική Συνέλευση, Διοικητικό Συμβούλιο και επιτροπές ή ομάδες εργασίας, οι οποίες παράγουν το έργο της οργάνωσης. Η Γενική Συνέλευση συγκαλείται, συνήθως, μια φορά ετησίως και αποτελεί το κυρίαρχο όργανο. Εκλέγει, επίσης, το Διοικητικό Συμβούλιο της οργάνωσης. Το Διοικητικό Συμβούλιο συνεδριάζει σε τακτά χρονικά διαστήματα και αποφασίζει για την πορεία και τις δράσεις της οργάνωσης. Σε πολλές περιπτώσεις, όμως, παρατηρείται τα ιδρυτικά μέλη της Γενικής Συνέλευσης, να είναι και μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου.

Τονίστηκαν επίσης ορισμένα πρόσθετα κοινά χαρακτηριστικά των ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, που περιγράφουν τον τρόπο λειτουργίας τους, όπως είναι η διατήρηση έμμισθου τακτικού προσωπικού και η προσφορά εργασίας από εθελοντές. Το έμμισθο προσωπικό των ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, αποτελείται από άτομα με εμπειρία και υψηλή ειδίκευση στα ζητήματα του περιβάλλοντος. Το έμμισθο τακτικό προσωπικό των οργανώσεων ενισχύεται από την προσφορά έργου των εθελοντών.

Εξαιτίας της παρούσας εργασίας, μελετήθηκε ακόμα ένα σημαντικό θέμα που σφοδρά στις πηγές χρηματοδότησης αλλά και στο θέμα της λογοδοσίας. Υπογραμμίστηκε ότι οι οικονομικοί πόροι των ελληνικών Περιβαλλοντικών Μη Κυβερνητικών

Οργανώσεων πηγάζουν, σε μεγάλο βαθμό, από επιχορηγήσεις ευρωπαϊκών προγραμμάτων και σε μικρότερο βαθμό, από επιδοτήσεις της κεντρικής διοίκησης. Πρόσθετες πηγές χρηματοδότησης βρέθηκαν να είναι οι εισφορές των μελών τους, οι χορηγίες εταιριών και οι εισπράξεις από εκδηλώσεις και πωλήσεις διαφημιστικού υλικού ή αναμνηστικών.

Ολοκληρώνοντας, μελετήθηκε η άρρηκτη σχέση των ΜΚΟ με την κοινωνία των πολιτών, αυτοτελή χώρο δηλαδή μεταξύ του δημόσιου τομέα, υπό την έννοια των επίσημων πολιτειακών και πολιτικών θεσμών, από τη μία πλευρά και του ιδιωτικού τομέα από την άλλη, και κατά πόσο επηρεάζει η κοινωνία των πολιτών το έργο των ΜΚΟ, αλλά και σε τι βαθμό υποστηρίζει ή όχι τις ελληνικές ΠΜΚΟ.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Ανθόπουλος Χ. (2002), *Πολιτικά Κόμματα και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις*, Κοινωνία των Πολιτών, τεύχος 8.

Αφουξενίδης, Α. (2006), *Όψεις της κοινωνίας πολιτών στην Ελλάδα: το παράδειγμα των περιβαλλοντικών και αντιρατσιστικών ΜΚΟ*, *Επιστήμη και Κοινωνία*, 16:163-178.

Αφουξενίδης, Α. & Αλεξάκης, Μ., 2010, *Σημεία των καιρών: αναζητώντας την χαμένη κοινωνία των πολιτών στη μεταμοντέρνα εποχή*, στο Κονιόρδος, Σ. (επιμ.), *Κοινωνικό Κεφάλαιο: Εμπιστοσύνη & Κοινωνία των Πολιτών*, Αθήνα, Παπαζήσης, σελ. 209-236.

Dahl, R. (2001), *Περί δημοκρατίας*, Ψυχογιός, Αθήνα.

Ζάννης, Π. (2006), *ΜΚΟ: Οργανωσιακή Συμπεριφορά Κοινωνικός Σχεδιασμός και Κοινωνική Παρέμβαση*, 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για τη Διαχείριση Έργων σε ΜΚΟ, Λάρισα 30/6-1/7/2006.

Harvey, D. (2007), *Νεοφιλελευθερισμός. Ιστορία και Παρόν*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Hirsch, J. (2005), *Τα καινούργια ρούχα του κράτους*, στο Παπαμιχαήλ, Γ. (επιμ.) *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κυρίαρχη πολιτική*, *The Monthly Review Imprint*, Αθήνα, σελ. 74-93.

ΙΣΤΑΜΕ (Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών) (2006), *Ο ρόλος και Συμμετοχή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στα Μοντέλα Πολιτικής Διακυβέρνησης του μέλλοντος. Προτάσεις και προσαρμογή στα πλαίσια της ελληνικής εμπειρίας*, Ίδρυμα Ανδρέας Παπανδρέου, Αθήνα

Καλαντζής, Αθ. (2002), *Οι ΜΚΟ για την προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα.

Καραγιάννης, Γ., (2008), *Κοινωνία και πολιτική στη μετεμφυλιακή Ελλάδα: όψεις και διαστάσεις των συλλόγων στην περιοχή της πρωτεύουσας, 1949-1967*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 127Γ, σελ. 3-44.

Καστοριάδης Κ., Μπεντινγκ Ν. (1981), *Από την οικολογία στην αυτονομία*, Ράππα, Αθήνα.

Καστοριάδης Κ., (1984), *Σκέψεις πάνω στην ανάπτυξη και την ορθολογικότητα*, Ύψιλον, Αθήνα.

Κουταλάκης, Χ. (2006), *Κράτος, κοινωνία των πολιτών και συμφέροντα. Σύγκρουση, διαπραγμάτευση και συμμετοχή σε νέες μορφές περιβαλλοντικής διακυβέρνησης*, Διεθνής και Ευρωπαϊκή πολιτική.

Μαύρου Ρ., (2011), *Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Πόσο πράσινες είναι;*, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Μουζέλης, Ν. και Παγουλάτος, Γ., (2003), *Κοινωνία πολιτών και ιδιότητα του πολίτη στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 22, σελ. 5-29.

Μποτετζάγιας, Ι., (2003), *Η Ομοσπονδία Οικολόγων Εναλλακτικών: το Ελληνικό Πράσινο Πείραμα*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 22, σελ. 69-105.

Μποτετζάγιας, Ι. (2006), *ΜΚΟ και κοινωνία πολιτών. Μια προβληματική σχέση: η περίπτωση των ελληνικών μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 27: 71-95.

Μποτετζάγιας, Ι. και Καραμίχας, Γ. (2008), *Περιβαλλοντική κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Κριτική

Μποτετζάγιας, Ι. (2013), *Τα αιολικά πάρκα, το NIMBY και η πραγματικότητα*, Αυγή της Κυριακής - Οικοτριβές, 28 Απριλίου 2013.

Παπαδόπουλος, Α. και Φρατσέα Λ.Μ., 2014, «Οι «άγνωστες» οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών: κοινότητες και οργανώσεις μεταναστών στην Ελλάδα», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 42, σελ 62-90.

Σκλιάς, Π. (2005), *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και ελληνική εξωτερική πολιτική: Η νέα διάσταση στην ελληνική πραγματικότητα, Τριάντα χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής 1974-2004*, Αρβανιτόπουλος, Κ. & Κοππά Μ. (επιμ.), Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Σκλιάς Π., Χουλιάρης Α. (2002), *Η διπλωματία της κοινωνίας των πολιτών, Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και η διεθνής αναπτυξιακή συνεργασία*, Αθήνα, Παπαζήση.

Συρακούλης, Κ., Φεφές Μ., Πούλιου Α., (2009), *Οδηγός για το περιβάλλον: Οργάνωση και Λειτουργία περιβαλλοντικών οργάνσεων*, WWF Ελλάς, Αθήνα.

Σωτηρόπουλος, Δ. (2004), (επιμ.) *Η άγνωστη κοινωνία των πολιτών*, Ποταμός, Αθήνα.

Τακτικός, Β. (2014), *Θεσμοί και εφαρμογές κοινωνικής οικονομίας*, Παρατηρητήριο, Αθήνα.

Wallace, T. (2005), *Διλήμματα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων: Δούρειοι Ίπποι του παγκόσμιου νεοφιλελευθερισμού*, στο Παπαμιχαήλ, Γ. (επιμ.) *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κυρίαρχη πολιτική*, The Monthly Review Imprint, Αθήνα, 2005, σελ. 31-52.

Ξενόγλωσση

Atack, I. (1999), Four criteria of development N.G.O. legitimacy, *World Development*, Vol. 27 (5), pp. 855-864.

Bebbington, J. A. Hickey, S. & Midlin, C.D. (2007), *Can NGOs Make a Difference? : The Challenge of Development Alternatives*, Zed Books, London.

Bendell, J. (2006), *Debating NGO Accountability*, NGLS Development Dossier, United Nations Non-Governmental Liaison Service.

Boudourides, M. A. & Kalamaras D. B. (2002), *Environmrntal organizations in Greece*, paper presented in a Stage Thematic Network, Gothenburg Workshop, <http://www.math.upatras.gr/~mboudor/articles/GREnvOrganizations.pdf>.

Calhoun, C. (1995), “*New Social Movements*” of the Early Nineteenth Century, in Mark Traugott, (ed.), *Repertoires and Cycle of Collective Action*, Duke University Press, Durham and London.

Charnovitz, S. (1997), *Two centuries of Participation: NGOs and International Governance*, Michigan Journal of International Law, 18: 183-286.

Clark, G. (1998), *Non-Governmental Organizations (NGOs) and Politics in the Developing World*, Political Studies, 46, pp. 36-52.

De Angelis, M. & Stavrides, S. (2010), *On the Commons, A Public Interview*, e-flux j. 17.

Edwards, M. (2002), *NGO rights and responsibilities: a new deal for global governance*, The foreign Policy Centre 2002, London.

Evers, A. And Laville, J.L (eds.), (2004), *The third sector in Europe*, Globalization and Welfare.

Fowler, A. (1996), Assesing N.G.O. performance: difficulties, dilemmas, and a way forward, in N.G.O. performance and accountability in the post-cold war world, Editors.

Johnston, H. Laraña, E. & Gusfield, J. (1994), *Identities, Grievances, and Social Movements*, στο Laraña, E. Johnston, H. & Gusfield, J. (eds.) *New Social Movements. From Ideology to Identity*, Temple University Press, Philadelphia, pp. 4-35.

Keck, M.E. & Sikkink, K. (1998), *Activists beyond Borders*, Cornell University Press, Ithaca and London.

Kriesi, H. Koopmans, R. Duyvendak, J.W. & Giugni, M.G. (1995), *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*, University of Minnesota

Press, Mineapolis, 1995.

Kumar, K. (1993), *Civil Society: An Inquiry into the Usefulness of an Historical Term*, The British Journal of Sociology, 44(3): 375-395.

Lewis, D. (2001), *The management of Non Gonvernmental Development Organizations*, Rootledge.

Luhmann, N. (1995), *Social Systems*, Stanford University Press, Stanford California, 1995.

McCarthy, J. & Zald, M. N. (1977), *Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory*, American Journal of Sociology, 82:1212- 1241.

Melucci, A. (1994), *A Strange Kind of Newness: What's "New" in New Social Movements?*, στο Laraña, E. Johnston, H. & Gusfield, J. (eds.) *New Social Movements. From Ideology to Identity*, Temple University Press, Philadelphia, pp. 101-130.

Passy, F. (2001), *Political Altruism and the Solidarity Movement*», στο Giugni, M. & Passy, F. (eds) *Political Altruism? Solidarity Movements in International Perspective*, Rowman & Littlefield, Lanham.

Ranci, C. (2001), *Altruism in Voluntary Organizations*», στο Giugni, M. & Passy, F. (eds) *Political Altruism? Solidarity Movements in International Perspective*, Rowman & Littlefield, Lanham, pp. 67-86.

Sotiropoulos, D. & Karamagioli, E. (2006), *The Greek Civil Society: The Long Road to Maturity*, Civicus Civil Society Index Shortened Assessment Tool, Report for the Case of Greece, Access to Democracy, World Alliance for Citizen Participation.

Tilly, C. (2004), *Social Movements 1768-2004*, Paradigm Publishers, Boulder-London

Tvedt, T. (2002), *Development N.G.O.s: actors in a global civil society or in a new international social system?*. Voluntas, Vol. 13 (4), pp. 363-375.

Wahl P. (1997), *Mythos und Realitaet internationaler Zivilgesellschaft*, Venetzt und verstickt. Nicht Regierungsorganisationen als gessellschaftliche Produktivkraft, Minster, Westfaelisches Dampfboot.

Ιστοσελίδες

Διαδικτυακός τόπος: <http://www.wwf.gr>, (τελευταία επίσκεψη: Ιανουάριος 2015).

Διαδικτυακός τόπος: <http://www.greenpeace.org/international/en/>, (τελευταία επίσκεψη: Ιανουάριος 2015).

Αφουξενίδης, Α., (2012), *ΜΚΟ στην Ελλάδα* [online]. Διαθέσιμο από: http://edomko.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=267, (τελευταία επίσκεψη: Δεκέμβριος 2014).

Ορφανάκη, Δ., (2006), *Οι πολυεθνικές της «φιланθρωπίας»*, [online]. Διαθέσιμο από: <http://www1.rizospastis.gr/story.do?id=3496951&publDate=13/8/2006>, (τελευταία επίσκεψη: Δεκέμβριος 2014).

Παπαδοπούλου, Ρ., (2011), *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις: Το κυνήγι των μαγισσών*, [online]. Διαθέσιμο από: <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.draseis&id=5449>, (τελευταία επίσκεψη: Δεκέμβριος 2014).

Παπαθανασίου, Δ., (2011), *ΜΚΟ - Η κοινωνία των βολικών*, [online]. Διαθέσιμο από: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=255210>, (τελευταία επίσκεψη: Δεκέμβριος 2014).